

Prata demokrati i anpassad skola

mucf
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

INNEHÅLL

Introduktion	5
Vad innebär skolans demokratiuppdrag?	5
Styrdokument och riktlinjer	5
Barnkonventionen och skolan	7
Arbete med kontroversiella frågor	8
Hur ska kontroversiella frågor hanteras?	8
Samtal som metod och arbetssätt	9
Skolbibliotek	11
Skola-arbetsliv, skolans studie- och yrkesvägledningsuppdrag	13
Tre delar av studie- och yrkesvägledaruppdraget	14
Metoder som används	14
Värderingsövningar	15
Brainstorming	15
Fyra hörn	17
Uppdragskort	18
Heta stolen	19
Debatt	19
Memory	20
Med andra ord	20
Talarrunda – metod för alla att komma till tals	21
Termometern	21
Bikupan	22
Vad ska vi ta vidare?	22
Sluta – börja – fortsatt	22
Rollspel om demokrati och mänskliga rättigheter	23
Svenska FN-förbundet	23
Bildstöd för undervisningen	24

DEMOKRATI, MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH BARNKONVENTIONEN – GRUNDNIVÅ

Den anpassade gymnasieskolans uppdrag

25

26

UNDERVISNINGSEXEMPEL

27

Ämnen

1. Sverige är en demokrati (S, Sv)

27

S Sv

2. Begrepp (S, Sv)

29

S Sv

3. Sveriges grundlagar (S, Sv)

32

S Sv

4. Vad är demokrati? (S, Sv)

34

S Sv

5. Para ihop politiska partier och symboler (S)

36

S

6. Fördelning av makten – beslutsnivåer (S, Sv)

37

S Sv

7. Vad är EU? (S, E)

41

S E

8. Mänskliga rättigheter och barnkonventionen (S, Sv, N)

46

S Sv N

9. Mänskliga rättigheter med kortspel från Svenska FN-förbundet (S, Sv)

50

S Sv

10. Jag jobbar! (S, Sv)

53

S Sv

11. Hur ska en bra arbetsplats vara? (S, Sv)

56

S Sv

KONTROVERSIELLA FRÅGOR

58

Introduktion

59

Värderingsövningar

59

UNDERVISNINGSEXEMPEL

61

12. Fyra hörn – om demokrati (S, Sv)

61

S Sv

13. Heta stolen (S, Sv)

63

S Sv

14. Kontroversiella uttalanden (S, Sv)

64

S Sv

15. Fördomar (S, Sv, R)

66

S Sv R

16. Viktiga åldersgränser! (S)

69

S

17. Elin, Alvin och vuxenlivet (S, Sv, N)

71

S Sv N

18. Orättvis fotboll (S, Id)

73

S Id

19. Gränspassagen (S, Sv, N)

74

S Sv N

20. Sverige tar emot hjälpinsats från EU (S, N, M)

75

S N M

21. Mitt EU-medborgarskap (S)

78

S

22. Yrkesspanare (S, Sv, E, M)

80

S Sv E M

23. Frågesport om jämställdhetsmålen (S)

84

S

Ämnen

S	Samhällskunskap
Sv	Svenska, svenska som andraspråk, andra språkämnen
R	Religionskunskap
Id	Idrott och hälsa

E	Estetisk verksamhet
N	Naturkunskap
M	Matematik
H	Historia

Undervisning om, genom och för demokrati

88

Introduktion

89

UNDERVISNINGSEXEMPEL

92

Ämnen

24. Riksdag och regering (S)

92

S

25. Från förslag till lag (S, Sv)

95

S Sv

26. Inflytande och påverkan i skolan (S)

96

S

27. Vem har makt i Sverige? (S, Sv)

99

S Sv

28. Beslutsfattande – vägar för påverkan (S, Sv)

100

S Sv

29. Broar och murar (S, Sv)

105

S Sv

30. Idéverkstad (S)

107

S

31. Termometern om politik (S)

109

S

SKOLVAL – FÖRE, UNDER OCH EFTER

110

Introduktion

111

Gemensamma aktiviteter för hela skolan

113

Skolval i olika ämnen

113

Värderingsövningar

114

Bokbord

116

Genomförande av Skolval

116

Efterarbete

117

Diskutera resultatet från Skolvalet

118

UNDERVISNINGSEXEMPEL

120

32. Fakta om partier (S, Sv, E)

120

S Sv E

33. Demokratins framväxt i Sverige (S, H)

122

S H

34. Granska partiernas informationsmaterial (S, Sv)

123

S Sv

Utvärdering av undervisning Sluta – börja – fortsatt

124

Referens- och litteraturlista

133

Elektroniska källor, webbplatser

133

Litteratur

135

Bilagor

136

1. Filmer och arbetsmaterial om demokrati, EU och mänskliga rättigheter

136

2. Facit till undervisningsexemplet "När hände vad?"

138

3. Facit till undervisningsexemplet "Vad betyder begreppen?"

139

4. Så styrs Sverige – slutsnivåer

139

5. Strategier och metoder för hanterandet av kontroversiella frågor i olika ämnen

144

6. Kontroversiella frågor i olika ämnen

147

7. Rollspel

148

8. Ordlista med begrepp och förklaringar

149

INTRODUKTION

I materialet finns undervisningsexempel och övningar som handlar om att ta ställning, diskutera, reflektera, undersöka, praktiskt handla och agera, skriva och analysera. Det finns tips på filmer, rollspel och hänvisning till material för vidare läsning.

De primära målgruppen är den anpassade gymnasieskolan. Samtliga exempel och övningar kan, med vissa anpassningar, användas i olika skolformer.

I introduktionen finns information om skolans demokratiuppdrag, barnkonventionens betydelse för skolan, skolans studie- och yrkesvägledningssuppdrag samt information om hur skolbiblioteket kan involveras i arbetet. De metoder och arbetssätt som återfinns här förklaras även utförligt.

Materialet syftar till att vara en resurs, väcka intresse och skapa engagemang, för arbete med demokrati och de mänskliga rättigheterna. Det sker främst genom att eleven bearbetar ämnesområden genom olika former av övningar där de tränas i att vara aktiva, delaktiga och engagerade i verkliga frågor. I övningarna används en bredd av metoder för genomförande. Samtliga exempel har tillhörighet i olika ämnen och har koppling till styrdokument. Sist hittar du en referens- och litteraturlista.

Undervisningsexemplen utgår från de gymnasiegemensamma ämnena.

Vad innebär skolans demokratiuppdrag?

Styrdokument och riktlinjer

Den svenska skolan har ett uppdrag som innebär att den ska förmedla och förankra både kunskaper och demokratiska värden. Arbetet med skolans värdegrund ska genomsyra hela verksamheten, organisationen, undervisningen samt övriga möten och aktiviteter.

Utbildningen ska enligt skollagen **”Förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på”**.

”Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de grundläggande mänskliga rättigheterna som

- människolivets okränkbarhet
- individens frihet och integritet
- alla människors lika värde
- jämställdhet
- solidaritet mellan människor.”

Skolans demokratiuppdrag kan enligt Skolverket beskrivas med orden **om**, **genom** och **för**.

Lära om: Barn och elever utvecklar kunskaper **om** mänskliga rättigheter och demokrati i arbetet med värdegrunden. Till exempel kunskaper om hur demokrati fungerar.

Lära för: Barn och elever utvecklar förmågor som behövs **för** att aktivt kunna medverka i demokratin. Till exempel att öva en källkritisk förmåga.

Lära genom: Värdegrundsarbetet sker också **genom** de demokratiska arbetsformer som ska råda i verksamheterna. Till exempel genom att arbeta med trygghet och trivsel i verksamheten.

För att kunna omsätta det demokratiska uppdraget i undervisningen måste varje ämne integrera medborgarfostrande aspekter då eleverna ska motiveras att vilja lära och aktivt delta i skolarbetet här och nu, men i förlängningen även i samhällslivet. Ramarna och förutsättningarna för detta uppdrag finns uttryckta i de centrala styrdokumenterna som skollagen och läroplanen.

Skolverket skriver: ”Samhällskunskap har en särställning i att ge eleverna kunskap om samhällsfrågor, politik, mänskliga rättigheter, demokratiska processer och arbetssätt. De grundläggande demokratiska värderingarna är synliga då undervisningen ska bidra till kunskap och reflektion över värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle. Med kritisk granskning av samhällsfrågor och strukturer på lokal och global nivå ska undervisningen ge kunskap om hur den svenska demokratin fungerar.”

Alla verksamheter och ämnen bidrar med olika aspekter av skolans demokratiuppdrag även om just samhällskunskap har ett tydligt och konkret innehållsmässigt uppdrag i kurs- och ämnesplaner som överensstämmer med demokratiska processer. Ämnet samhällskunskap finns med i samtliga undervisningsexempel, men ämnet varken kan eller ska ensamt bära hela skolans arbete med demokrati och värdegrund.

Barnkonventionen och skolan

FN:s konvention om barnets rättigheter antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989 och har som syfte att garantera alla barn, världen över, deras mänskliga rättigheter. Sverige ratificerade barnkonventionen utan reservationer 1990. Från den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. [Barnkonventionen består av 54 artiklar, här finns en kort version från Rädda Barnen.](#)

Fakta

Barnkonventionens huvudprinciper

- Artikel 2 Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- Artikel 3 Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet.
- Artikel 6 Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas.
- Artikel 12 Barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

I utformningen av skollagen är utgångspunkten att lagstiftarna ska ha tagit hänsyn till barnkonventionen. Det kan uppkomma frågor, till exempel om hur bestämmelserna ska tillämpas. Detta kan bero på följande;

Skolverket skriver: ”Barnkonventionens artiklar är inte så detaljerade och det kan ibland vara svårt att veta hur långt konventionens krav sträcker sig eller hur olika rättigheter förhåller sig till varandra. Genom nationell lagstiftning, som exempelvis skollagen, har lagstiftaren valt hur Sverige tolkar barnkonventionens krav när det gäller rätten till utbildning.”

Exempel på nationella bestämmelser som motsvaras av artiklar i barnkonventionen:

- Enligt artikel 28 i barnkonventionen ska ett barn ha rätt till utbildning. Barnets rätt till utbildning finns i bestämmelser i Regeringsformen och skollagen.
- Artikel 12 om varje barns rätt att få komma till tals motsvaras av bestämmelser i skollagen och i läroplanerna.

Arbete med kontroversiella frågor

Nästan vilket ämne som helst kan bli kontroversiellt. För att kunna diskutera svåra och kontroversiella frågor i undervisningen är det viktigt att det råder ett öppet samtalsklimat som präglas av tillitsfulla relationer, inkluderande förhållningssätt samt en trygg och tillåtande stämning.

För att nå dit kan det krävas gemensamma regler för samtal och diskussioner som eleverna har varit med och tagit fram. Europarådet har definierat kontroversiella frågor som: ”Frågor som väcker starka känslor och skapar spänningar i samhället”.

Kontroversiella frågor kan exempelvis uppstå inom områden som behandlar jämställdhet, jämlikhet, hållbar utveckling och miljö, rättigheter, religion och ekonomi. Genom att utveckla förmågor som att kunna lyssna på andras åsikter och formulera egna, inta ett kritiskt förhållningssätt och tillämpa källkritik så kan propaganda och konspirationsteorier genomskådas och mer sakliga samtal hållas.

Hur ska kontroversiella frågor hanteras?

Kontroversiella frågor bör inte undvikas, utan accepteras som en del av skolmiljön som kan hanteras genom samtal och dialog. Detta är det demokratiska arbetssättet och bör ses som ett sätt att lösa tvister och meningsskiljaktigheter på. I en skolkultur som främjar diskussion av kontroversiella frågor välkomnas olika åsikter.

Fakta

Hantera kontroversiella frågor

För att en kultur ska främja diskussionen av kontroversiella frågor bör den enligt Europarådet vara:

- **trygg** – alla kan säga vad de tycker utan att bli hånade eller löpa risk att utsättas för trakasserier eller mobbning,
- **välkomnande** – alla ses som individer och känner att de är en del av skolans gemenskap,
- **öppen** – alla kan bilda sina egna åsikter, bolla med nya idéer, diskutera och debattera olika frågor,
- **inkluderande** – alla kan delta i skolans verksamhet, oavsett bakgrund, identitet, erfarenheter och utmaningar,
- **demokratisk** – alla kan utöva inflytande när beslut fattas i skolan och uppmuntras att bidra till lösningen av problem,
- **rättighetsbaserad** – alla rättigheter respekteras, däribland yttrande-, tros- och religionsfriheten, likabehandlingen, integriteten och friheten från förnedrande behandling.

Samtal som metod och arbetssätt

Skolverket skriver: ”Att kunna påverka sina livsvillkor och aktivt delta i samhällslivet utifrån grundläggande demokratiska värderingar kräver demokratisk kompetens i betydelsen kunskap om demokratin och de mänskliga rättigheterna och förmåga att med andra kommunicera kring gemensamma frågor och problem. Demokratisk kompetens utvecklas i möten med andra, genom samtal och relationer.”

Ljunggren med flera skriver att: ”Ett tillåtande samtalsklimat i klassrummet har visat sig leda till ökad politisk kunskap och förståelse av demokratiska värden.”

Samtal som arbetssätt har en central roll i undervisning och i arbetet med värdegrunden. Samtal spelar även en viktig roll i skolans demokratiska uppdrag.

Skolverket menar att: ”Samtal i olika former kan utveckla både demokratisk kompetens och tänkande kring olika ämnen och frågor. Det förhållningssätt som är en förutsättning för att värdegrunden ska genomsyra hela verksamheten synliggörs i olika former av samtal.”

Tillsammans med undervisning i olika ämnen syftar de demokratiska samtalsformerna till att utveckla elevernas förmåga

- till kritiskt tänkande,
- att undersöka abstrakta idéer och värderingar,
- att lyssna på andra och uttrycka egna tankar.

Skolinspektionen lyfter i kvalitetsgranskningsrapporten 2012:9 ”Skolors arbete med demokrati och värdegrund” fram provande, så kallade deliberativa, samtal som fruktbara i skolornas demokratiarbete. Samtalsmetoden kan användas som ett sätt att i klassrummen integrera det demokratiska uppdraget i undervisningen.

Tomas Englund, professor i pedagogik vid Örebro universitet ger följande beskrivning i en skolkontext.

Deliberativa samtal:

- är samtal där skilda synsätt ställs mot varandra.
- är samtal där olika argument får utrymme.
- är samtal som alltid präglas av tolerans och respekt.
- gör att man lär sig lyssna på den andres argument.
- har ett tydligt inslag av överenskommelser och kompromisser.
- är samtal där auktoriteter och traditionella uppfattningar får ifrågasättas.
- är samtal utan lärarledning.
- är argumentativa samtal för att lösa och belysa olika problem utifrån skilda synvinklar.

Deliberativ värderingsmall för samtal

Deliberativa kriterier	Stämmer helt	Stämmer mycket	Stämmer	Stämmer lite	Stämmer inte alls
Förutsättningar					
Deltagarna initierar samtalet					
Deltagandet är frivilligt					
Deltagarna påverkar innehållet					
Deltagarna påverkar formen					
Tillräckligt med tid är avsatt					
Innehållet är relevant för deltagarna					
Genomförande					
Alla deltagare har rätt att tala					
Alla deltagare ges möjlighet att tala					
Innehållet engagerar					
Deltagarna granskar varandras bidrag					
Argument ges					
Förtydliganden av argument görs					
Argument ges för beslut					
Samtalet saknar störningar som till exempel • avbrytande • tolkningsföreträde • osynliggörande • förlöjligande					
Deltagarna lyssnar på varandras ståndpunkter					
Deltagarna uppmuntrar varandra att tala					
Deltagarna respekterar varandras åsikter					
Resultat					
Deltagarna eftersträvar enighet					
Deltagarna kompromissar					
Samtalets konsekvenser efterlevs					
Beslut följs upp					
Beslut omprövas					

Tabelltext: Deliberativ värderingsmall för samtal.

Källa: [”Förskolans och skolans värdegrund”](#), s. 81, Skolverket (pdf).

Tips!

Öva på deliberativa samtal!

Välj ut ett område och öva på hur det går till att ha deliberativa samtal. Till exempel att eleverna ska dela med sig av och samtala om sina bästa studietekniktips. Börja övningen med att eleverna får fundera enskilt, dela in dem i mindre grupper och sedan kan de samtala enligt mallen ovan kring studietips.

Fakta

Förslag på förhållningsregler vid samtal

Det är viktigt att gruppen gemensamt kommer överens om hur de ska agera tillsammans för att skapa ett bra samtalsklimat. De behöver vara överens om vilka förhållningsregler de vill ha. När det finns gemensamma regler kan deltagarna påminna varandra om dessa.

- Alla får tala till punkt.
- Alla ges möjlighet till lika stort utrymme.
- Alla ska lyssna och delta.
- Vi får aldrig kränka eller förolämpa varandra.
- Det är okej att känslor kommer fram.
- Vi väljer själva vad och hur mycket vi vill dela med andra.
- Ingenting som sägs och framförs under övningarna får användas emot personen i andra sammanhang.
- Vi kan kritisera idéer eller åsikter – inte människor.
- Vi respekterar att vi har olika åsikter.
- Alla frågor är bra frågor.

Skolbibliotek

Skolbiblioteket har en viktig funktion och roll i elevernas lärande. Därför finns ett flertal exempel på när och hur skolbiblioteket kan involveras i undervisningen.

I skollagen lyfts att eleverna i grundskolan, anpassad grundskola, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.

Litteratur, källkritiska övningar, och aktiviteter som rör publiceringar är inslag där skolbibliotekarier och lärare kan samverka för att stärka elevernas kunskaper. Lärare och skolbibliotekarier kan fånga upp konspirationsteorier som eventuellt kan finnas bland eleverna och låta elever, med stöd och hjälp från lärare och bibliotekarier, granska frågan och undersöka argument från båda sidor. Vidare kan skolbiblioteket bistå i arbetet med att samordna enkäter om elevernas medievanor och aktiviteter på nätet.

Skolbibliotek ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Bibliotekets verksamhet vilar på två ben:

- Läs- och skrivfrämjande
- Skolbibliotek och medie- och informationskunnighet

Skolverket skriver: ”Kunskap om informationssökning är viktigt för att kunna vara delaktig i samhället och förstå världen. Dagens informations-samhälle kräver utvecklade kritiska förmågor kopplade till informations-kompetens och skolan spelar en viktig roll i att ge eleverna möjligheter att utvecklas för att kunna ta en aktiv del i demokratin och i att stärka unga som medvetna medieanvändare.”

Fakta

Vad är källkritik?

Vid samtliga lektioner är det viktigt att ha ett källkritiskt förhållningssätt då eleverna söker efter information till materialets olika övningar. Källkritik är en metod för att granska information från olika källor. Metoden hjälper eleverna att ta reda på om informationen går att lita på och om den är användbar för deras arbete.

Att utveckla den kritiska förmågan och att ta upp frågor kring källkritik finns inskrivet i kursplanerna för samhällskunskap, historia och svenska. Behoven styr vilka källor eleverna kan använda då de söker information i olika sakfrågor.

Fyra källkritiska principer:

- **Äkthet** – Kontrollera om källan är tillförlitlig.
- **Tidssamband** – Ta reda på när källan skapades. En samtida källa är generellt sett trovärdigare än en källa som skapats långt efter en händelse. Till exempel så förändras vårt minne ju längre tiden går.
- **Oberoende** – Undersök om källan är beroende av andra källor, till exempel om den har blivit påverkad av rykten.
- **Opartiskhet** – Granska om källan är förvrängd på grund av personliga, ekonomiska eller politiska intressen.

Källorna kan vara skriftliga som böcker, internetsidor, protokoll och tidningar. De kan vara muntliga som intervjusvar, uttalanden vid presskonferenser och offentliga tal samt materiella som fingeravtryck, historiska föremål och byggnader. Om eleverna vill ta reda på vad olika politiska partier tycker i en viss fråga så är partiernas webbplatser bra källor.

Skolverket har tagit fram följande checklista för källkritik:

Vem har gjort webbsidan? Är det

- en myndighet?
- en organisation?
- ett företag?
- en privatperson?
- någon som kan ämnet?
- någon du litar på?

Hur ser webbsidan ut? Har den

- kontaktinformation?
- fungerande länkar?
- trovärdiga källhänvisningar?
- senast granskad-datum?

Varför är webbsidan gjord? För att

- informera om något?
- luras?
- sprida en åsikt?
- sälja något?
- underhålla?

Kan du få information från andra ställen? Har du jämfört med

- vad du redan vet?
- andra källor?

Skola-arbetsliv, skolans studie- och yrkesvägledningssuppdrag

Ytterligare ett område som berörs är den generella/vida vägledningen och handlar om att öka elevernas självkännedom och koppla skolans undervisning i olika ämnen till arbetslivet.

Enligt läroplanen för den anpassade gymnasieskolan har alla elever rätt till studie- och yrkesvägledning. Den ska utgå från elevens behov och förutsättningar, genomföras på ett professionellt sätt och vila på en vetenskaplig grund.

All personal i skolan ska verka för studie- och yrkesvägledningens genomförande och lärare arbetar aktivt med detta via den verksamhet som bidrar till att ge elever kunskaper och färdigheter som underlag för att fatta beslut om framtida studie- och yrkesval:

- praktiska arbetslivserfarenheter, till exempel APL (arbetsplatsförlagt lärande),
- undervisning om arbetslivet,
- studiebesök,
- utbildningsinformation,
- aktiviteter för att utveckla elevens självkännedom.

Tre delar av studie- och yrkesvägledaruppdraget

Skolverket skriver att eleverna behöver utveckla kunskaper om;

- arbetslivet,
 - arbetsmarknaden,
 - utbildningssystemet och utbildningsvägar
- i en ständigt pågående samhällsutveckling.

Eleverna behöver få relatera kunskaperna till sig själva och få insikter om;

- sina intressen,
- förmågor,
- möjligheter och eventuella begränsningar.

Eleverna behöver få förutsättningar att reflektera över sig själva och sin egen utveckling i förhållande till sina mål inför framtiden slår Skolverket fast.

Metoder som används

Start och avslut av lektioner behöver, för inramningens och tydlighetens skull, vara genomtänkta. Lektionen startar med tydliga instruktioner, exempelvis via en digital whiteboardtavla som Classroomscreen. Verktöget är enkelt att använda, kostnadsfritt och kräver ingen inloggning. ”[ClassroomScreen whiteboard i klassrummet](#)”, är en instruktionsfilm från Mediatek Sundsvall (7,33 min).

Lektionen avslutas med en exit ticket som kan handla om att besvara ett antal frågeställningar om lektionens innehåll, att eleverna ger feedback, att de får skriva klart så kallade oavslutade meningar. Mer information om detta finns nedan, eller fundera utifrån frågeställningar enligt EPA, Enskilt, Par, Alla. Metoden EPA syftar till att eleverna får fundera över en fråga enskilt, sedan diskutera i par för att avslutningsvis diskutera i helklass.

Det passar även bra att vända på metoden EPA, detta innebär att först diskutera och brainstorma om en fråga i helklass, sedan diskutera i par, för att slutligen enskilt skriva ner sina svar och tankar.

Värderingsövningar

Värderingsövningar kan vara ett bra sätt att föra inledande samtal kring demokrati och politik. De som deltar får möjlighet att tänka efter, träna sig i att lyssna på andra och uttrycka sina åsikter. Det är också ett sätt att träna sig i att motivera sina ståndpunkter och öva på att respektera andras.

Tips!

Förslag på grundregler för värderingsövningar!

- Deltagarna fattar själva beslut om sina ställningstaganden. De är själva ansvariga för sin egen åsikt.
- Respektera varandras åsikter. Det innebär bland annat att inte verbalt hoppa på någon annan för vad den tycker. Lyssna istället in vad personen säger och försök att formulera dina egna tankar.
- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå andra perspektiv som de andra deltagarna eventuellt har.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra sig även under diskussionens gång. Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.
- Det finns inga rätta svar.
- Värderingsövningar är inte ett sätt att genom diskussion tömma ut ett ämne, allt kommer inte att hinna sägas, men kan följas upp senare.

Brainstorming

Brainstorming är en kreativ metod som syftar till att lösa problem eller hitta på nya idéer. Det finns ett antal varianter av brainstorming, en grundregel är att tanken ska få löpa fritt utan att bli avbruten.

Olika typer av brainstorming

Stop and go: Idéer genereras tre till fem minuter. Sedan följer tre till fem minuters tystnad då eleverna tänker. Diskutera sedan idéerna i helgrupp.

Turordning: Läraren, eller en utvald elev, låter en deltagare i taget i turordning berätta om sin idé. Läraren/den utvalda eleven skriver ner vad som sägs. Om någon inte kommer på en idé kan den personen säga pass, det är okej att enbart lyssna in andras idéer.

Brainwriting: Dela ut post-it-lappar till alla deltagare. Börja övningen med att en deltagare skriver en idé på sin post-it-lapp. Idén skickas sedan vidare till nästa person. Nästa på tur kan till exempel utveckla idén, eller så kan idén fungera som en trigger till den personens idé.

Tvärtom-metoden: Vänd på frågeställningen och diskutera frågeställningar som tvingar hjärnan att tänka utanför ramarna.

- Hur pluggar jag ineffektivt?
- Hur kan jag få ett samtal/en diskussion att bli så dålig som möjligt?

Mindmapping: Gör en karta över idéer! Övningen kan genomföras individuellt eller i grupp och handlar om att skriva ner tankar och idéer i ett flöde. Typiskt för mindmapping är att sätta den centrala idén i mitten för att sedan låta idéer stråla ut i olika riktningar. Kartan kan vara av symbolen en sol med solstrålar eller ett träd med stam, grenar och blad. Anteckningarna i kartan kan vara ord, symboler, färger, bilder och skisser som sedan sammankopplas med linjer och pilar.

Pluppning: Metoden pluppning fungerar bra när en grupp behöver prioritera frågor. Varje deltagare får tio pluppar, vilka kan utgöras av klisterlappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med.

Övningen går ut på att deltagarna har olika frågor att ta ställning till eller rösta om. På den fråga eller det ämne som deltagaren anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

Snabba frågor: Övningen sker antingen i bikupor, enskilt eller i grupp. Om eleverna delas in i par eller mindre grupper får de gemensamt diskutera frågorna. Tänk på att det inte finns något svar som är rätt eller fel, det viktiga är att eleverna diskuterar och reflekterar.

Förslag på frågor:

- Vad innebär jämställdhet för dig?
- Vad innebär demokrati?
- Hur kan du bidra till ökad jämställdhet?
- Vad innebär integration för dig?
- Är du en inkluderande människa?
- Är vi en inkluderande skola?
- Vad har samhället att vinna på integration?

Tips!

Förslag på regler för att underlätta brainstorming!

För att underlätta brainstorming kan det vara bra att ha regler.

Förslagsvis kan reglerna utarbetas tillsammans med eleverna.

- Idéer får inte kritiseras.
- Spontanitet uppmuntras. Utgångspunkten är att alla idéer är bra idéer. En idé som inte verkar bra kan utvecklas till en lysande idé.
- Kvantiteten av idéer är viktig, då det ofta genererar kvalitet.
- Alla deltagare utvecklar och förbättrar varandras idéer. Det är ingen tävling utan ett samarbete med gemensamt mål.
- Undvik diskussioner. I diskussioner händer det lätt att alla försvarar det de tror på och ingen kommer med något nytt.
- Utvärdera inte. Se till att ingen kritiserar en idé eller startar en lång diskussion om varför den inte går att genomföra. Varje idé bör skrivas ner!
- Sätt inga gränser. Ju vildare idé, desto bättre. Kreativitet uppstår när tanken får fritt spelrum.
- Stressa inte en brainstorm, utan ge tid till att fundera en stund tyst för sig själv också. Ofta behöver deltagarna få ur sig alla sina "vanliga" tankar, innan de riktigt bra och kreativa idéerna kommer.
- Alla vänder sig till den som sitter närmast för att komma fram till sju bra tankar. När alla fått fundera lite i par, kan man återgå till brainstormen, som förhoppningsvis kommer igång då.

Efter en "brainstorm" kan det vara aktuellt att sortera upp alla förslag i olika kategorier enligt PMI-metoden. PMI står för Plus, Minus och Intressant. Plus är bra saker, Minus är dåliga saker och Intressant innebär "hör kanske inte riktigt hit men är värt att tänka på", eller har kanske varken plus eller minus.

Fyra hörn

Värderingsövningen fyra hörn syftar till att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter, reflektera kring egna och andras åsikter och värderingar. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen.

Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor, till exempel med koppling till demokrati. Till varje fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Elevernas olika svar öppnar upp för diskussion och samtal.

Oavslutade meningar...

Förslag på oavslutade meningar:

- En bra sak med barnkonventionen är...
- Internationalisering betyder...
- För att bli mer jämställda på vår skola måste vi...
- Tre saker som jag lärde mig på dagens lektion var...
- Jag vill lära mig mer om...

Uppdragskort

Välj ut en aktuell fråga som eleverna ska diskutera. Till exempel skolgården, klassresan, eller mer ämnesspecifika frågor som rör hållbarhet eller samtal kring litteratur. Dela ut lappar till eleverna, på de flesta lapparna står det ingenting. På några av lapparna står det uppdrag som eleverna måste rätta sig efter. Eleverna får inte visa sina lappar för varandra.

Förslag på uppdrag:

- Se till att alla kommer till tals.
- Sammanfatta vad som sagts vid jämna mellanrum.
- Ställ frågor så fort du inte förstår.
- Så fort någon kommer från ämnet, säg till på ett trevligt sätt.
- Anteckna vad ni kommer fram till.
- Peppa de andra och lyft fram allt bra som de säger och gör.
- Varje gång du tilltalar någon, säg deras namn.
- Försök att komma på en praktisk lösning på alla problem.

I ett undervisningsexempel där denna metod används kan eleverna diskutera om uppdragen hade någon effekt. Om samtalen blev bättre eller sämre med uppdragen och om för- och nackdelar med att det finns bestämda roller i olika övningar eller vid möten.

Läs en text på olika sätt

Det går att läsa en text utifrån olika syften och med olika strategier. Här kan figurerna från "En läsande klass" fungera som inspiration. När eleverna läser en text kan de tänka extra mycket på de olika uppgifterna.

- **Spågumman**, försöker förutse vad som ska hända. Om eleverna arbetar med ett case eller en fråga innebär den här strategin att de gissar och försöker spå vad som ska hända närmast i texten.
- **Konstnären**, skapar inre bilder och aktiverar olika sinnen, beskriver hur det omkringliggande landskapet ser ut, försöker läsa in och beskriva känslor och dofter.
- **Detektiven** reder ut svåra begrepp och försöker lösa det som är svårt att förstå. Att vara detektiv med olika syften, att spana på vilka yrken som finns representerade på skolan, förklara ord och begrepp genom att göra ett Memory är metoder som återkommer i undervisningsexempel.
- **Reportern** ställer frågor till texten och vill veta mer. Vilken information saknas i texten och hur kan texten utvecklas?
- **Cowboyn** samlar in all information och sammanfattar det som lästs.

Utifrån sina olika spaningar läser eleverna en text utifrån olika syften och kan sedan diskutera innehållet i mindre grupper. I grupperna finns representanter som har läst texten utifrån olika strategier.

Heta stolen

Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som instämmer så kan den byta plats. Eleverna sätter sig på stolarna i ringen.

Läraren läser upp ett påstående, de elever som håller med i påståendet sitter kvar. De elever som inte håller med reser sig upp och byter plats, om man är osäker så sitter man kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning.

Debatt

Dela in klassen i tre olika grupper. Två av grupperna ska möta varandra i debatt och en grupp ska vara åhörare och lyssna efter retoriska grepp, nyanser och värdeladdning i olika ord.

Exempel på debattfrågor:

- Ska skolan enbart servera vegetarisk mat?
- Ska vi ha kameraövervakning i skolan?

En grupp är för och en grupp är emot. Titta på frågan ur olika perspektiv, individ, samhälle, nationellt, globalt etcetera. Se till så att det finns tid och möjlighet för åhörare att ställa frågor till deltagarna i debatten.

Memory

Utifrån det arbetsområde som eleverna läser i undervisningen, till exempel Sveriges styre, kan eleverna skriva ner begrepp som är viktiga. Ett tips är att starta med en film och att eleverna under filmens gång tar ut viktiga begrepp. Dela sedan in eleverna i mindre grupper. I grupperna ska de nu hjälpa varandra att ta reda på begreppens innebörd.

Skriv begreppet på en lapp och beskrivningen av begreppen på en annan lapp. Blanda alla lappar och låt eleverna spela Memory. De ska alltså para ihop rätt begrepp med rätt beskrivning.

Med andra ord

Övningen påminner om Memory, men här gäller det att tävla i par och förklara vad olika begrepp betyder, utan att avslöja själva begreppet, för att vinna poäng.

Instruktion

Ni har ett antal lappar med olika begrepp som är viktiga för det arbetsområde ni just nu arbetar med i undervisningen.

Förslag på begrepp:

- Riksdag
- Regering
- Proposition
- Motion
- Utskott
- Partigrupp
- Votering
- Riksdagsledamöter
- Lag

Den ena personen i paret tar en lapp och försöker förklara begreppet med andra ord för sin medspelare som ska gissa vad som står på lappen.

Paret har en minut på sig att klara så många lappar som möjligt, sedan går turen över till det andra paret. Det par som tagit flest lappar när samtliga lappar är slut, har vunnit.

Talarrunda – metod för alla att komma till tals

Metoden innebär att gå laget runt och låta alla komma till tals. Detta är ett bra sätt att låta dem som inte vanligtvis tar mycket plats, att uttala sig.

Använd gärna en så kallad ”talarpinne” eller ”talarsten” som precis som det låter, kan vara en pinne eller sten som markerar vem som har ordet. Den som har pinnen eller stenen får inte avbrytas. Talarpinnen/stenen skickas vidare till nästa person på tur.

För att begränsa talarrundan kan alla få max en minuts talartid. Bra om någon i gruppen har koll på tiden! Ett annat sätt att begränsa tiden är att bestämma vilken eller vilka frågor som ska besvaras.

- Vad innebär demokrati för mig?
- Vad vill jag prata mer om nästa gång?

Bromsa den som överträder tiden, en viktig funktion med talarrundor är att alla ska få komma till tals på samma premisser.

Termometern

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra. Markera en linje på golvet. Eleverna ska, under övningen, ha möjlighet att ställa sig längs med linjen för att på så sätt gradera sitt svar.

Instruktioner:

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Lägg ut ett band eller liknande på golvet, i mitten av bandet märks siffran noll ut. De olika sidorna av bandet representerar plus och minus, som en termometer. Eleverna kan ställa sig längre ifrån eller närmare mitten för att gradera sitt svar.
- Före övningen startar är det viktigt att förklara att lärarens roll är att hålla sig neutral och inte lägga in egna värderingar i övningen.
- Läraren läser upp ett påstående och förklarar hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val.

Obs! Var lyhörd på gliringar och taskiga kommentarer. Alla måste känna sig trygga i övningen och därför är det viktigt att markera direkt. Före denna övning är det bra att ha gått igenom regler för värderingsövningar och samtal.

Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Förslag på påståenden

- Kan unga påverka politikerna? Absolut/Inte alls
- Politik är... ...viktigt/...oviktigt
- Mänskliga rättigheter är... ...viktigt/...oviktigt

Bikupan

Diskutera i par eller mindre grupper kring en given fråga under en begränsad tid, så att det surrar i klassrummet. En person i varje grupp redovisar sedan vad gruppen har diskuterat och vad de har kommit fram till. Övriga grupper lyssnar. En variant är att låta deltagarna vända sig till personen närmast och diskutera en minut kring en given fråga. Så att det fortsätter att surra i klassrummet. Låt sedan eleverna diskutera i helklass. Metoden ger deltagarna tillfälle att vädra sina tankar och slipa sina argument.

Vad ska vi ta vidare?

En metod som handlar om att skapa förståelse mellan den som pratar och den som lyssnar är att låta den som lyssnar ställa frågor.

Att verkligen lyssna är motsatsen till att försöka övertyga, styra och manipulera varandra i ett samtal. Istället ska den som lyssnar uppmuntra den som pratar, förtydliga och utveckla, i samtalet hjälper de varandra framåt.

Tips!

För den som ska lyssna!

- Fokusera på den som pratar. Lämna dina egna värderingar och åsikter åt sidan.
- Försök förstå, uppmuntra personen som talar att utveckla sitt resonemang, ställ frågor som - hur menar du då?
- Bekräfta och visa att du lyssnar, detta kan göras genom att nicka instämmande.
- Ställ öppna frågor, undvik ja och nej-frågor. Hur, vad, varför, på vilket sätt, är bra frågeord.
- Sammanfatta. Återberätta vad du har förstått av det du hört och fråga om du uppfattat rätt.
- Kroppsspråk. Visa med ögon, ansikte, hela kroppen att du lyssnar.
- Ta inte över, kom inte med kritik, råd eller egna lösningar utan att ha blivit tillfrågad.

Sluta – börja – fortsatt

Denna metod innebär att eleverna utvärderar och tycker till om arbetssätt och metoder i undervisningen. Dessutom är det ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande på.

Metoden kan användas när ett arbetsområde ska planeras eller när ett område ska utvärderas, för att se bra saker som gruppen gör och vill fortsätta med, eller det som gruppen tycker är dåligt och vill sluta med.

Ta fram tre papper, med följande rubriker:

- **Sluta:** Vad ska vi sluta med? Vad vill vi ta bort? Vad är vi inte nöjda med?
- **Börja:** Vad kan vi börja med? Har vi en idé vi vill genomföra?
- **Fortsätta:** Det här gör vi bra och vill fortsätta med.

Låt varje elev tänka själv i några minuter. Var och en skriver sedan ner vad de tycker på post-it-lappar och sätter upp detta under respektive rubrik på bladen.

Diskutera sedan i mindre grupper och rösta fram de förslag som gruppen vill genomföra.

Rollspel om demokrati och mänskliga rättigheter

I [”Demokratiwerkstaden i klassrummet” från Sveriges riksdag får eleverna pröva på uppdraget som riksdagspolitiker och fatta beslut i viktiga samhällsfrågor.](#)

Genom att eleverna själva får söka fakta, diskutera, förhandla och fatta beslut får eleverna öva beslutsvägar och ta del av demokratiska processer. Spelet gör det lättare att förstå hur politik på riksplanet fungerar.

På sidan [”Det levande valet – två rollspel om politiska val” finns två rollspel](#) framtagna för Skolval av Sveriges elevråd, SVEA och Spelhobbyförbundet, Sverok.

- **Republiken och skolan** – ett rollspel om demokratifrågor och riksdagsvalet.
- **Rådet** – ett rollspel om demokratifrågor och Europaparlamentsvalet.

Rollspelet [”Kollektivet - ett spel om EU” \(pdf\) handlar om att konkretisera EU-frågorna och sätta in dem i relevanta samhällsperspektiv.](#) Eleverna är medlemmar i ett kollektiv som får lösa problem och göra aktiva ställningstaganden. Deltagarna i kollektivet ska komma fram till regler om till exempel in- och utflytt, rökning och städning. Deltagarna röstar och spelet liknas vid förhållanden mellan länder inom EU.

Svenska FN-förbundet

Svenska FN-förbundet har inspirationsmaterial och har tagit fram flera pedagogiska rollspel om mänskliga rättigheter, barn på flykt och rasism. Rollspelen syftar till att ge en inblick i hur FN arbetar med att granska staters efterlevnad av de mänskliga rättigheterna.

På Svenska FN-förbundets hemsida finns information om hur det går till att spela rollspel. Här finns tips om rollspel som fördjupning vid olika undervisningsexempel.

Bildstöd för undervisningen

Det finns ett antal webbplatser som erbjuder bildstöd för undervisningen, det går även bra använda sökfunktioner på internet med sökorden "Bildstöd för skolan" för att få fram flera bra bildstödsalternativ. På webbplatsen "[Barnombudet i Uppsala län](#)" finns kostnadsfria material och metoder för att lära ut om barnkonventionen. Materialet går att skriva ut, använda online eller beställa.

I bilagorna finns länkar till filmer och lärarhandledningar, hänvisningar till lättläst material om Skolval, demokrati och EU.

- [Du kan skapa egna bildstöd på Västra Götalandsregionens webbplats.](#)

Kostnadsfria bilddatabaser

[Bildstöd.se](#) har bilder för fri nedladdning där det finns färdiga bilder för olika situationer, det går också bra att lägga in egna bilder.

Papunet har fria bilder för nedladdning. Bilder finns för olika vardagssituationer, skola, vård med mera. Bilddbasen har en Creative Commons licens vilket betyder att bilderna är fria.

Samspel och kommunikation för alla – Papunet på svenska. Du kan också använda foton som du tar själv i din egen miljö.

Bilddatabaser som inte är kostnadsfria

- [Widgit innehåller över 13 000 symboler för alla åldrar.](#)
- [Symbolbrukets webbplats](#)
- [Picto online's webbplats](#)
- [Blissonline webbplats](#)
- [Ritade tecken SPSM webbplats](#)

Tips!

Privatekonomi och konsumenträttigheter

Konsumentverket har tagit fram materialet "Helt rätt" som består av fem korta filmavsnitt om privatekonomi och konsumenträttigheter. Det finns även en tillhörande lärarhandledning. I filmerna får man träffa Malin, Henning och Sebastian som ger smarta tips på hur man undviker att bli blåst på pengar och rättigheter. Filmerna finns i olika versioner, kan visas med eller utan text, med syn- eller teckentolkning.

Lär mer på [Konsumentverkets webbplats](#), "Helt rätt".

Produktionen har arbetat med elever i den anpassade grund- och gymnasieskolan. Filmer är framtagna utifrån aktuell läroplan.

DEMOKRATI, MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH BARNKONVENTIONEN

GRUNDNIVÅ

Ämnen

S Sv

S Sv

S Sv

S Sv

S

S Sv

S E

S Sv N

S Sv

S Sv

S Sv

Undervisningsexempel

- 1 Sverige är en demokrati** – Eleverna går på virtuellt studiebesök i riksdagen, tittar på filmer, arbetar med svåra ord och viktiga årtal för demokratin. (S, Sv)
- 2 Begrepp** – Eleverna övar på ord och begrepp, undersöker dess betydelser och övar på hur de kan användas i olika sammanhang. (S, Sv)
- 3 Sveriges grundlagar** – Eleverna lär sig om grundlagarna och vad de innebär. (S, Sv)
- 4 Vad är demokrati?** – Eleverna brainstormar kring, diskuterar och synliggör begreppet demokrati. (S, Sv)
- 5 Para ihop politiska partier och symboler** – Eleverna får öva på att para ihop partiernas namn och symboler/ledare. (S)
- 6 Fördelning av makten, beslutsnivåer** – Eleverna undersöker en fråga i kommunen och lär sig mer om på vilken nivå olika beslut tas. (S, Sv)
- 7 Vad är EU?** – Eleverna undersöker EU:s länder, symboler och hur EU fungerar. (S, E)
- 8 Mänskliga rättigheter och barnkonventionen** – Eleverna undersöker de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen. De får också en insikt i att barn har olika förutsättningar i olika länder. (S, Sv, N)
- 9 Mänskliga rättigheter med kortspel från Svenska FN-förbundet** – Eleverna lär sig om de mänskliga rättigheterna genom Svenska FN-förbundets kortspel "Rätt åt alla". (S, Sv)
- 10 Jag jobbar!** – Eleverna ser filmer om sex yrkesarbetande personer med funktionsnedsättning i serien "Jag jobbar" från UR Play och diskuterar egna erfarenheter och önskemål. (S, Sv)
- 11 Hur ska en bra arbetsplats vara?** – Eleverna funderar över och diskuterar vad det innebär att arbeta, hur en bra arbetsplats ska vara och vad de själva har för egenskaper. (S, Sv)

S

Samhällskunskap

Sv

Svenska, svenska som andraspråk, andra språkämnen

E

Estetisk verksamhet

N

Naturkunskap

Den anpassade gymnasie- skolans uppdrag

Huvuduppgiften för anpassade gymnasieskolan är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper. Utbildningen ska främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet. Den ska bidra till elevernas allsidiga utveckling. Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället.

Anpassade gymnasieskolan ska förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som alla omfattas av.

Förändringar i arbetslivet, ny teknologi, internationaliseringen och miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. För att kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt behöver eleverna utveckla förmågan att finna, tillägna sig och använda ny kunskap. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information, fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.

Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet slår Skolverket fast.

UNDERVISNINGSEXEMPEL

1. Sverige är en demokrati

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Att Sverige är en demokrati betyder att folket är med och bestämmer. I Sveriges grundlag står att "All offentlig makt utgår från folket och riksdagen är folkets främsta företrädare".

Alla kan inte vara med och bestämma om allting, därför väljer vi representanter som ska fatta beslut.

I Sverige väljer vi vart fjärde år 349 ledamöter till riksdagen. De ska besluta om lagar som gäller för hela samhället. Det var i Grekland som demokratin började utvecklas. Sverige blev en demokrati först när både kvinnor och män fick rösträtt 1921.

Börja med att gå på ett studiebesök i riksdagen, [detta görs virtuellt via den guidade turen "Upplev riksdagen!" på riksdagens webbplats.](#)

Titta sedan på filmen [Utforska demokratin förr, nu och i framtiden.](#) [Sveriges riksdag har en hel Youtube-kanal med filmer.](#) De visar riksdagens arbete, hur svensk demokrati fungerar, hur en lag blir till och vad de 349 ledamöterna gör i riksdagen.

Exempel från tidslinjen på riksdagens webbplats om demokratins utveckling.
Illustrationer: Pontus Björlin/Riksdagsförvaltningen.

Jakten på svåra ord

Riksdagen har tagit fram en tidslinje som visar demokratins utveckling i Sverige. Titta på den och försök att hitta så många ord som möjligt som är svåra att förstå. Eleverna arbetar enskilt. [Tidslinje – Demokratins utveckling i Sverige](#)
Dela in elever i par. Ta fram tidslinjen på riksdagens webbplats, [Tidslinje – Demokratins utveckling i Sverige](#)

Diskutera och redovisa

Dela in eleverna i mindre grupper och låt varje grupp gemensamt samla ihop alla ord de har hittat. Om flera i gruppen har samlat in samma ord skrivs det aktuella ordet ner en gång i gruppens gemensamma dokument.

Låt grupperna redovisa sin lista med ord. Skriv upp alla ord på tavlan. Om samma ord förekommer flera gånger skrivs det bara upp en gång.

Skapa en ordlista!

Arbeta vidare med att förklara orden. Det kan göras på olika sätt, till exempel genom att klassen gör en gemensam ordlista. Sätt upp ordlistan med begrepp och förklaringar på en väl synlig plats i klassrummet.

Tidslinje

Dela in elever i par. [Ta fram tidslinjen från riksdagens webbplats "Fira demokratin"](#) och låt varje par välja ut ett årtal, alternativt kan alla årtal samlas på lappar och sedan läggas i en burk. Varje par får dra en lapp från burken. Se till att paren får olika årtal att undersöka!

Undersök

- Vad hände det aktuella året?
- Vilken betydelse hade händelsen för demokratins utveckling?
- Kan ni få reda på något mer om händelsen i läroböcker eller via sökningar på internet?
- Vilka källor använder ni er av för att få fram information?
- Förbered en kort presentation där ni berättar för de andra paren om ert årtal.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...

Till tidslinjen finns demokratikort som hjälper eleverna att utforska tidslinjen och diskutera frågor som handlar om demokrati då, nu och i framtiden.

[Demokratikort till tidslinjen](#)

[Blanka demokratikort till tidslinjen](#)

2. Begrepp

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I det här undervisningsexemplet ska eleverna öva på ord och begrepp, undersöka dess betydelser och genom övningar lära sig hur de kan användas i olika sammanhang. När eleverna ska ta reda på information om ett specifikt ämne eller område behöver de använda sig av olika källor och sökfunktioner på internet.

Gå igenom de fyra olika källkritiska principerna. Vad behöver eleverna tänka på när de söker information? Vad betyder det till exempel att en källa behöver vara tillförlitlig och äkta? [Visa filmen "Källkritik"](#) (14 min) från serien "Är det sant?" från UR Play. Där hittar du också en lärarhandledning.

Tips!

Samarbeta med ett bibliotek!

Samarbeta med skolbiblioteket eller gör ett besök på ett närliggande kommunbibliotek. Fråga efter information om källkritik och om det är möjligt för bibliotekarien att gå igenom tips på hur man kan söka efter fakta. En bibliotekarie har goda kunskaper om källkritik och kan visa hur en tillförlitlig källa kan se ut!

Se faktarutan "Vad är källkritik?" på sid 12.

Undersöka begrepp

Dela in eleverna i par och låt dem undersöka vad följande begrepp betyder. Alternativt får paren ett antal begrepp vardera att undersöka. Eleverna ska använda minst två olika källor.

Skriv ner begreppet på en lapp och betydelsen av begreppet på en lapp bredvid.

- Demokrati
- Diktatur
- Majoritet
- Minoritet
- Representant
- Direkt och indirekt (representativ) demokrati
- Allmän och lika rösträtt
- Valhemlighet
- Majoritetsprincipen
- Censur
- Öppen/sluten omröstning
- Grundlag
- Maktodelningsprincipen

- Ideologi
- Monarki
- Republik
- Utskott
- Proposition
- Motion

Källhänvisningar

Var hämtade eleverna informationen ifrån (läroboken, riksdagens webbplats och så vidare)? Öva på att skriva källhänvisningar till de olika begreppen.

För lärare:

[Skolverket har tagit fram materialet "Handleda elever i informationssökning"](#).

Spela Memory

Samla ihop alla lappar med begrepp och beskrivningar. Blanda lapparna och påbörja spelet. Memory går ut på att para ihop ett begrepp med tillhörande beskrivning. Eleverna kan tävla i par mot något annat par, eller enskilt.

Om ni vill ha fler begrepp och beskrivningar finns det en ordlista i bilaga 8 med flera olika begrepp och förklaringar som passar bra att använda för Memory.

Med andra ord

Denna övning är en påbyggnad från spelet Memory och går ut på att eleverna ska tävla mot varandra i par. Eleverna har, precis som i Memory, lappar med begrepp. Denna gång är det dock bra att beskrivningen av begreppet finns med på samma lapp.

Den ena personen i paret tar en lapp och försöker förklara begreppet med andra ord för sin medspelare. Medspelaren ska gissa vad som står på lappen. Tillsammans ska de försöka klara så många lappar som möjligt.

Tävling!

Paret får en till två minuter på sig. När tiden är slut får de skriva upp hur många lappar de klarade. Turen går sedan över till det par de möter. Det par som tagit flest lappar när samtliga lappar är slut, har vunnit.

Begreppet insatt i ett sammanhang

Låt eleverna skriva meningar där de olika begreppen används på ett väl fungerande sätt och i olika sammanhang.

Exempel

Monarki: Ett land är en monarki om statschefen är en kung eller drottning, som i Sverige.

Eleverna läser upp sina meningar för varandra. Diskutera även begreppens olika betydelser med varandra.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...
- När jag söker efter information från olika källor måste jag tänka på att...

Fakta

Filmer och arbetsmaterial om demokrati, EU och mänskliga rättigheter

Fyra filmer på temat "[Vem bestämmer vad? – på lätt svenska](#)" UR Play.

De handlar om:

- EU, Riksdagen, Kommunen, Landstinget. Obs! Landsting heter numera region.
- Åtta filmer på temat "[Fatta Sveriges demokrati](#)" med tillhörande arbetsmaterial från UR Play. De handlar om: Demokrati eller diktatur, Beslutsnivåer, Velfärden, Yttrandefrihet, Parlamentarism, Monarki eller republik, Ideologi, Fyraprocentspärren.
- 22 filmer, i serien "[Perspektiv på världen](#)" från UR Play, med tillhörande arbetsblad och lärarhandledning.
- [Simon och Julias EU-show](#). Två filmer om EU i din vardag. UR Play.
Så påverkar EU dig
Så kan du påverka EU

3. Sveriges grundlagar

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten att vara med och bestämma. I Sverige finns rättigheterna angivna i grundlagen. Där står det att all offentlig makt utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare.

Sverige har fyra grundlagar. Grundlagar gäller alltid före alla andra lagar och de tar lång tid att ändra på. Grundlagarna finns till för att skydda demokratin.

Regeringsformen

I grundlagen som heter regeringsformen står det att Sverige ska vara en demokrati, och där finns regler för hur riksdag och regering ska arbeta.

Regeringsformen är vår viktigaste grundlag. Den beskriver våra demokratiska rättigheter, till exempel att det är förbjudet med dödsstraff, och hur landet ska styras.

Successionsordningen

Grundlagen som heter successionsordningen har regler för vem som får bli kung eller drottning i Sverige.

Förr i tiden bestämde kungen mycket. I dag har kungen eller drottningen ingen politisk makt, men är en symbol för Sverige. Kungen och drottningen ärver sitt uppdrag.

Tryckfrihetsförordningen

Grundlagen som heter tryckfrihetsförordningen säger att alla människor får skriva vad de vill i tidningar och i böcker. Sverige var först i världen med att skriva en sådan lag.

Grundlagen handlar om rätten att uttrycka sig fritt. När det gäller tidningar och böcker finns tryckfrihetsförordningen.

Yttrandefrihetsgrundlagen

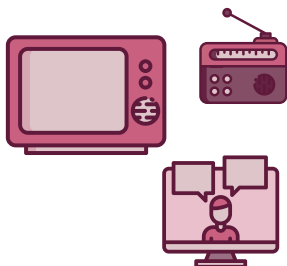
Yttrandefrihetsgrundlagen säger att alla människor får säga vad de vill i radio, tv och på webben. Men det får inte skada någon.

Grundlagen handlar om rätten att uttrycka sig fritt. För radio, tv och webbsändningar har vi yttrandefrihetsgrundlagen.

Hitta rätt alternativ!

Dra ett streck mellan grundlagarna och det som de handlar om.

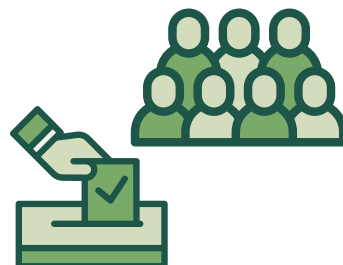
Yttrandefrihetsgrundlagen

Våra demokratiska rättigheter och hur landet ska styras.

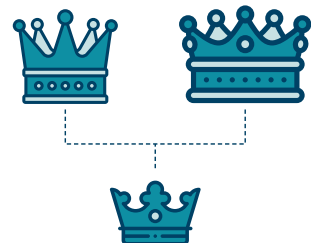
Rätten att uttrycka sig fritt i tidningar och böcker.

Regeringsformen

Rätten att uttrycka sig fritt i radio, tv och webbsändningar.

Bestämmer tronföljden i Sverige.

Successionsordningen

Tryckfrihetsförordningen

Läs gärna mer om grundlagarna i [Riksdagen en kort vägledning](#) (pdf).

Film och diskussion

Se ett avsnitt ur någon av filmerna i serien [”Fatta Sveriges demokrati” från UR Play](#).

Eleverna skriver ner begrepp från filmen som är viktiga för att kunna förklara hur Sverige styrs.

Dela in eleverna i par eller i mindre grupper.

Vad betyder begreppen?

Eleverna hjälper varandra att ta reda på begreppens innebörd.

Exit ticket

Avsluta/färdigställ följande meningar:

- Sverige har fyra grundlagar, de heter...
- Jag har rätt att uttrycka mig fritt, det står i...
- Vår kung är Sveriges statschef och han har ärvt sitt uppdrag.
Efter honom kommer... att bli statschef.

4. Vad är demokrati?

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Fakta

Delta och påverka

Regeringen skriver: "Ordet demokrati betyder folkstyre, vilket innebär att all makt utgår från folket. I en demokrati har medborgarna ett gemensamt ansvar för samhället de lever i. Det är därför viktigt att alla människor engagerar sig i samhällsutvecklingen. Genom att delta och påverka skapar vi vår gemensamma framtid."

Här ska eleverna brainstorma kring, diskutera och synliggöra begreppet demokrati. Grundregler för brainstorming är att deltagarna inte behöver be om ordet och att de inte ska analysera något innan det sägs.

Tips!

Tips om brainstorming!

Du hittar flera exempel på brainstorming i introduktionsdelen. Välj en metod som passar din klass!

Om eleverna har svårt att komma igång kan de få sitta två och två i bikupor och diskutera vad som är demokrati innan ni startar brainstormingen. Välj om det är du som lärare som skriver upp orden som eleverna kommer på, eller om eleverna själva får göra detta.

Genomförande

Rita upp en ruta, på tavlan som fotograferas av, eller använd ett större pappersark som sparas. Skriv upp ordet demokrati i en stor ruta, se till att det finns plats att sätta lappar utanför rutan också. Ni kan använda post-it-lappar som eleverna får skriva sina förslag på. Ett förslag på varje post-it-lapp.

Vad är demokrati?

- Fyll på med lappar med ord i rutan.

Exempel på ord om demokrati: region, kommun, folkstyre, politik, medbestämmande, EU, rösträtt, val, lika värde, riksdag, regering, delaktighet.

Låt eleverna brainstorma klart och diskutera sedan vad som kommit fram.

Vad är inte demokrati?

- Skriv ord i ramen utanför rutan.

Exempel på ord som inte är demokrati: ojämlikhet, orättvisa, kontroll, läxor, militär, envælde, diktatur, krig.

Låt eleverna brainstorma klart och diskutera sedan vad som kommit fram.

Avslutande diskussion

- Vilka ord hamnade i och utanför rutan? Varför blev det så? Det är okej och även bra att ändra åsikt och flytta ord mellan rutorna om eleverna upptäcker en bättre idé.
- Håller alla med om vad som hamnade vid ordet ”demokrati” och vad som placerades utanför rutan som inte är demokrati?
- Är det självklart vad som är demokrati och vad som inte är det?
- Hur tror ni att det skulle se ut om ni skulle göra samma övning om fem år, skulle det se annorlunda ut då? På vilket sätt? Som lärare kan du lyfta fram att samtliga elever är myndiga om fem år och vad detta innebär med till exempel rösträtt?

Tips!

Tips på lättläst material!

[Lättläst material inom flera olika teman finns på Riksdagens webbplats,](#) till exempel demokrati och vad riksdagen gör.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Jag har lärt mig att...
- Jag skulle vilja lära mig mer om...
- För mig betyder demokrati att...

5. Para ihop politiska partier och symboler

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

Det finns åtta partier i Sveriges riksdag. I detta exempel ska eleverna dra ett streck mellan symbolerna och rätt parti. [Aktuella partier och deras logotyper hittar du på riksdagens webbplats.](#)

Prova att para ihop partisymbol med en bild på partiets ledare. [Sök på ”partiledarna” på riksdagen.se så kommer partiledarna med bild och logo upp.](#)

Spela Memory

Skriv namn på partiet på en lapp och partisymbol/partiledare på en annan lapp. Vänd på alla lappar och försök att para ihop dem med varandra.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Jag har lärt mig att...
- Jag skulle vilja lära mig mer om...
- Det största partiet i Sverige just nu är...

6. Fördelning av makten – beslutsnivåer

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Regeringsformen, som är den grundlag som bestämmer hur Sverige styrs, inleds med meningen ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket”. Det innebär att alla beslut som fattas på olika nivåer i samhället ska grunda sig i åsikter och intressen hos invånarna i Sverige.

I Sverige fattas beslut på olika politiska nivåer;

- Stat,
- regioner och
- kommuner.

I och med att Sverige är med i den Europeiska unionen (EU) finns det också en beslutsnivå över staten. EU är en europeisk sammanslutning av 27 länder. På alla nivåer finns det politiker som invånarna har röstat fram i allmänna val. Dessa politiker kallas också för ledamöter. Politikerna sitter i de beslutsfattande församlingar de är valda till: kommunfullmäktige, regionfullmäktige, riksdagen och Europaparlamentet.

I detta exempel ska eleverna undersöka en fråga i kommunen och lära sig mer om var någonstans, det vill säga på vilken nivå, olika beslut tas.

OBS! Landsting har bytts ut mot regioner, men ibland kan vi fortfarande stöta på begreppet ”landsting” istället för regioner.

På kommun-, region-, riks- och EU-nivå har väljarna möjlighet att uttrycka sin åsikt genom att rösta på det parti och/eller den person som stödjer deras värderingar. Den kanske mest grundläggande möjligheten att påverka är att utnyttja rätten att rösta. I frågor av särskild vikt har man även möjlighet att säga sin mening i folkomröstningar. I många länder är folkomröstningar endast vägledande.

Fakta

Exempel på vilka beslut som tas på olika nivåer

- På **kommunnivå** tas beslut om tillgänglighet till idrottsanläggningar och träningstider för olika verksamheter, sommarjobbsgaranti för unga, säkra och upplysta gångvägar och kravmärkt skolmat. I en kommun finns det olika nämnder, till exempel Byggnadsnämnden eller Kultur- och fritidsnämnden, som arbetar med olika frågor.
- **Regionnivå** beslutar om kommunikationer, vård, ungdomsmottagning, gratis kort för kollektivtrafik under sommaren för unga etcetera.
- På **riksdagsnivå** tas beslut om resursfördelning, upphandlingsregler, ungdomsjobb och läroplaner.
- På **EU-nivå** tas bland annat beslut om kostnadsfria interrailkort för unga, roamingavgifter (så nu kan du använda mobilen till samma pris som hemma när du reser i EU) och möjlighet att studera och arbeta inom andra EU-länder. Här finns en kort film på två minuter, ["Så arbetar riksdagen med EU"](#)

Lär mer om de olika beslutsnivåerna i bilaga 4.

Beslutsfattande – var/vilka/hur?

Många unga vill föra fram sina idéer och påverka beslutsfattare i kommunen, men en mindre andel upplever att de har möjligheter att påverka. Vad kan det bero på? Finns det sätt att utveckla kommunens arbete med inflytande och delaktighet?

[Titta på filmen "Beslutsnivåer" \(12 min\) från serien "Fatta Sveriges demokrati", UR Play.](#)

Undersök

Sök efter dagordningen till nästa kommunfullmäktigemöte i er kommun och undersök vilka ärenden som är aktuella för tillfället i kommunen. Vem/vilka har lagt fram frågorna/förslagen?

Dela in eleverna i mindre grupper om fyra till fem elever per grupp. Dela upp de ärenden som ska behandlas mellan grupperna och låt respektive grupp undersöka bakgrunden till de lagda förslagen.

Intervjua politiker

För att få fram information om den aktuella frågan behöver eleverna undersöka vilken tillgänglig information som finns i ärendet. Använd kommunens webbplats. Undersök även om det har skrivits något om frågan i lokaltidningen. Kontakta politiker via mejl, eller så kan eleverna boka en mötestid med politikerna, intervjua dem och sammanställa intervjun i en artikel, eller i ett filmat reportage.

Måste politikerna ta hänsyn till ett EU-direktiv då de ska besluta i den aktuella frågan?

Enligt [SKR](#), Sveriges Kommuner och Regioner, påverkas ungefär hälften av kommunfullmäktiges dagordning i svenska kommuner och regioner av EU.

Tips!

Sök på "ett ärendes gång i kommunen"!

Använd sökfunktioner på Internet och sök på "ett ärendes gång i kommunen" för att se hur olika kommuner hanterar ärenden.

Exempel på ett ärendes gång i kommuner:

- ärendet kommer in
- registrering/diarieföring
- beredning
- kallelse
- sammanträde/beslutsfattning
- protokollskrivning
- justering
- expediering
- arkivering

Avsluta gärna med ett studiebesök på ett kommunfullmäktigemöte.

Diskussion

Hur gick de med de frågor och förslag som de olika grupperna skulle undersöka och följa? Granska protokollet från kommunfullmäktigemötet och diskutera vad som hände med förslaget/frågan.

Om beslut i frågan ej är taget, följ den vidare processen framöver.

Tips!

Se till att underhålla kontakten med politiker i kommunen!
Undersök vad som står om EU lokalt på kommunens hemsida.

Samarbete med kommunen

Läraren och skolambassadören för EU, Therese Johansson,

berättar om hur Gislaveds gymnasium samarbetar med kommunen. Skolan har ett kontinuerligt samarbete med kommunens Demokrati-beredning, vilket är en avdelning bestående av politiker och tjänstemän som har i uppdrag att samtala med och lyssna in kommuninvånarnas åsikter och tankar mellan valen. Gymnasiet och kommunen driver projektet "Gymnasiedialogen" där eleverna kan framföra sina idéer direkt till politikerna. Målet är att detta ska leda till ett ökat samhällsengagemang och kanske även ett deltagande i kommunpolitiken.

Upplägg

Politiker och tjänstemän besöker klasserna under deras samhällskunskapslektioner. Kommunpolitikerna berättar hur kommunen styrs och hur en som invånare kan påverka samhällsutvecklingen. Därefter presenteras en politisk fråga som är aktuell i någon av kommunens nämnder.

Eleverna får reflektera och brainstorma kring ämnet tillsammans med politikerna och tjänstemännen. Innan lektionen avrundas får klassen en konkret frågeställning som de, under några veckor ska undersöka och ta ställning till.

Exempel på ämnen/ärenden som använts i Gymnasiedialogen:

- Hur bör fältarna jobba i kommunen?
- Ska det införas frivilliga drogtester i skolan?
- Vilka gymnasieprogram ska erbjudas på Gislaveds gymnasium?
- Psykisk ohälsa hos unga.
- Problemet att det är lätt och billigt att få tag på droger.

Eleverna arbetar med frågan under några veckor på samhällskunskaps- och svensklektionerna. Det de kommer fram till skriver de ner i varsin argumenterande text som överlämnas till kommunen.

Politikerna tar del av texterna och besöker därefter klasserna en andra gång. Eleverna får på så sätt möjlighet att utveckla sina förslag och argument. Vid diskussionerna delas eleverna in i mindre grupper och i varje grupp deltar en politiker.

På våren äger ett tredje möte rum då kommunens företrädare berättar hur elevernas synpunkter och förslag använts i nämnderna.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- I vår kommun skulle jag vilja vara med och förändra...
- För att kunna vara med och påverka kan jag...

7. Vad är EU?

Ämnen: Estetisk verksamhet, samhällskunskap

Introduktion

Den Europeiska unionen kallas också EU. Det är en organisation med 27 europeiska länder. EU startade efter två världskrig för att bevara fred mellan länder och för att göra livet bättre, enklare och säkrare för människor. Länderna samarbetar och hjälper varandra. EU-länderna har vissa gemensamma värderingar. De jobbar för att alla människor ska vara jämlika och att deras rättigheter ska respekteras.

EU har gjort det lättare för människor att resa mellan olika länder. Som medborgare får du bo, studera och arbeta i ett annat EU-land om du vill. En fransman kan till exempel flytta till Italien och jobba där. En student från Belgien kan gå på universitetet i Grekland.

Interaktiv karta över EU:s länder

På Europeiska unionens officiella webbplats finns material för lärare och elever. Här finns en interaktiv karta där man kan tycka på de olika länderna och läsa mer om landet.

https://learning-corner.learning.europa.eu/play-games/eu-whats-it-all-about_sv

Källa: Europeiska unionen, Learning corner

https://learning-corner.learning.europa.eu/index_sv

EU:s symboler

EU har olika symboler som man kan stöta på i olika sammanhang. Känner eleverna igen symbolerna?

EU-flaggan. © European Union, 1995–2021

Euro-symbolen.

Motto

”Förenade i mångfalden” är EU:s motto sedan år 2000. Mottot står för hur människor i EU samarbetar för fred och välbefinnande och samtidigt berikas av Europas många olika kulturer, traditioner och språk.

EU-flaggan

EU:s flagga är blå och har en ring med guldfärgade stjärnor. Ringen med stjärnor är en symbol som betyder att alla EU-länder är förenade och hjälper varandra.

Euro

Det är idag 20 av 27 länder som använder euro. Euron infördes 2002 efter 40 år av förberedelser.

Europadagen

På Europadagen den 9 maj firar vi freden och sammanhållningen i Europa. Det är årsdagen av den historiska [Schumandeklarationen](#). I ett tal i Paris 1950 föreslog Frankrikes dåvarande utrikesminister Robert Schuman en ny form av politiskt samarbete i Europa som skulle göra ett nytt krig otänkbart.

Hymnen

Melodin kommer från sista satsen i Beethovens nionde symfoni från 1823, där han tonsatte Friedrich von Schillers ”Hymn till glädjen” från 1785. Hymnen symboliserar inte bara EU utan hela Europa.

[Lyssna på Europahymnen](#) (2,07 min) känner eleverna igen musiken? Varför tror ni att just detta stycke, ”Hymn till glädjen”, har valts ut till en av EU:s symboler?

Vilka länder ingår i EU?

Först började sex länder att samarbeta:

- Belgien
- Frankrike
- Italien
- Luxemburg
- Nederländerna
- Tyskland

2013 gick Kroatien med och EU bestod då av 28 länder. Folket i Storbritannien bestämde i juni 2016 att landet inte ska vara med i EU så sedan den 31 januari 2020 är Storbritannien alltså inte längre ett EU-land och består 2020 av 27 länder.

Vill ni läsa mer om [Brexit kan ni göra detta på riksdagens EU-webbplats](#).

Undersök vilka länder som är med i EU.

Film

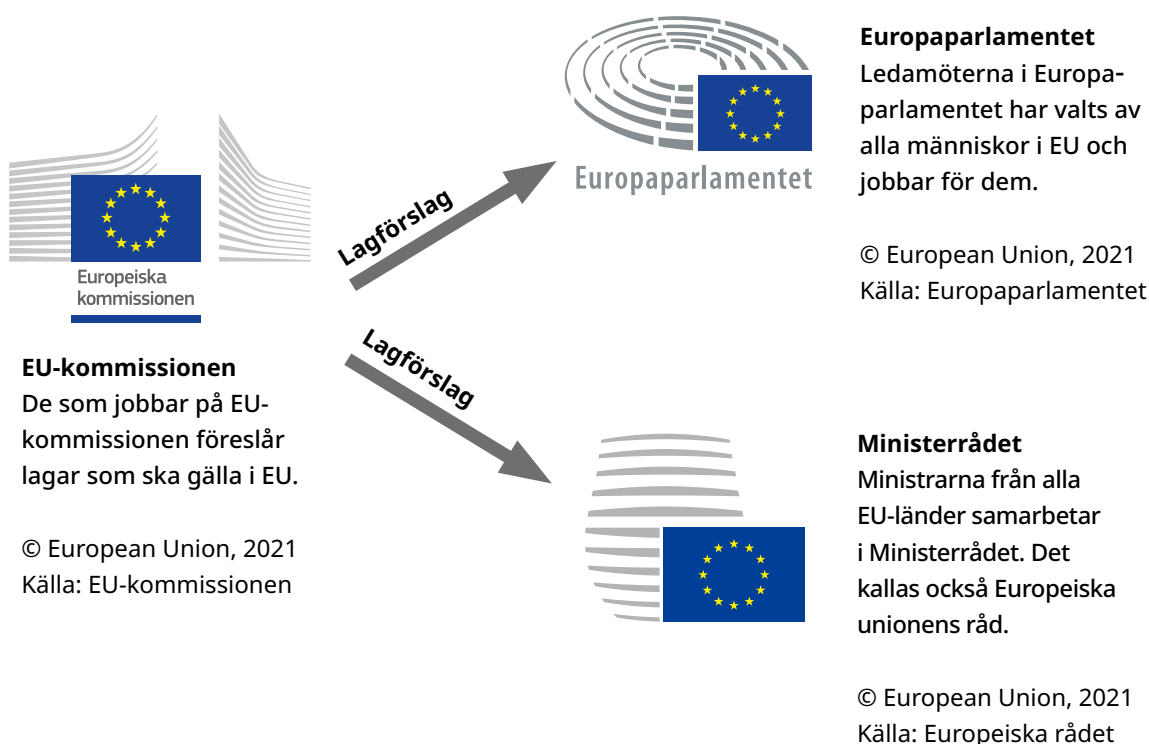
[Titta på filmen "EU"](#) (6 min) från serien "Vem bestämmer vad?", UR Play.

Diskutera filmens innehåll i helklass.

[I arbetsbladet \(pdf\) som hör till serien finns information om olika begrepp och dess betydelser.](#)

Så fungerar EU

EU har tre viktiga institutioner. De samarbetar för att göra det bättre för alla i EU.

EU-kommissionen föreslår lagar. **Europaparlamentet** och **Ministerrådet** diskuterar förslagen och säger ja eller nej till lagarna. Om de säger ja till en ny EU-lag måste alla EU-länder göra så att lagen följs. Lagarna står över svensk lag.

Visste du att!

Leksaker som kommer ut på marknaden omfattas av EU:s hårdare säkerhetsregler. En av produkterna är godiset Kinderägg som tidigare innehöll leksaker i små delar, vilket kunde innebära fara då barn svalde delar av leksakerna. Idag har Kinderägg inte längre små leksaksdelar i sina ägg, detta efter ett EU-beslut! Vilken väg fick beslutet gå innan det blev lag?

Det finns också två andra viktiga EU-institutioner:

- **EU-domstolen** som ser till att alla följer EU:s lagar på samma sätt.
- **Revisionsrätten** som kontrollerar att EU använder sina pengar på rätt sätt.

[På riksdagens EU-webbplats finns mer information om institutionerna och om hur en EU-lag blir till.](#)

Repetera begreppen Europaparlamentet, Ministerrådet och EU-kommissionen och dess uppgifter. Använd exemplet Kinderägg när ni diskuterar.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...
- EU:s motto "Förenade i mångfalden" betyder...

Tips!

Spela spel och bygg en tidslinje!

Det finns mycket att upptäcka om EU med hjälp av olika spel!

[EU har en webbplats där man har skapat en elev- och lärarhörna.](#)

Under rubriken "Spela spel" hittar du bland annat:

- ["EU-pussel!"](#) – lätt eller svår nivå. Vill du lägga ett pussel om EU-länderna eller EU-språken? Eller båda? Du kan också skriva ut en jättestor Europakarta som du kan färglägga!
- ["Klimatspelet"](#) (pdf) – det finns på alla 24 EU-språk.
- ["EU och jag – frågesport"](#). Den här frågesporten är tänkt att ge ungdomar en snabb introduktion till EU. Den kan användas separat eller tillsammans med publikationen EU och jag. Frågesporten är uppdelad på fyra avsnitt med 13 eller 12 frågor i varje.
- ["Europa: en upptäcktsfärd"](#) EU – vad är det egentligen? Hjälps dina elever att upptäcka mer om länderna i Europeiska unionen med denna roliga, interaktiva karta. Res till varje land och ta reda på vad man gillar att äta i Tjeckien, vilken sport som är mest populär i Slovakien, lär er namnen på några berömda nederländska målare och mycket, mycket mer!
- ["Tidsmaskinen"](#) – Gör frågesporten och kolla hur mycket du kan om EU:s historia. Styr rymdskeppet till rätt svar, men se upp för meteoriterna!
- ["Memory – sevärdheter"](#) – klicka på EU-flaggorna och vänd upp korten med sevärdheter.
- ["Memory – flaggor"](#) – Alla 27 EU-länder har sin egen flagga. Vänd upp korten och försök para ihop alla flaggor och länder. Ta reda på vad flaggornas färger betyder.
- ["Tidslinje över EU"](#) – res tillbaka i tiden och upptäck viktiga historiska ögonblick, uppfinningar, idrottshändelser, samhällsutvecklingen och mycket annat som har gjort EU till vad det är i dag. Du kan också lägga till egna datum och berättelser och skriva ut en affisch med din egen tidslinje.

Materialen finns på flera olika språk.

8. Mänskliga rättigheter och barnkonventionen

Ämnen: Naturkunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Skollagen slår fast: ”Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på.”

De mänskliga rättigheterna är universella, men huruvida de efterföljs i ett land är beroende av vilka förutsättningar som råder i landet. I detta undervisningsexempel ska eleverna lära sig mer om de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen. Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen lag i Sverige. Genom olika övningar i detta undervisningsexempel är syftet att varje elev ska få ökad förståelse för de olika förutsättningar och förhållanden som råder runt om i världen.

Mer information om barnkonventionen finns i introduktionsdelen.

Visa filmerna från Forum för levande historia och UR Play.

- [”De mänskliga rättigheterna på 2 minuter”](#) (2 min)
- [”När de mänskliga rättigheterna kränks”](#) (8,05 min)

Filmerna förklarar på ett kortfattat sätt vad de mänskliga rättigheterna är, när och hur de kom till samt visar exempel på när de mänskliga rättigheterna kränks.

Tips!

Här hittar du mer information om FN och mänskliga rättigheter!

- Sök information om FN:s medlemsländer på [Svenska FN-förbundets webbplats](#).
- [”Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna”](#) från FN (pdf).
- [Raoul Wallenberg Academys skolmaterial om de mänskliga rättigheterna ”FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, undervisningsmaterial för gymnasieskolan”](#) (pdf).

Undersök de mänskliga rättigheterna

Dela in eleverna i par. Diskutera frågeställningarna och skriv ner stödord till era diskussioner.

- Vad menas med att "alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter"?
- Behandlas alla människor lika i Sverige (barn, vuxna, råder jämställdhet mellan könen, pågår rasism, främlingsfientlighet, mobbning etcetera)?

Diskutera sedan vidare med ett annat par, så att ni blir fyra personer.

- Behövs de mänskliga rättigheterna? Varför/varför inte?

Barnkonventionen

Ta fram barnkonventionens 54 artiklar från Unicef, <https://unicef.se/barn-konventionen/las-texten>, och dela in eleverna i par. Varje par väljer ut tre av konventionens artiklar som de anser vara extra viktiga eller intressanta. Sammanfatta vad de handlar om. Förklara varför just dessa är viktiga.

- Vilka artiklar i barnkonventionen tycker klassen är viktigast?

Skriv upp alla artiklar som eleverna har valt ut på tavlan.

Använd sedan metoden pluppning, som fungerar bra när en grupp behöver prioritera frågor. Varje deltagare får tio pluppar. Ni kan använda post-it-lappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med.

Övningen går ut på att deltagarna har olika frågor att ta ställning till eller rösta om. I detta fall barnkonventionens artiklar. På den fråga eller det ämne som deltagaren anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

- Försök att placera in de utvalda artiklarna under någon av de fyra grundprinciperna. Diskutera i helklass.

Är det någon artikel som passar bra under flera av barnkonventionens huvudprinciper?

Se faktarutan "Barnkonventionens huvudprinciper" på sid 7.

Besvara sedan följande frågeställningar enskilt:

- Varför finns barnkonventionen?
- På vilket sätt påverkas du av barnkonventionen?
- Vilka kan behöva lära sig mer om barnkonventionen?
- Hur har eleverna gått tillväga för att hitta information om barn konventionen?
- Vad behöver barn för att få ett bra liv?

Tips!

Skapa en gemensam lista på bra källor om barnkonventionen och mänskliga rättigheter!

Börja arbeta fram en gemensam lista på bra källor som handlar om barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna.

- Barnombudsmannen
- Rädda Barnen
- Unicef, och så vidare...

Barnens världskarta

Studera "Barnens världskarta" på sidan "[Länder som förbjuder våld mot barn](#)" från [Rädda Barnen](#). Besvara frågorna enskilt.

- Vad visar kartan?
- När förbjöds barnaga i Sverige?
- Är det något som du finner oväntat när du tittar på kartan? Till exempel att något specifikt land inte är med på kartan som du trodde skulle vara det, att det fortfarande, i så pass många länder, är tillåtet att slå barn etcetera.

Jämför "Barnens världskarta" med en riktig världskarta.

Livets lotteri

[Eleverna ska sedan dra varsin lott i "Livets lotteri", från Rädda Barnen.](#)

Läs nedanstående text för eleverna:

"Varje dag kommer 360 000 barn till världen. Färre än 300 av dem föds i Sverige. Chansen att börja ditt liv här är bara 0,08 %. Var skulle du hamna om du föddes på nytt? Och hur skulle ditt liv se ut? Varsågod och dra en ny lott i livets lotteri."

I Livets lotteri visas risker som finns i det nya landet. Exempelvis har Somalia följande risker; barn på flykt, barnadödlighet, barnaga är tillåtet, barnarbete, barnsoldater rekryteras, barnäktenskap, fattigdom, kvinnlig könsstympning, pågående väpnad konflikt, sexuellt våld och undernäring.

- I vilket lands föds eleverna på nytt?
- Var någonstans i världen ligger landet?

Låt eleverna jämföra de förhållanden som råder i Sverige med den information de får fram via Rädda Barnens webbplats.

Dollar street

På Dollar street visar ditt husnummer din inkomst. Alla människor i världen har samma grundläggande behov, men olika inkomst. Genom verkliga bilder och information om inkomst visar Gapminders Dollar street hur hemförhållanden ser ut i verkligheten, världen över.

Gå in på webbplatsen www.gapminder.org och sedan fliken ”Dollar street”.

- Hur ser levnadsförhållandena ut i olika länder?
- Vad kan du få ut för information genom att titta på bilderna samt jämföra hem- och inkomstförhållanden utifrån den information du får fram?
- Vilka likheter och skillnader kan du få fram om länder från olika världsdelar?

Avslutande diskussion

- Är rätten till frihet och lika värde kopplat till vilket land man är född i?
 - Vilka faktorer talar för och/eller emot detta?
- Diskutera i par och avsluta med diskussion i helklass.

Exit ticket

- Har du lärt dig något nytt under lektionen?
- Vad tar du med dig från övningarna?

Skriv ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i din digitala enhet.

Aktiviteter för stärkt samhällsengagemang

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium

Anpassad gymnasieskol samlar regelbundet in pengar till ett barnhem i Indien. Detta stärker elevernas samhällsengagemang, förståelse och vilja att hjälpa.

Dessa klasser anordnar även olika sorters evenemang, till exempel försäljning av nybakat, våffelförsäljning, försäljning av olika föremål. Deras aktiva deltagande och ansvar gör att mångas självförtroende ökar och därmed modet att delta i verkliga demokratiska uppgifter och procedurer. Därtill är det flera av anpassade gymnasieskolans elever som driver UF-företag.

9. Mänskliga rättigheter med kortspel från Svenska FN-förbundet

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna lära sig om de mänskliga rättigheterna genom Svenska FN-förbundets kortspel [”Rätt åt alla” \(pdf\)](#). Det tar två till tre timmar att genomföra spelet.

Förberedelser för läraren:

Dela in eleverna i mindre grupper. Kopiera korten som finns i undervisningsmaterialet till varje grupp. Dela även ut [FN:s ”Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna” \(pdf\)](#). Möblera klassrummet med bänkar gruppvis. Lägg ut färgpennor. Följ sedan de olika stegen genom spelet.

Dags att spela!

Steg 1: Illustrera olika rättigheter

Presentera spelet och tala om att det inte är någon tävling samt att det är viktigt att alla kommer till tals. Uppmana dem att först bekanta sig med korten genom att göra en enkel illustration på varje kort. Korten läggs sedan ut med illustrationer synliga. Därefter får eleverna veta att de är parlamentsmedlemmar i landet Botania. Som spelledare kan du till exempel välja att agera som president.

Steg 2: Regeringen i Botania garanterar sina medborgare fler rättigheter

Tala om för parlamentsledamöterna att de har lyckan att bestämma i Botania, som är ett land som garanterar sina medborgare ett gott liv genom lagstiftade rättigheter, vilka motsvaras av spel-korten. Nu ska landet lagstifta om ytterligare en rättighet – frågan är vilken. Ge eleverna tio minuter för att besluta om ytterligare en rättighet för Botanias medborgare. Detta gör de genom att fylla i det tomma kortet som de sedan placerar bland övriga kort på gruppens bord. Låt grupperna redovisa och därefter samtala i helgrupp om de föreslagna nya rättigheterna.

Steg 3: Bara 16 kort kvar

Meddela att oroliga tider lett till att Botania tyvärr har fått oväntade stora utgifter. Nu kan man enbart garantera 16 av de rättigheter som står på korten. Det är gruppens uppgift att enas om vilka kort som ska tas bort. Varje grupp lägger de bortvalda korten åt sidan. Det är viktigt att alla i gruppen står bakom gruppens beslut. Sätt en tidspress på till exempel tio minuter, för att få puls i spelet.

Steg 4: Ta bort åtta kort till

Meddela att det tyvärr är en mycket allvarligare kris i landet än man tidigare insett. Regeringen måste göra ytterligare stora besparingar och kan inte garantera sina medborgare samma trygghet och välbefinnande som förut. Den här gången ska åtta kort tas bort. Nu får gruppen mer tid på sig att föreslå vilka kort som ska vara kvar. Uppmuntra diskussioner som uppkommer.

Steg 5: Redovisa och samtala

Låt varje grupp redovisa vilka rättigheter som togs bort först? Varför? Samtala om vilka rättigheter som var svårast att välja bort? Hur kändes det att välja bort kort? Hur löste ni eventuell oenighet?

Vilka verkliga förhållanden kan leda till att en regering inte längre kan garantera sina medborgare deras rättigheter? Vad händer i ett samhälle där människor inte har dessa rättigheter? Hur hänger fred och demokrati ihop med mänskliga rättigheter?

Steg 6: Jämför med Barnkonventionen och FN:s allmänna förklaring

Låt eleverna jämföra sina kort med Barnkonventionen och/eller FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Diskutera och samtala om:

- Vilka likheter och skillnader ser ni mellan korten och konventionen samt förklaringen?
- Vad skiljer en människas mänskliga rättighet från hennes individuella önskemål och behov? Lista ett antal behov och önskemål som eleverna har. Vilka behov eller önskemål finns med/finns inte med, bland de mänskliga rättigheterna? Är det rimligt?
- De mänskliga rättigheterna är universella och odelbara. Vad betyder det?
- Borde det finnas fler universella mänskliga rättigheter? Vilka i så fall?

Exit ticket

- Har du lärt dig något nytt under lektionen?
- Vad tar du med dig från spelet?

Skriv ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i din digitala enhet.

Tips!

Fem tips för arbetet med barnkonventionen och mänskliga rättigheter!

1) Samarbeta med skolbibliotek eller kommunbibliotek, läs litteratur och lär yngre barn på närliggande skolor och förskolor om barnkonventionen.

2) Unicef har tagit fram ett Memory och övningar om barnkonventionen.

- ["Övningshäfte om barnkonventionen"](#) - inklusive lärarhandledning" (pdf)
- ["Memory och artiklarna som spelkort"](#) (pdf)
- ["Barnkonventionen kort version"](#) (pdf)

3) För lärare:

[Region Sörmland och Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, har tagit fram en kortlek om barnkonventionen.](#)

Frågeställningarna kan fungera bra i planeringen inför arbetet med barnkonventionen och att personal gemensamt reflekterar över hur de olika artiklarna är synliga i er verksamhet.

Korten kan ramas in, sättas upp på väggen och presenteras som veckans rättighet. Byt sedan artikel för nästa vecka och så vidare.

4) Projektet "Barnrätt för alla" är ett Arvsfondsprojekt som drivs av Barnombudet i Uppsala län (BOIU). På webbplatsen <https://boiu.se/> finns mycket inspiration, ett flertal filmer och lektionsidéer om barnkonventionen. Där hittar du bland annat Memoryt "Rättvänt" och diskussionsfrågorna "Berättigheter" som handlar om barnrätt tillsammans med en lättförståelig handledning.

Övningarna går att genomföra digitalt och det går även att skriva ut materialet.

5) Barnombudsmannen, "Mina rättigheter", har lektionsförslag om barnkonventionen för målgruppen gymnasiesärskola:

- ["Rätt att få gå i skolan och att få vara i fred"](#)
- ["Lika mycket värda"](#)
- ["Ett namn och rätten att säga vad man tycker"](#)
- ["En funktionsnedsättning ska inte begränsa ditt liv"](#)

10. Jag jobbar!

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna få möta sex yrkesarbetande personer med funktionsnedsättning. [Filmerna ingår i serien "Jag jobbar" från UR Play.](#) Där finns också en lärarhandledning.

I filmerna visas exempel på arbetsuppgifter som de utför. Deltagarna berättar hur de fick sitt arbete och vad arbetet betyder för dem. I programmen möter vi också deltagarnas handledare, som berättar vad deltagarna bidrar med på arbetsplatsen och vilket stöd de får.

Samarbeta gärna med skolans studie- och yrkesvägledare!

Vilka erfarenheter har eleverna av arbetslivet?

Samtala med dina elever om deras erfarenheter av arbetslivet, till exempel från prao i anpassad grundskola eller arbetsplatsförlagt lärande (APL) i anpassade gymnasieskolan. Vilka arbetsplatser har de varit på och vilka arbetsuppgifter fick de utföra? Vad tyckte de var roligt med att vara på en arbetsplats? Vad var svårt? Vilken var skillnaden mot att vara i skolan?

Film

Dela in klassen i sex olika grupper. Varje grupp ska titta på en varsin film, vilken film det blir kan lottas mellan grupperna.

["Viktor"](#) (6 min)

Viktor har alltid gillat att träna. En dag frågade han om att få praktisera på gymmet där han brukade träna och efter några månader fick han sin anställning. I dag är han lokalförare och instruktör på samma gym. Viktors stora intresse för träning ledde till ett jobb där han trivs.

["Frida"](#) (6 min)

Frida förändras varje morgon så fort hon kommer in i stallet. Jobbet som häst- och stallskötare betyder allt för henne. Och kärleken till hästarna kommer hon alltid att ha. Frida visade vad hon kunde under sin praktik och fick ett jobb. Nu har Frida som mål att ta körkort inom fem år.

["Madelen"](#) (6 min)

Madelen ansvarar för många uppgifter i köket. Hon är bra på det mesta men hennes egen "Maddes dressing" är gästernas favorit. Madelen blev rekommenderad till jobbet som köksbiträde av sin tidigare chef och tycker att alla med en funktionsvariation ska ta hjälp av Arbetsförmedlingen.

”Alexander” (6 min)

Alexander har länge jobbat inom restaurangbranschen. Nu stortrivs han på en hamburgerkedja där uppgifterna är väldigt varierande. Alexander fick jobbet som servicevärd efter en arbetsintervju. För honom innebär arbetet trygghet.

”Emil” (7 min)

Emil arbetar på ett stort varuhus genom en anställning på Samhall. Emil koordinerar lokalvårdarna, och jobbet på varuhuset ger nya utmaningar varje dag. Emil jobbar heltid men har möjlighet att ta pauser under dagen för återhämtning.

”Erik” (6 min)

Erik jobbar som naturvårdare och utför viktiga arbetssysslor varje dag. Han älskar att ta hand om naturen och folk blir glada av det. Eriks handledare är mycket viktig för Erik.

Erik har två tips till alla som söker jobb: ge inte upp och tro på dig själv!

Diskutera i gruppen

- Hur fick personen i filmen sitt arbete?
- Hur skulle ni vilja att er väg till arbete såg ut?
- Skulle de vilja ha stöd och i så fall på vilket sätt?
- Vad är bra med att ha ett arbete?

Redovisa

Grupperna redovisar sina svar och berättar om innehållet i den film de har sett.

Tips!

Tips på handlingsplan för studie- och yrkesvägledning och vilka aktiviteter som kan genomföras i olika årskurser!

Handlingsplan för den anpassade gymnasieskolan

När eleverna lämnar anpassad grundskola ska de ha:

- Utvecklat sin självkännedom och fått stöd i att utforska, identifiera och formulera såväl intressen, möjligheter och drömmar inför framtiden.
- Fått utrymme att utvecklas i en tillåtande miljö där alla i personalen aktivt arbetar normkritiskt för att motverka stereotypiska val av framtida utbildning och yrkesinriktning som grundar sig i kön, socioekonomisk och/eller kulturell bakgrund.
- Ökat sin medvetenhet om olika valalternativ som rör bland annat utbildningar och yrken.
- Fått kunskaper om samhället och arbetslivet.
- Fått förståelse för hur behov, egenskaper, värderingar och intressen samspekar med varandra.
- Utvecklat en förmåga att kritiskt granska och bedöma information för att kunna och ta ställning till fortsatta studier och yrkesinriktning.

- Fått kunskap om olika yrken och branscher och kunnat koppla detta till sina egna intressen, värderingar och egenskaper.

Årskurs 1

- Aktivitet: Information om den svenska och globala arbetsmarknaden och att söka jobb.
- Syfte: Få upptäcka branscher i sin närmiljö, nationellt och globalt och se dem som attraktiva arbetsgivare. Ökade kunskaper i jobbsökning, CV, personligt brev och anställningsintervju.

Årskurs 2

- Aktivitet: Diskutera yrkens status och vilka yrken som är nödvändiga i samhället. Entreprenörskap, att starta eget företag.
- Syfte: Reflektera kring utbildnings- och yrkesalternativ. Öka förståelsen och vikten av samhällets olika yrken. Få kännedom om vad det innebär att vara anställd eller starta eget företag.

Årskurs 3

- Aktivitet: Information om vidarestudier och högskoleprov. Livskunskap, arbete och privatekonomi.
- Syfte: Få kännedom om livet efter gymnasiet. Öka förståelsen för hur samhällsekonomin fungerar. Ökade kunskaper om arbete och privatekonomi. Få kännedom om utbildnings- och yrkesmöjligheter efter gymnasiet.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Ett yrke jag skulle vilja veta mer om är...
- Det är bra att jobba för att...
- På den här lektionen lärde jag mig...

11. Hur ska en bra arbetsplats vara?

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I det här undervisningsexemplet ska eleverna fundera över och diskutera vad det innebär att arbeta och hur en bra arbetsplats ska vara. Eleverna ska också fundera över sina egenskaper.

Som stöd för diskussionerna ska eleverna samtala utifrån ett antal givna rubriker: arbetsuppgifter, resväg, arbetskläder, arbetstidertider, arbete på helger eller vardagar, raster, få eller många arbetskamrater, möjlighet att arbeta hemifrån och så vidare. Är det något som alla tycker är viktigt?

Vad tycker eleverna olika om? Eleverna får möjlighet att diskutera vad likheter och olikheter i svaren kan bero på.

Samarbeta gärna med skolans studie- och yrkesvägledare!

Hur många yrken känner eleverna till?

Dela in eleverna i mindre grupper. Lista hur många yrken eleverna känner till och sök fakta om olika jobb. Två webbsidor som är bra att använda sig av är [Arbetsförmedlingen](#) och [Framtid.se](#).

Under fem till tio minuter får grupperna lista så många yrken de kan komma på. När tiden är slut ska de räkna hur många yrken gruppen fick ihop. Informera eleverna om att det finns cirka 9 000 olika yrken i Sverige enligt Yrkesregistret, Statistiska centralbyrån, SCB.

Förklara begrepp

Gå igenom begrepp som ofta förekommer när man pratar om arbete och arbetsliv:

- kunskap,
- kompetens,
- erfarenhet,
- egenskap,
- förmåga osv.

Vad innebär de olika begreppen? Vilken är skillnaden mellan kunskaper, egenskaper och förmågor?

Eleverna arbetar vidare i grupper och ska förklara vad de betyder. Testa även att sätta in begreppet i en mening och ett sammanhang där det passar bra att använda.

Vad är du bra på? Vad tycker du är svårt?

Enskild övning: [Gå igenom de egenskaper som finns på egenskapskortet från Västra Götalandsregionen](#). Eleverna skriver ner svaren på följande frågor:

- Vilka egenskaper skulle du beskriva att du har?
- Vilka egenskaper tror du att andra skulle beskriva att du har?
- Vilken egenskap är starkast hos dig?
- Finns det någon egenskap som du vill tona ner?
- Vilken egenskap är du mest stolt över?

Egen reflektion

Skulle du kunna eller vilja bli tydligare med att visa dina egenskaper inför andra?

Styrkor och svårigheter

Denna uppgift utgår från filmerna i undervisningsexemplet "Jag jobbar!"

Dela in eleverna i mindre grupper.

- Visades några styrkor och svårigheter i filmerna?
- Vilka styrkor har eleverna i gruppen?
- Har eleverna något som de tycker verkar svårt som de kan tänka sig att berätta om det för andra?
- Finns det något jobb som gruppmedlemmarna är intresserade av? Välj ut två till tre jobb och diskutera vilket stöd som kan behövas på ett framtida jobb för att trivas och för att klara sina arbetsuppgifter.

Exit ticket

Vilka tankar väckte lektionens innehåll? Skriv ner dina reflektioner i punktform på ett löst blad eller i din digitala enhet.

KONTROVERSIELLA FRÅGOR

Undervisningsexempel

Ämnen

S Sv

S Sv

S Sv

S Sv R

S

S Sv N

S Id

S Sv N

S N M

S

S Sv E M

S

12 Fyra hörn – om demokrati – Värderingsövningen innebär att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter och reflektera kring egna åsikter och värderingar, och andras. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen. (S, Sv)

13 Heta stolen – En gruppövning med syfte att få igång samtal om värderingar, jämställdhets- och demokratifrågor genom att klargöra sina egna tankar och värderingar och att ta del av andras. (S, Sv)

14 Kontroversiella uttalanden – Europarådet har tagit fram ett antal kontroversiella påståenden där eleverna kan öva att ta ställning – kan även genomföras som en skrivövning. (S, Sv)

15 Fördomar – Klassen delas in i mindre grupper efter någon gemensam nämnare. Gruppen jämför vad som förenar dem och vad som skiljer dem åt. (S, Sv, R)

16 Viktiga åldersgränser! – Eleverna lär sig om olika åldersgränser och provar sina kunskaper i ett quiz. (S)

17 Elin, Alvin och vuxenlivet – Eleverna arbetar med olika teman i filmserien "Elin, Alvin och vuxenlivet" från UR Play, tex hur en hittar till olika ställen och skapar en utställning. (S, Sv, N)

18 Orättvis fotboll – Eleverna delas in i olika lag som får olika, orättvisa förutsättningar. Lagen får efter match diskutera förutsättningarna och vad de ledde till. (S, Id)

19 Gränspassagen – Eleverna delas in i två grupper som lever i länder med mycket olika förutsättningar, diskuterar frågeställningarna och får sedan byta perspektiv. De som levde i ett välmående samhälle får det dåligt och tvärtom. (S, Sv, N)

20 Sverige tar emot hjälpinsats från EU – Eleverna studerar ett reportage från SVT nyheter och reflekterar över resurser i olika länder och samarbete mellan länder. (S, N, M)

21 Mitt EU-medborgarskap – Eleverna tittar på filmer om EU och undersöker vilka rättigheter EU-medborgare har. (S)

22 Yrkesspanare – Eleverna undersöker normer i olika yrken. (S, Sv, E, M)

23 Frågesport om jämställdhetsmålen – Eleverna får svara på frågorna som innehåller statistik och fakta att ta ställning till. (S)

S

Samhällskunskap

Sv

Svenska, svenska som andraspråk, andra språkämnen

E

Estetisk verksamhet

N

Naturkunskap

R

Religionskunskap

Id

Idrott och hälsa

M

Matematik

Introduktion

Europarådet skriver:

”Elever som måste tampas med kontroversiella frågor får de medborgerliga kunskaper, värderingar och förmågor som krävs för att de ska bli välorienterade, aktiva och ansvarstagande medborgare. Detta kallas ibland demokratisk kompetens. De lär sig att försvara sina egna och andras demokratiska rättigheter, tar ansvar och motverkar diskriminering, vilket lägger grunden till ett mer rättvist och jämlikt samhälle genomsyrat av aktivt medborgarskap.”

Huvudargumentet som Europarådet lyfter fram för att undervisa om kontroversiella frågor är att det är omöjligt för skolan att undvika dessa. Det är inte heller önskvärt att undvika kontroversiella frågor i undervisningen.

Skäl till att undervisa om kontroversiella frågor

Att diskutera kontroversiella frågor är en del av den demokratiska processen. Unga människor utvecklar förmågor för att kunna verka aktivt i demokratin genom att öva sig i öppenhet, nyfikenhet, vilja att förstå andra, tolerans, demokratisk debatteknik och fredlig konfliktlösning.

Att undersöka kontroversiella frågor kräver kritiskt tänkande och analysförmåga. Det hjälper unga människor att lära sig att kritiskt granska och värdera information, att upptäcka om källan är partisk och att göra bedömningar baserade på förnuft och fakta.

Media presenterar ofta kontroversiella frågor på ett vinklat och vilseledande sätt. I skolan får unga människor en nyanserad bild i frågor som i hög grad påverkar deras liv.

Nya konflikter dyker upp hela tiden. Genom att lära sig hur kontroversiella frågor hanteras nu, kommer ungdomarna att vara bättre förberedda på att hantera dem i framtiden.

Kontroversiella frågor handlar om verkliga och aktuella ämnen som levandegör undervisningen om demokrati och mänskliga rättigheter.

Om du behöver bildstöd till undervisningen finns tips i introduktionsdelen.

Värderingsövningar

Värderingsövningar kan vara ett bra sätt att föra inledande samtal kring demokrati och kontroversiella frågor. Eleverna får tillfälle att tänka efter och göra egna val, träna sig i att motivera sina ståndpunkter, uttrycka åsikter samt att lyssna på och respektera andras åsikter.

Tips!

Tips inför värderingsövningar!

Inför att värderingsövningar ska genomföras i undervisningen är det bra att komma överens om gemensamma regler. Ta fram dessa tillsammans med eleverna, det blir ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande och eleverna blir även med sannolikhet mer motiverade att följa reglerna om de har varit med och tagit fram dessa.

Förslag på regler för värderingsövningar

- Alla fattar själva beslut om hur man tar ställning och man är själv ansvarig för sin egen åsikt.
- Respektera varandras åsikter. Det innebär bland annat att inte hoppa på någon för vad den tycker utan lyssna på vad den personen säger. Försök istället att formulera dina egna tankar.
- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå de andra deltagarna.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra sig, även under diskussionens gång. Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.
- Det finns inga rätta svar.
- Värderingsövningar är inte ett sätt att genom diskussion tömma ut ett ämne, allt kommer inte att hinna sägas, men kan följas upp senare.

Att skapa trygghet så att alla vågar säga sin åsikt

Emelie Hahn, Lärare på Gränbyskolan i Uppsala kommun och eTwinningambassadör för Universitets- och högskolerådet, UHR.

En grundförutsättning för att arbeta med demokrati i klassrummet är att klassrumsklimatet är tryggt och att alla elever känner att de kan komma till tals och vågar säga sin åsikt. Den grundläggande strategin är att arbeta ihop gruppen så att ett tillåtande klimat råder. Det är viktigt att träna på att uttrycka sin åsikt och hur man bemöter någon annans åsikt på ett respektfullt sätt, även om man tycker olika.

Vi arbetar en hel del med värderingsövningar. Det finns många bra övningar att arbeta med exempelvis i [Raoul Wallenberg Academys utbildningsmaterial "FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna - undervisningsmaterial för gymnasieskolan" \(pdf\)](#).

UNDERVISNINGSEXEMPEL

12. Fyra hörn – om demokrati

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andra språk och andra språkämnen

Introduktion

Värderingsövningen fyra hörn innebär att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter och reflektera kring egna åsikter och värderingar, och andras. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen.

Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor med koppling till demokrati. Till varje fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Elevernas olika svar öppnar upp för diskussion och samtal. Frågeställningarna nedan kommer från [Metodbanken](#).

Exempel på frågor

Vad gör du om du hör att någon bli kallad för något nedsättande ord när du går över skolgården?

- Låtsas som du inte hör och fortsätter med det du gör för stunden.
- Säger åt personen högt och tydligt, så att andra hör.
- Går fram till henne/honom och ber henne/honom förklara sitt beteende.
- Eget alternativ.

Vem har ansvar för att skapa en bättre värld?

- Det civila samhället – du och jag.
- Enskilda länder.
- Olika internationella organisationer, exempelvis FN.
- Eget alternativ.

Det största hotet mot fred i världen är:

- Att ledare/länder vill ha mer makt.
- Att vissa länder har naturresurser som andra länder vill åt.
- Främlingsfientlighet/rasism.
- Eget alternativ.

Fattigdom är:

- Brist på pengar.
- Brist på rättigheter, till exempel hälsa och utbildning.
- Brist på möjligheter att påverka sitt liv.
- Eget alternativ.

Var upplever du att du har störst möjlighet att säga vad du tycker?

- Hemma.
- I skolan.
- I min förening.
- Eget alternativ.

Demokrati är ett krångligt och långsamt sätt att fatta beslut...

- Håller med.
- Håller delvis med.
- Håller inte alls med.
- Eget alternativ.

I ett demokratiskt land har alla lika mycket makt...

- Håller med.
- Håller delvis med.
- Håller inte alls med.
- Eget alternativ.

Det bästa med demokrati är...

- Att alla får vara med och bestämma.
- Att vi genom demokrati kommer på lösningar som annars inte hade kommit fram.
- Besluten blir väl förankrade.
- Eget alternativ.

Jag utövar demokrati...

- När jag går och röstar.
- När jag engagerar mig i en ideell förening.
- Det gör jag inte.
- Eget alternativ.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Att leva i en demokrati innebär att...
- Det svåraste med den här övningen var...
- På frågan om alla har lika mycket makt svarade jag...

13. Heta stolen

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Värderingsövningen ”Heta stolen” är en gruppövning med syfte att få igång samtal om värderingar, jämställdhets- och demokratifrågor genom att klargöra sina egna tankar och värderingar och att ta del av andras.

Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som instämmer så kan den byta plats. Eleverna sätter sig på stolarna i ringen. Du som lärare läser upp ett påstående. Om man håller med så sitter man kvar, om man inte håller med så reser man sig upp och byter plats, om man är osäker så sitter man kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning.

- När alla har tagit ställning kan några av deltagarna utveckla sitt ställningstagande. – Varför valde de som de gjorde? Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd för taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill.
- Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Be deltagarna fundera på och ta fram egna påståenden som kan användas vid flera tillfällen som underlag för Heta stolen-övningar.

Förslag på påståenden

- Sverige är demokratiskt.
- Jag har fördomar om människor.
- Alla människor har lika värde.
- På vår skola kan alla säga vad de tycker.
- Allas åsikter är lika mycket värda/Allas åsikter respekteras lika mycket (på vår skola/i samhället/i vår kommun).
- Jag kan påverka viktiga samhällsfrågor.
- Det är mer effektivt att demonstrera än att rösta.
- Det är viktigt att rösta.
- Majoriteten har alltid rätt.
- Sverige är ett jämställt land.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det mest effektiva sättet att göra sin röst hörd på är att...
- Jämställdhet betyder att...
- Fördomar betyder att...
- Det var svårt att ta ställning till påståendet om...

14. Kontroversiella uttalanden

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Kontroversiella uttalanden väcker reaktioner och känslor. Europarådet har tagit fram ett antal kontroversiella påståenden i en övning där elever kan öva att ta ställning.

Europarådet skriver: "Arbetet med skolans värdegrund ska präglas av stark rättskänsla och respekt för mänskliga rättigheter, och alla ska behandlas lika och uppmuntras att aktivt engagera sig i skolans verksamhet."

Studera skollag och läroplaner

I detta undervisningsexempel ska eleverna få fundera över och diskutera vad som egentligen står i skollagen och i läroplanen för anpassade gymnasieskolan. Eleverna ska få diskutera vad som står och även få ta ställning i en rad kontroversiella påståenden där de ska öva på att motivera sin ståndpunkt.

- ["Skollag \(2010:800\)" på riksdagens webbplats](#)
- [Kursplaner och ämnesplaner för de olika skolformerna](#)

Vad menas med texten om skolans grundläggande värden?: "Skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden."

I läroplanen för anpassade gymnasieskolan står att "Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser."

Kontroversiella uttalanden

Europarådet har tagit fram ett antal påståenden som kan uppfattas som kontroversiella. Dela in eleverna i mindre grupper. Utgå från de skrivelser som finns i skollagen och i läroplaner och diskutera påståenden nedan.

- Det är för mycket fokus på barns rättigheter och för lite fokus på barns skyldigheter.
- Unga borde få rösta vid 16 års ålder.
- Djur borde ha samma rättigheter som människor.
- Rika borde få betala mindre skatt eftersom de skapar jobbtillfällen.
- Människor borde få röra sig fritt mellan länder.
- Rökare borde betala mer för sin sjukhusvård.

Ta fram regler för svåra samtal!

Väckte de kontroversiella uttalandena reaktioner? Hur bör kontroversiella frågor hanteras i klassrummet om detta uppstår? För att en kultur ska främja diskussionen av kontroversiella frågor bör den, enligt Europarådet, vara:

- **Trygg** – alla kan säga vad de tycker utan att bli hånade eller löpa risk att utsättas för trakasserier eller mobbning
- **Välkomnande** – alla ses som individer och känner att de är en del av skolans gemenskap
- **Öppen** – alla kan bilda sina egna åsikter, bolla med nya idéer, diskutera och debattera olika frågor
- **Inkluderande** – alla kan delta i skolans verksamhet, oavsett bakgrund, identitet, erfarenheter och utmaningar
- **Demokratisk** – alla kan utöva inflytande när beslut fattas i skolan och uppmuntras att bidra till lösningen av problem
- **Rättighetsbaserad** – alla rättigheter respekteras, däribland yttrande-, tros- och religionsfriheten, likabehandlingen, integriteten och friheten från förnedrande behandling

Eleverna arbetar vidare i mindre grupper och tar fram regler som ska gälla i klassrummet. Lista så många förslag på regler som möjligt från varje grupp.

Med utgångspunkt från förslagen som de listat ska eleverna välja ut vilka de vill ska gälla och i vilken ordning reglerna ska stå. Detta kan göras genom pluppningsmetoden. Se till att alla förslag är uppskrivna på tavlan.

Alla elever får tio klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpenna att ”pluppa” med. De sätter plupparna vid de regler de vill ska gälla. De tio plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på olika regler. De förslag som får flest pluppar är de regler som kommer att hamna överst.

Några regler kanske överensstämmer med varandra, sätt ihop olika förslag om eleverna tycker att det är okej!

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det är viktigt att få uttrycka sina åsikter för att...
- För att inte kränka eller såra någon annan tänker jag på att...

15. Fördomar

Ämnen: Religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Fördomars ursprungliga betydelse är en dom före, det vill säga att man bedömer och tänker om en individ eller grupp utifrån generaliseringar, fantasier, förutfattade meningar eller föreställningar. En fördom kan definieras som en negativ attityd mot individer av en viss grupp, enbart utifrån att personen anses tillhöra en specifik grupp. Om fördomar kombineras med makt eller inflytande kan en fördom bli en handling som ofta beskrivs som diskriminering.

Handlingar som har sin grund i fördomar kan reproducera andra fördomar om den drabbade gruppen, till exempel att ”de” är okunniga och uppnår inte ”vår” nivå. Föreställningar och fördomar om olika människor påverkar vårt beteende. En av anledningarna till att människor kategoriserar och sorterar andra människor är för att få ordning på tillvaron. En fördom kan uppstå om vi bedömer varandra på godtyckliga grunder, till exempel efter utseende. En fördom försvårar förståelsen för olikheter.

Dela in i grupper!

Dela in klassen i mindre grupper efter någon gemensam nämnare. Alla är idrottare, alla har brunt hår, alla har något rött på sig, alla är födda under samma årstid etcetera.

Gruppen jämför vad som förenar dem och vad som skiljer dem åt. Utgå från följande punkter:

- Intressen (utsidan)
- Personlighet (insidan)

Överensstämmer insidan med utsidan?

Arbeta vidare i mindre grupper.

- Överensstämmer gruppmedlemmarnas personlighet/insida med vad de förmedlar via intressen/utsidan?
- Vad är positivt och negativt med att kategorisera människor?
- Vilka konsekvenser kan kategorisering av människor få?

Avsluta övningen med att varje grupp lyfter något de kommit fram till.

Enskild skrivövning

Eleverna skriver och förklarar vad begreppet fördom betyder. Ge exempel på när fördomar förekommer i vardagen. Förklara med egna ord.

Vad kan göras för att undvika fördomar?

Dela in eleverna i par eller i mindre grupper om tre till fem elever.

Diskutera frågorna nedan i grupperna.

- Förekommer det fördomar i er skola?
- Kan fördomar vara positiva?
- Vad krävs av lärare, annan skolpersonal och elever för att fördomar ska upphöra?
- Vad kan du som enskild individ göra för att motverka fördomar?
- Vad innebär det när makt kombineras med fördomar och vad kan detta få för konsekvenser?

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Fördomar om andra kan innebära att...
- I samhället upplever jag att det finns fördomar om...
- För att vi ska bli mer toleranta mot varandra behöver vi...

Hur man skapar ett mer tillåtande samtalsklimat

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium.

I samhällskunskaps- och svenskkurserna ingår debatt- och argumentationsteknik. I klasser där jargongen är hård brukar jag ge eleverna ett ämne och en åsikt som de sedan ska argumentera för (ståndpunkten behöver alltså inte överensstämma med elevens egen). Detta är ett sätt som ofta skapar ett mer tillåtande samtalsklimat.

Det är lättare att upprätthålla ordnade diskussioner då eleverna inte behöver känna sig alltför privata och utlämnande. När eleverna letar argument för sin tilldelade åsikt får de även se ett annat perspektiv på frågan än det de brukar möta. I samband med demokratiuppdraget brukar jag också börja med diskussionsfrågor som ligger nära eleverna, som de kan associera till som samtidigt inte är alltför kontroversiella.

Lyssna istället för att döma vid konflikter

Erika Larsson, Lärare vid Åva gymnasium i Täby, Stockholm

Om det uppstår konflikter eller någon kontroversiell fråga som behöver hanteras är det alltid viktigt att lyssna in och inte döma. Det är lätt att man tystar elever att inte våga uttrycka sina åsikter ifall man dömer. Bättre att lyssna och mötas i ett respektfullt samtal.

Så tränar vi samarbete

Gunilla Ståhlfors, lärare vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka

Allas synpunkter och övertygelser är viktiga att bemöta. Det gör jag genom att föra dialoger med eleverna. De får tillsammans träna på att finna olika lösningar på eventuella situationer. Vi tränar flitigt på samarbete, vilket även är en del i arbetet med UF där vi till exempel använder behovsmöten.

Reagera direkt på kränkning

Magnus Granath, lärare på Konradsbergsskolan i Stockholm

Om det förekommer skällsord i och utanför undervisningen i skolan är det av stor vikt att reagera varje gång. En del elever tänker inte på att det kan vara nedvärderande för andra, det är dock viktigt att mitt bemötande som lärare inte är dömande. Dialog är alltid det bästa.

16. Viktiga åldersgränser!

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

I de sista ungdomsåren kommer mer ansvar – både rättigheter och skyldigheter ökar.

I Sverige har vi lagar som beslutar om åldersgränser för olika saker. Barnombudsmannen har listat ett antal bestämmelser, lagar, regler och förhållanden som börjar gälla vid olika åldrar.

Testa dina kunskaper!

Läs igenom texten nedan som kommer från Barnombudsmannens webbplats.

Vad gäller för olika åldrar? Besvara sedan frågorna i det tillhörande quizet.

15 år

- Du blir straffmyndig. Det betyder att du kan straffas för ett brott.
- Du får köra moped (först måste du ha ett förarbevis eller körkort).
- Du får se barnförbjudna filmer på bio.
- Du får cykla utan hjälm.
- Du får skjutsa på cykel eller moped, om personen du skjutsar är yngre än tio år.
- Du kanske har hört talas om att man måste vara 15 år för att ha sex?
Ja, lagen säger att man inte får ha sex med någon som är under 15 år.
Men det är inte förbjudet att två personer som är under 15 år har sex med varandra – om båda vill det. Lagen är till för att någon som är äldre än 15 år inte ska kunna utnyttja någon som är yngre. Det är det som är förbjudet!

16 år

- Skolplikten upphör när du gått ut nionde klass.
- Du får ta ett normalt, riskfritt arbete, det vill säga jobba 40 timmar i veckan.
Men arbetsgivaren har lite mer ansvar för dig som inte är myndig än för dina myndiga arbetskamrater.
- Du får starta egen firma (ett företag).
- Du får själv bestämma över de pengar du tjänar.
- Du får ta körkort för lätt motorcykel och traktor.
- Du får börja övningsköra bil.
- Du får anmäla flyttning och skriva under din anmälan själv.
- Dina föräldrar får inte längre barnbidrag för dig.
Nu får du istället studiebidrag om du studerar.

18 år

- Du blir myndig.
- Du får gifta dig.
- Du får rösta.
- Du får köpa cigaretter och snus.
- Du får köpa alkohol på restaurang och öl i affärer.
- Du får ta körkort för bil och tung motorcykel.
- Enligt lagen slutar dina föräldrars underhållsskyldighet när du fyllt 18 år.
Det betyder att de inte är skyldiga att försörja dig längre. Men om du fortfarande går i skolan fortsätter föräldrarnas underhållsskyldighet. De ska i så fall försörja dig tills du gått ut gymnasiet eller fyllt 21 år.

Åldersgränsquiz

Utmana dig själv genom att besvara frågorna i quizet

[”Viktiga åldersgränser för dig mellan 14 och 18 år” som finns på Barnombudsmannens webbplats](#) ”Mina Rättigheter”.

Exit ticket

Jag lärde mig följande tre saker när vi arbetade med det här undervisningsexemplet:

17. Elin, Alvin och vuxenlivet

Ämnen: Idrott och hälsa, naturkunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna arbeta med serien [”Elin, Alvin och vuxenlivet”](#) från UR Play. Där hittar du även lärarhandledning och arbetsblad. ”Programmen vill visa vägar och stärka eleverna att själva våga prova saker för att bli självständiga och kunna växa in i vuxenlivet. Det handlar dels om vardagskunskaper som att kunna hantera pengar och tvätta, dels om att utmana sina rädslor eller leta sig fram i stan.”

Det finns tretton avsnitt som berör olika områden.

- [”Träning och hälsa”](#) (6 min)
- [”Laga mat”](#) (7 min)
- [”Göra något för miljön”](#) (7 min)
- [”Hantera pengar”](#) (7 min)
- [”Utmana sina rädslor”](#) (6 min)
- [”Ta sig dit man ska”](#) (8 min)
- [”Göra hemmasysslor”](#) (7 min)
- [”Vänskap”](#) (7 min)
- [”Kärlek”](#) (6 min)
- [”Om diagnosen intellektuell funktionsnedsättning”](#) (8 min)
- [”Sex”](#) (6 min)
- [”Hygien”](#) (8 min)
- [”Bo själva”](#) (8 min)

Programmen och lärarhandledningens övningar knyter an till följande kunskapsmål i anpassade gymnasieskolans läroplan. Det är skolans ansvar att varje elev efter genomförd anpassad gymnasieskola utifrån sina förutsättningar

- har tillägnat sig kunskaper i de kurser eller ämnesområden som ingår i studievägen och kan använda dessa i samhällsliv, arbetsliv, för fortsatta studier och i vardagsliv
- har utvecklat sin förmåga att
 - formulera, analysera och pröva antaganden samt lösa problem,
 - reflektera över sina erfarenheter och sitt eget sätt att lära,
 - kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden, och
 - lösa praktiska problem och arbetsuppgifter,
- har utvecklat kunskaper om förutsättningar för en god hälsa,
- har kunskaper om samhälls- och arbetsliv,
- har utvecklat sin förmåga att kritiskt granska och bedöma information för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor,
- kan observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån perspektivet hållbar utveckling.

Film och diskussion

Börja med att titta på filmen, ”Ta sig dit man ska”. Dela sedan in eleverna i mindre grupper. Eleverna diskuterar följande frågor:

- Hur tar ni er till skolan?
- Vad brukar ni tänka på när ni ska ta er till olika platser?
- Har någon gått eller åkt vilse någon gång? Hur gick det till och vad gjorde du då?

Hitta!

Eleverna arbetar vidare i mindre grupper. I filmens lärarhandledning finns övningen ”Hitta!” som går ut på att ta sig till olika platser.

Bestäm tillsammans ett antal platser i närområdet som det är bra att kunna hitta till. Gå igenom hur GPS:en på mobilen fungerar och se till att minst en i varje grupp har erfarenhet av att använda en kartapp på mobilen. Välj en start- och återsamlingsplats. Varje grupp väljer en plats och ska ta sig dit.

När gruppen kommer till platsen ska de ta en bild som bevis på att de har hittat platsen, dels på platsen, dels på gruppen. Sedan går de tillbaka till återsamlingsplatsen och visar bilden.

Skapa en utställning

Sätt upp bilderna på väggen i klassrummet. Samtliga grupper ska även göra en vägbeskrivning där de förklarar hur de planerade sin utflykt, vilka vägar de tog för att komma till platsen och om det finns alternativa färdvägar.

Arbeta vidare med fler filmer och gör tillhörande arbetsuppgifter som finns i lärarhandledningen.

Exit ticket

Har du lärt dig något nytt under lektionen? Vad tar du med dig från övningarna? Skriv ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i din digitala enhet.

18. Orättvis fotboll

Ämnen: Idrott och hälsa, samhällskunskap

Introduktion

För att, på ett enkelt och tydligt sätt, synliggöra länders olika förutsättningar och möjligheter, kan leken/spelet orättvis fotboll fungera bra. Aktiviteten passar utmärkt att genomföra i samband med arbete om de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen.

Dela in eleverna i olika lag. Utse en elev som domare för varje match, byt ut domaren mellan olika matcher så att fler elever får prova på denna roll. Domaren bestämmer vilka förutsättningar de olika lagen har samt leder gruppdiskussionen efter matchen. Se till att byta förutsättningar inför olika matcher. Lagen representerar olika länder som exempelvis Sverige, USA, Spanien, Polen, Kina och Argentina.

Alla lag ska ha olika förutsättningar, exempelvis:

- Lagen har olika antal spelare på plan under matchens gång.
- Ett lag får ett stort mål, ett lag ett litet mål.
- Endast ett lag får ha målvakt.
- Samtliga spelare i ett lag får endast springa baklänges.
- Minst två spelare i ett lag måste hålla armkrok när de spelar.

Match

Lagen möter varandra i matcher om fem till tio minuter. Domaren presenterar vilka förutsättningar som ska gälla för de båda lagen.

Diskutera

Efter varje match får lagen diskutera de olika förutsättningar lagen hade. Domaren leder diskussionen.

Domaren kan utgå från följande frågeställningar:

- Uppstod några konflikter och/eller något som var orättvist?
- Finns det samband mellan resursfördelning och konflikter? Varför/varför inte?
- Vilka anledningar finns det till att det uppstår konflikter och hur agerar människan i konfliktsituationer?
- Hur kan det komma sig att människor och länder har så pass olika förutsättningar?

Denna aktivitet kan genomföras i olika idrotter, till exempel innebandy eller basket.

Exit ticket

Avslutande gemensam diskussion och reflektion. Vad gav övningen er? Diskutera hur övningen kan utvecklas vidare och om den går att genomföra på något annat sätt.

19. Gränspassagen

Ämnen: Naturkunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Dela in klassen i sex grupper. Grupperna ett till tre bor i land A och grupperna fyra till sex bor i land B. Dela sedan in klassrummet i två delar, markera en linje på golvet med tejp eller ett snöre. Land A och B får varsin halva av klassrummet. Land A är välmående, där råder fred och demokrati, folket har rösträtt, sjukvården är välfungerande och det är gott om arbetstillfällen. Land B är fattigt och där råder diktatur, arbetslöshet och brist på bostäder. Den som kritiserar statsmakten riskerar att utsättas för tortyr, förföljelse och fängelse. Flera människor drömmer om bättre levnadsförhållanden och önskar att de kunde ifrågasätta statsmakten utan att råka illa ut.

Öppen eller stängd gräns?

Grupperna ska utgå från de förutsättningar som råder i deras eget land, land A eller land B. Diskutera frågeställningarna.

- Får vem som helst passera gränsen mellan länderna?
- Får endast vissa personer som har speciella skäl passera gränsen?
Vilka skäl kan detta vara?
- Vilka orsaker och skäl finns det för att ha en öppen eller stängd gräns?

När det har gått några minuter förändras förutsättningarna.
Ge följande information till eleverna, det är dags för byte!

Perspektivbyte

Rollerna har bytts, grupp ett till tre måste bo i land B och grupp fyra till sex bo i land A. Diskutera de nya förhållandena i ert land.

- Besvarar ni frågorna annorlunda?
- Vilka nya argument får ni?

De mänskliga rättigheterna som utgångspunkt

Diskutera vidare. Om utgångspunkten är de mänskliga rättigheterna, vilka blir svaren på frågeställningarna?

Redovisa händelseförloppet

Varje grupp redogör muntligt, en grupp i taget, för sina argument och om deras argument ändrades efter att förhållandena i landet ändrades. Skriv ner gruppens ställningstaganden och argument.

Exit ticket

Vilka tankar väckte lektionens innehåll? Skriv ner dina reflektioner i punktform på ett löst blad eller i din digitala enhet.

20. Sverige tar emot hjälpinsats från EU

Ämnen: Matematik, naturkunskap, samhällskunskap

Introduktion

Sommaren 2018 inträffade flera stora skogsbränder i Sverige. På grund av samarbetet mellan länder i EU fick Sverige hjälp av flera andra EU-länder i släckningsarbetet.

Studera nyheter

Läs följande reportage från SVT Nyheter som handlar om att Sverige får hjälp av flera EU-länder. Franska och italienska brandflygplan vattenbombar skogarna och polska brandmän är på väg i sina brandbilar.

Reportage [”Sverige tar emot den största EU-hjälpinsatsen någonsin”](#), SVT Nyheter 18 juni, 2018.

- Vilka tankar väcker reportaget?

Sverige fick egna brandflygplan 2020, till 90% finansierade av EU

Läs följande artikel [Här visas de nya brandflygplanen på Skavsta](#)

Artikel [Sverige skickar två brandflyg till Grekland](#)

Artikel [Här hjälper svenska brandflygen med släckningsarbetet i Frankrike](#)

- Vilka tankar väcker dessa reportage? Att Sverige nu har brandflygplan och att planen hjälper andra EU-länder.

EU:s resurspool

Samtidigt som Sverige fick hjälp av andra länder att släcka bränderna ställde sig många personer frågan varför inte Sverige har egna brandflygplan utan måste få hjälp av andra länder?

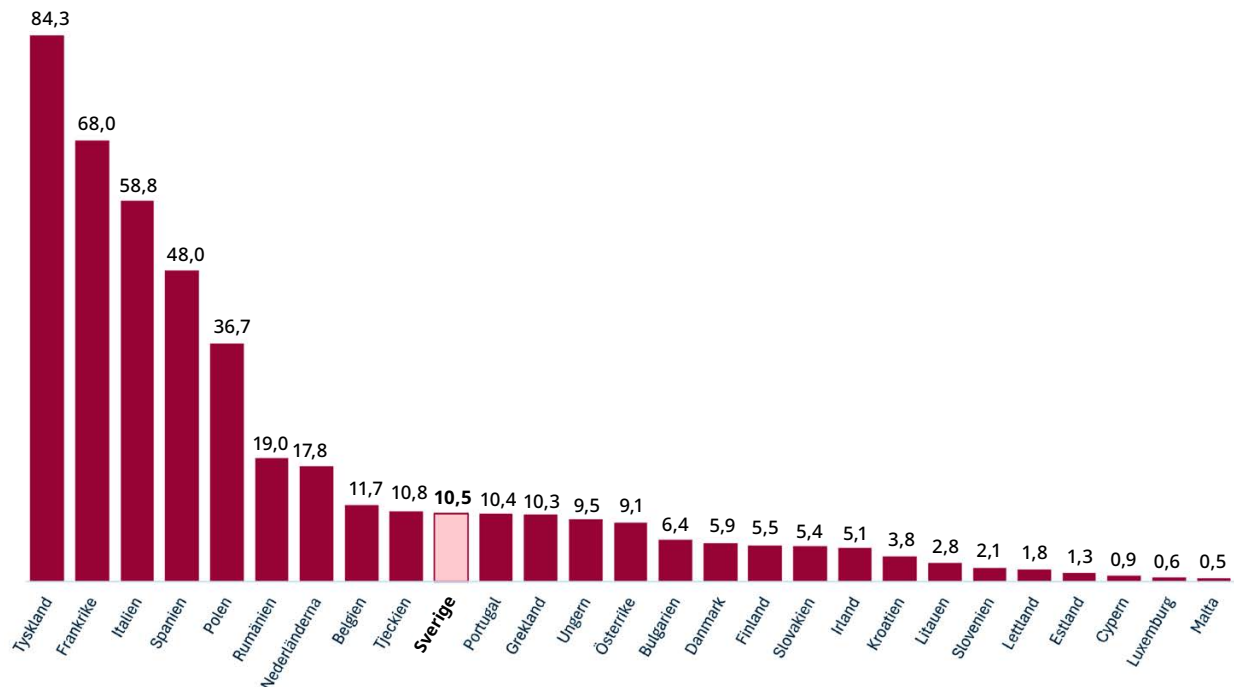
EU har en resurspool där olika länder har olika typer av resurser. Om ett land behöver hjälp, ställer de andra länderna upp. Sverige har inte någon större erfarenhet av skogsbränder, vilket har gjort att Sverige inte har brandflygplan som resurs. Detta hade inneburit kostnader för Sverige. [Studera EU:s resurspool ”European Emergency Response Capacity”](#).

Diskutera i mindre grupper:

- Vilka resurser finns det i olika länder?
- Vilka tankar får ni kring samarbetet mellan länder i EU?
- Borde samarbetet minska eller öka?
- Finns det några frågor som ni inte tycker att EU har att göra med?

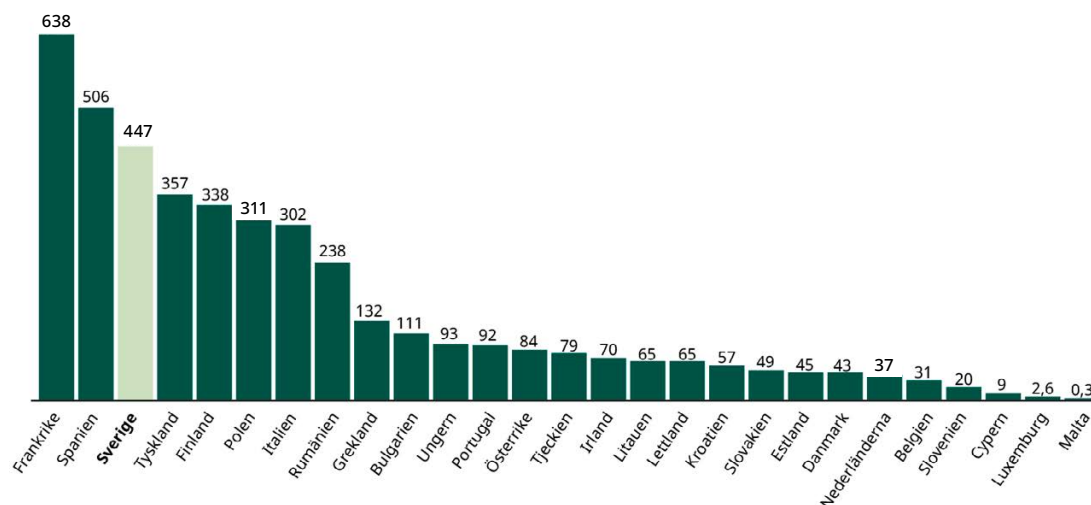
Befolkning

I Sverige bor det drygt tio miljoner människor. Jämför hur många människor som bor i olika EU-länder och hur stora länderna är. Vad kan ni se av stapeldiagrammen? Skriv upp de resultat ni får fram.

EU-ländernas befolkning i miljoner invånare (023). Totalt drygt 448 miljoner invånare. Källa: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_sv

Yta i 1000 km²

EU-ländernas yta i 1 000 km².

Källa: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_sv

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Att EU-länder hjälper varandra vid behov tycker jag är...
- Länder i världen skulle kunna samarbeta mer kring...
- Till ytan är Sverige EU:s tredje största land. Sveriges befolkning ligger storleksmässigt på plats...
- På den här lektionen lärde jag mig att...

21. Mitt EU-medborgarskap

Ämnen: Samhällskunskap

Introduktion

Alla som är medborgare i ett EU-land är också medborgare i EU.

Riksdagen skriver: ”Som EU-medborgare har du rätt att rösta i val till Europaparlamentet, resa fritt eller arbeta och studera i andra EU-länder. Du har också möjlighet att lämna synpunkter på EU:s lagförslag eller komma med egna idéer. Du kan kontakta svenska myndigheter och EU:s institutioner för att få information om olika frågor.”

För att kunna påverka sin egen framtid behöver eleverna känna till vilka möjligheter och rättigheter de har som EU-medborgare. I detta undervisningsexempel ska eleverna titta på filmer om EU och undersöka vilka rättigheter EU-medborgare har.

Börja lektionen med att titta på filmen ”[Så funkar EU](#)” (3 min.) som finns på riksdagens YouTube sida. På [riksdagens webbsida för EU-information](#) finns sedan information under rubrikerna Vad är EU?, Vad gör EU? och EU-medborgare. Under lektionen ska eleverna få arbeta med det material som finns på webbplatsen, läsa och diskutera dess innehåll.

I denna övning passar det bra att samarbeta med skolans studie- och yrkesvägledare. EU-medlemskapet innebär möjligheter att studera och arbeta i andra EU-länder.

Undersök dina rättigheter som EU-medborgare

”Alla som är medborgare i ett EU-land är också unionsmedborgare i EU, så kallade EU-medborgare. Med EU-medborgarskapet följer en rad rättigheter. Som EU-medborgare kan du bland annat rösta fram de politiker som ska sitta i Europaparlamentet. Du kan också resa fritt eller arbeta och studera i andra EU-länder. Dessutom finns EU:s ombudsman till din hjälp, om du anser dig ha blivit felbehandlad av en EU-institution.”

[Öppna sidan ”Dina rättigheter” som finns på riksdagens webbsida för EU-information.](#) Läs de texter som finns som handlar om dina rättigheter i EU och hur man göra för att påverka inom EU. Lista de svåra ord och begrepp som finns i texterna.

Spela Memory

Dela in eleverna i par eller i mindre grupper. I paren/grupperna får de hitta förklaringar till de begrepp som de har listat i del ”a” av detta undervisningsexempel.

Skriv ner begreppen på lappar (ett begrepp per lapp) och begreppets beskrivning på andra lappar. Blanda lapparna och påbörja spelet. Memory går ut på att para ihop ett begrepp med tillhörande beskrivning. Eleverna kan tävla i par mot något annat par, eller enskilt.

Undersök möjligheter att påverka inom EU

Förklara med egna ord, vad menas med: ”Du kan påverka EU genom att rösta?”

[Läs mer på ”Så kan du påverka” på riksdagens EU-webbplats.](#)

Diskutera

Dela in eleverna i mindre grupper. Besvara frågorna gemensamt i gruppen och välj ut ett till tre konkreta förslag/grupp som diskuteras vidare i helklass.

Vilka åtgärder tror eleverna skulle behövas för att öka ungas intresse för politik och samhällsfrågor?

Upplever eleverna att det är enkelt eller svårt att engagera sig och påverka i samhället?

Hur skulle de vilja att det såg ut? Till exempel att det finns mer lättillgänglig information om frågor som rör unga, tydligare vägar för hur det går till att påverka, ökat samarbete mellan skola och olika politiska nivåer etcetera.

Tips!

Kontakta en EU-parlamentariker!

Bjud in EU-parlamentariker till skolan, detta är kostnadsfritt och görs enkelt via mejl! Låt eleverna arbeta fram frågor som de får ställa. Även här är det bra att samarbeta med skolans studie- och yrkesvägledare. Eleverna kan till exempel ta fram frågor om möjligheter till studier eller arbete i Europa.

[Kontaktuppgifter till EU-parlamentariker i samtliga 27 EU-länder finns på Europaparlamentets webbsida ”Members of the European Parliament”.](#)

Tips på filmer om EU!

- [EU i din vardag](#)
- [Simon och Julias EU-show](#)
- [Sverige i EU](#)
- [Fatta EU](#)
- [Demokrati helt enkelt](#)
- [Sverige och världen – EU](#)

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Att Sverige är medlem i EU innebär att jag...
- Det jag har lärt mig om EU är...

22. Yrkesspanare

Ämnen: Estetisk verksamhet, matematik, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna undersöka normer i yrken. [Titta på filmen "Inspiring the future - redraw the balance" \(2,07 min.\)](#). I exemplet ska barn rita olika yrken, sedan får de träffa verkliga personer som arbetar med de yrken de har målat. Filmen ger garanterat inspiration för det vidare arbetet med normer och värden!

Samarbeta med skolans studie- och yrkesvägledare, få tips och råd om vidare utbildning och yrkesvägar!

Könsfördelning i Sveriges största yrken

Använd metoden EPA; Enskilt, Par, Alla. Eleverna börjar med att tänka själva. Börja med att lista så många yrken de kan komma på under några minuter. Välj sedan ut ett eller ett par yrken som de får undersöka närmare.

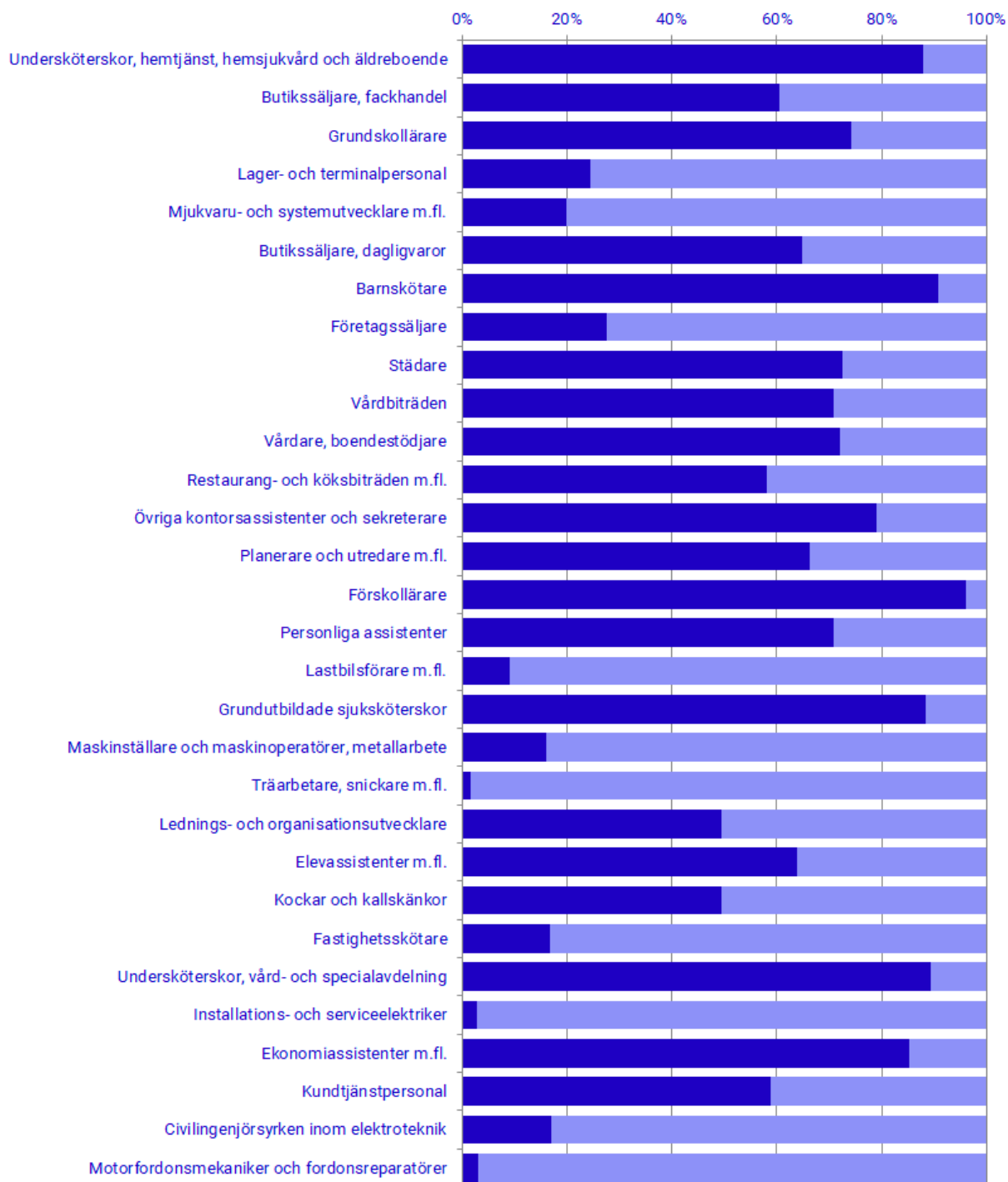
Diskutera i par

- Kan alla utöva alla typer av yrken? Varför/varför inte?
- Studera könsfördelningen över Sveriges 30 största yrken.
Vad visar bilden? Är det något som är oväntat? Kan män arbeta som förskollärare? Kan kvinnor arbeta som installations- och serviceelektriker? Vad visar statistiken om dessa yrken? Hur kan detta komma sig?

Diskutera i helklass

- Vilka åtgärder kan vidtas för att få fler personer att arbeta inom normbrytande yrken?
- Varför är det viktigt/mindre viktigt?

De 30 vanligaste yrkena i riket för anställda 16–64 år, 2022

Källa: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/statistiknyhet/yrkesregistret-med-yrkesstatistik-2022/>

Skapa ett yrkescollage

Dela in klassen i mindre grupper. Gå igenom vad ett collage är och vad det kan användas till. Dela sedan ut ett yrke var till grupperna och be eleverna att leta fram så många bilder som möjligt av yrket. Hur ser till exempel en sjuksköterska, lärare, militär eller brevbärare ut?

Exempel på yrken:

- Lärare
- Tandläkare
- Brandman
- Sjuksköterska
- Fotbollsspelare
- Militär
- Bonde
- Brevbärare
- Läkare
- Journalist

Använd tidningar och egna bilder, klipp, klistra och skapa ett yrkescollage, digitalt eller analogt. Sätt sedan upp alla collage bredvid varandra på skärmar eller en vägg och analysera vad ni ser.

Utgå från följande frågeställningar:

- Vilken bild får ni av yrket?
- Vad framgår kring klädsel, ålder, kön och etnicitet i collaget?
- Kan både män och kvinnor ha yrket? Förmedlas detta i så fall?
- Behöver man vara klädd på ett visst sätt för att utöva yrket?
- Vilka normer och värderingar förmedlas?
- Hur ser miljön/miljöerna ut?
- Vilka färger används i collaget för att visa yrket?
- Är olika arbetsuppgifter synliga?

Skapa ett normbrytande collage

Utifrån utställningar om yrken och diskussioner kring dessa får gruppen skapa ett nytt yrkescollage som är normbrytande. Utgå från samma yrke som gruppen tidigare hade.

Eleverna kommer nu i kontakt med ord som normer, värden, normbrytande och collage. Skriv upp alla nya ord som eleverna kommer i kontakt med.

Vilka nya diskussioner uppkommer i gruppen?

- Vad är det som är normbrytande? Hur kan man se det?
- Finns det föreställningar och stereotyper kring olika yrken?

Jämföra collage

Sätt upp de nya normbrytande yrkescollagen på skärmar eller en vägg bredvid de ursprungliga collagen.

- Hur uppfattar ni collagen?
- Hur reagerar ni på collagen?
- Vad är det som gör att ni reagerar som ni gör?
- Hur tror du att bilder av olika yrken påverkar dig i ditt val av kommande yrke?
Har du möjlighet att välja vilket yrke du vill?

Tips!

Skapa en utställning!

Skapa en utställning med alla collage. Bjud in andra klasser, visa upp bilder av olika yrken, ta fram utbildningsvägar för att bli det aktuella yrket, lönestatistik och annan information som kan vara av betydelse.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- När jag såg statistiken kring Sveriges största yrken tänkte jag...
- I framtiden vill jag arbeta med...

23. Frågesport om jämställdhetsmålen

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

Olika typer av frågetävlingar kan vara ett lekfullt sätt att ge information och möjlighet till reflektion. Informera om de sex jämställdhetspolitiska målen.

- En jämn fördelning av makt och inflytande.
- Ekonomisk jämställdhet.
- Jämställd utbildning.
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.
- Jämställd hälsa.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

I detta undervisningsexempel finns två frågeställningar till varje jämställdhetsmål.

Frågorna innehåller statistik och fakta att ta ställning till. Statistik och fakta är avgörande för att synliggöra ojämställdhet.

Statistiken kommer från SCB, Statistikdatabasen, Jämställdhetsstatistik samt materialet Jämställt hela tiden och En väg in – metoder och övningar för jämställdhets- och integrationsarbete

https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_LE_LE0201/

Välj ut de mål ni vill arbeta med och de frågor som tillhör detta mål.

Delmål 1: En jämn fördelning av makt och inflytande

När fick Sverige sin första kvinnliga statsminister?

- a) 2010
- b) 1996
- c) 2021

Rätt svar: c) Magdalena Andersson tillträdde som Sveriges första kvinnliga statsminister i november 2021

Hur många procent av professorerna vid universitet och högskolor är kvinnor respektive män?

- a) 31,1% kvinnor och 68,9% män
- b) 48% kvinnor och 52% män
- c) 15% kvinnor och 85% män

Rätt svar: a) 31,1% kvinnor och 68,9% män.

Delmål 2: Ekonomisk jämställdhet

Hur ser fördelningen ut mellan kvinnor och män i antalet ersatta dagar för vård av barn.

- a) Kvinnor 69% och män 31%
- b) Kvinnor 56% och män 44%
- c) Kvinnor 80% och män 20%

Rätt svar: a) Kvinnor 69% och män 31%

Hur många procent män respektive kvinnor arbetar deltid på grund av att ta hand om barn

- a) Män 35% och kvinnor 65%
- b) Män 18,5% och kvinnor 81,5%
- c) Män 48% och kvinnor 52%

Rätt svar: b) Män 18,5% och kvinnor 81,5%

Delmål 3: Jämställd utbildning

Inom gymnasieskolan finns 18 nationella program. Av dessa är tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program. Endast tre utav dessa 18 program har en jämn könsfördelning (40–60 %). Vilka är de tre programmen?

- a) Samhällsvetenskapsprogrammet, naturvetenskapsprogrammet samt estetiska programmet.
- b) Restaurang- och livsmedelsprogrammet, ekonomiprogrammet samt naturvetenskapsprogrammet.
- c) Handels- och administrationsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet samt ekonomiprogrammet.

Rätt svar: b) Restaurang- och livsmedelsprogrammet, ekonomiprogrammet samt naturvetenskapsprogrammet.

Hur ser könsfördelningen ut bland personal i förskolan.

- a) Kvinnor 85% och män 15%
- b) Kvinnor 70% och män 30%
- c) Kvinnor 96,7% och män 3,3%

Rätt svar: c) Kvinnor 96,7% och män 3,3%.

Delmål 4: En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet

Kvinnor lägger under ett vardagsdygn ner i genomsnitt 3,5 timmar på obetalt arbete. Vad är motsvarande siffra för män?

- a) 2,5 timmar.
- b) 3 timmar.
- c) 2 timmar.

Rätt svar: a) 2,5 timmar.

Kvinnor lägger 3,5 timmar per vardagsdygn på obetalt arbete, det är en minskning med drygt en timme per dygn sedan början av 1990-talet. Hur mycket tid lägger män i genomsnitt på obetalt arbete idag jämfört med vad män gjorde i början av 1990-talet.

- a) 15 minuter mindre.
- b) 20 minuter mindre.
- c) 8 minuter mer.

Rätt svar: c) 8 minuter mer.

Delmål 5: Jämställd hälsa

Hur ser fördelningen ut i Sverige när det gäller sjukskrivningar?

- a) 1/3 av alla som är sjukskrivna är kvinnor.
- b) 1/3 av alla som är sjukskrivna är män.
- c) 4/5 av alla som är sjukskrivna är kvinnor.

Rätt svar: b) 1/3 av alla som är sjukskrivna är män.

Hur många unga kvinnor och män i åldern 16–24 röker och snusar dagligen?

- a) Kvinnor 5% och män 25%
- b) Kvinnor 20% och män 40%
- c) Kvinnor 13,3% och män 31,4%

Rätt svar: c) kvinnor 13,3% och män 31,4%

Delmål 6: Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Hur många procent av unga kvinnor och män i 16–24 års åldern utsätts för sexualbrott?

- a) Kvinnor 25,3 och män 3,1
- b) Kvinnor 15% och män 10%
- c) Kvinnor 4% och män 2%

Rätt svar: a) Kvinnor 25,3% och män 3,1%

Enligt WHO (Världshälsoorganisationen) är våld (fysiskt och/eller sexuellt) ett av de mest allvarliga hoten mot kvinnors hälsa globalt. Hur stor andel av alla kvinnor uppskattar WHO utsätts för våld under sin livstid.

- a) En femtedel (ca 20 %)
- b) En tredjedel (ca 35 %)
- c) En fjärdedel (ca 25 %)

Rätt svar: b) en tredjedel (ca 35 %)

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Något som var oväntat var...
- Jämställdhet betyder att...
- Anledningen till att de flesta gymnasieprogram inte har en jämn könsfördelning är...
- När jag bestämde mig för vilket gymnasieprogram jag skulle gå tänkte jag...

UNDERVISNING OM, GENOM OCH FÖR DEMOKRATI

Undervisningsexempel

Ämnen

S	24 Riksdag och regering – Eleverna tittar på filmen "Riksdagen" från serien "Vem bestämmer vad?" från UR Play. Där förekommer en rad begrepp. Eleverna kan förhöra varandra på begreppen eller spela Memory. (S)
S Sv	25 Från förslag till lag – Eleverna undersöker hur det går till från ett förslag till att det blir en lag och beskriver riksdagens arbete med hjälp av begrepp. (S, Sv)
S	26 Inflytande och påverkan i skolan – Eleverna tänker kring hur deras drömskola ser ut genom att skriva och rita sina tankar och reflektioner. (S)
S Sv	27 Vem har makt i Sverige? – Eleverna reflekterar över och diskuterar maktstrukturen i Sverige. (S, Sv)
S Sv	28 Beslutsfattande – vägar för påverkan – Hur går man tillväga om man vill påverka och förändra? Eleverna funderar, diskuterar och agerar tillsammans. (S, Sv)
S Sv	29 Broar och murar – Eleverna granska sin egen vardag och se vilka demokratistärkande aktiviteter de kan genomföra i sitt närområde. (S, Sv)
S	30 Idéverkstad – Eleverna listar vilka olika intressen de har och undersöker saker de vill förändra i samhället i sin hemkommun. (S)
S	31 Termometern om politik – Eleverna får ta ställning till två svarsalternativ som står i motsats till varandra och gradera sitt svar. (S)

S
Samhällskunskap

Sv
Svenska, svenska
som andraspråk,
andra språkämnen

Introduktion

I introduktionen förklaras att skolans demokratiuppdrag kan beskrivas med orden om, genom och för.

- **Lära om:** Barn och elever utvecklar kunskaper **om** mänskliga rättigheter och demokrati i arbetet med värdegrunden. Till exempel kunskaper om hur demokrati fungerar.
- **Lära för:** Barn och elever utvecklar förmågor som behövs **för** att aktivt kunna medverka i demokratin. Till exempel att öva en källkritisk förmåga.
- **Lära genom:** Värdegrundsarbetet sker också **genom** de demokratiska arbetsformer som ska råda i verksamheterna. Till exempel genom att arbeta med trygghet och trivsel i verksamheten.

Exempel på internationella utbyten för den anpassade gymnasieskolan

Givande jobbskuggning genom Erasmus+

Gunilla Ståhlfors, lärare vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka

Vi har drivit projekt via Erasmus+. Intentionen var att genom jobbskuggning möta annan kultur, förvärva ny kunskap och dela erfarenheter.

Vi fick förmånen att skugga Skottlands utveckling och samarbete med hela världen vad gäller barn och unga vuxna med funktionsnedsättningar. Vi delade kunskaper, metoder och erfarenheter och fick en gemensam insikt om vikten att lära av varandra.

Projektet gav möjlighet till internationell samverkan och tankar om hur vi på bästa sätt kan utveckla och förbättra det dagliga arbetet för vår målgrupp. Visionen är att tillsammans med våra nya kontakter i Edinburgh skapa mötesplatser via eTwinning mellan våra elever.

Fakta

eTwinning

eTwinning är en gemensam samarbetsyta för skolor i Europa. Den erbjuder en plattform för skolpersonal (lärare, skolledare, bibliotekariéer med flera) i något av Europas länder, där de kan kommunicera, samarbeta, utveckla projekt, dela sin skolvardag. På eTwinning.net kan du läsa mer om eTwinning.

Nyfikenhet, engagemang och lust att lära genom internationellt samarbete

Emelie Hahn, lärare på Gränbyskolan i Uppsala kommun och eTwinningambassadör för Universitets- och högskolerådet, UHR

Det tvååriga Erasmus+-projekt "Europia – Schule, Arbeit und Leben in 100 Jahren" innehöll både elev- och lärarmobiliteter. Det handlade om Europas framtid om hundra år och om hur situationen i Europa kommer att se ut då när det gäller skola, arbete och liv.

Sju skolor från sex länder deltog. Projektet var uppbyggt i teman och varje tema avslutades med en resa för elever och personal till ett av länderna. Deltagarna hade innan resan förberett olika uppgifter som redovisade på projektets hemsida, blogg samt Twinspace på eTwinning.

Mellan träffarna var det digitala möten. Då fick eleverna möjlighet att prata om uppgifterna, ställa frågor till varandra och jämföra sina uppgifter med mera. Alla elever hade inte möjlighet att fysiskt resa på utbyten, men genom digitaliseringens möjligheter kunde alla resa digitalt.

Elevernas interkulturella kompetens, omvärldsförståelse och språkliga självförtroende ökade markant. Uppgifterna var utformade så att alla, inklusive den anpassade skolans elever kunde genomföra dem.

På resorna bodde eleverna hemma hos varandra. De var med i skolan, hade gemensamma uppgifter att genomföra samt att vi gjorde olika utflykter som relaterade till resans och därmed projektets tema. Eleverna från den tyska anpassade skolan bodde inte hemma hos värdfamiljer, utan bodde med de deltagande lärarna på hotell. De hade med sig varsin assistent men deltog i övrigt på samma sätt i programmet som alla andra elever.

Projektet främjade samarbete över nationsgränserna – mellan elever i samma ålder från runt om i Europa. Det väckte nyfikenhet, engagemang och lust att lära. Elevernas språkliga förmåga och språkliga intresse ökade markant genom att deras uppgifter fick autentiska mottagare i deras egen ålder från hela Europa.

Genom att lära sig av, och lära sig med, eleverna i de andra skolorna ökade också deras interkulturella förståelse, samt deras omvärldsförståelse. Projektet öppnade upp klassrummet mot världen och släppte in världen i klassrummet. Många elever hade knappt varit utanför sin hemstad. Vissa fick möjlighet att resa fysiskt, men alla

fick resa digitalt och fick vänner för livet som de fortfarande håller kontakten med. Flera har blivit inbjudna att komma och hälsa på sina värdfamiljer efter projektets slut.

Elevernas uppgifter visades även upp utåt. Vi såg att det blev allt fler elever som läste moderna språk och det blev även färre avhopp från ämnet moderna språk än vad det varit innan projektets början.

Vi arbetade systematiskt för att engagera hela skolan och för att det skulle kännas som hela skolans projekt. Alla ämnen ingick, så att alla deltog och alla elever fick därmed möjlighet att arbeta med projektet i den ordinarie undervisningen i olika ämnen. Projektet främjade inte bara ett europeiskt samarbete utan även ett samarbete på den egna skolan. Genom projektets teman och hur det var utformat främjade det demokrati, empati och förståelse.

UNDERVISNINGSEXEMPEL

Tips!

Här kan du också använda de tidigare övningsexemplen!

- "1. Sverige är en demokrati" på sid 27
- "2. Begrepp" på sid 29
- "4. Vad är demokrati?" på sid 34
- "6. Fördelning av makten – beslutsnivåer" på sid 37
- "8. Mänskliga rättigheter och barnkonventionen" på sid 46
- "9. Mänskliga rättigheter med kortspel från Svenska FN-förbundet" på sid 50
- "10. Jag jobbar!" på sid 53
- "11. Hur ska en bra arbetsplats vara?" på sid 56
- "18. Orättvis fotboll" på sid 73
- "22. Yrkesspanare" på sid 80

24. Riksdag och regering

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

När riksdagsvalet är klart är nästa steg att bilda regering. Regeringen och statsministern sitter i ett hus som kallas Rosenbad. Riksdagen sitter i ett hus som kallas Riksdagshuset. Båda ligger nära varandra i Stockholm.

Läs mer i studiematerialet [Riksdagen – en kort vägledning](#) (pdf)

Regeringen måste ha riksdagens stöd

När medborgarna har valt partier till riksdagen bildar ett eller flera partier regering. För att regeringen ska få igenom sina förslag i riksdagen måste mer än hälften av riksdagsledamöterna som röstar om förslaget säga ja. Det är det som är grunden i den svenska demokratin.

Om regeringen inte får stöd av riksdagen kan regeringen välja att avgå, alltså sluta att arbeta. Riksdagen kan också tvinga regeringen att avgå genom att rösta om det. Om mer än hälften av riksdagsledamöterna röstar mot regeringen måste regeringen avgå.

Riksdagens uppgifter

- Beslutar om nya lagar.
- Bestämmer om statens pengar.
- Kontrollerar regeringens arbete.
- Arbetar med EU-frågor.
- Riksdagen och regeringen beslutar tillsammans om Sveriges utrikespolitik.

Film

Titta på filmen "Riksdagen" (3,31 min) från serien "Vem bestämmer vad?" från UR Play.

Följande begrepp förekommer i filmen, gå igenom dess betydelser före filmen. Återkom sedan till begreppen efter att ni har tittat på filmen.

Eleverna kan förhöra varandra på begreppen eller spela Memory. Skriv begreppet på en lapp och dess betydelse på en annan lapp. Blanda lapparna. Uppgiften består i att para ihop rätt begrepp med rätt betydelse.

Begrepp i filmen

- **Riksdag** – I det svenska parlamentet, riksdagen, sitter de politiker som alla som röstar har valt. Riksdagen är Sveriges högsta beslutande organ.
- **Ledamot/Ledamöter** – Medlem av en grupp som ofta har rätt att fatta beslut i olika frågor. Här i betydelsen riksdagsledamot, politiker som sitter i riksdagen.
- **Regering** – Den myndighet som styr Sverige. Regeringen leds av statsministern. Det är riksdagen som efter valet ger en statsminister uppdraget att bilda regering. Statsministern utser/väljer själv vilka statsråd som ska sitta i regeringen.
- **Statsråd** – Ledamot/medlem av regeringen, kallas också minister.
- **Proposition** – Förslag från regeringen till riksdagen.
- **Motion** – Förslag till riksdagen från en eller flera ledamöter.
- **Utskott** – Instans/organ som förbereder ärenden som riksdagen ska besluta om. I riksdagen finns femton fasta utskott med olika ansvarsområden.
- **"gå på remiss"** – När man ber om att få synpunkter/åsikter om ett förslag. När de som berörs av ett beslut eller ska vara med och fatta beslut får möjlighet att säga vad de tycker om ett förslag.
- **Representativ demokrati** – Medborgarna väljer representanter som sedan styr och fattar beslut. I Sverige väljer folket sina representanter från de politiska partierna i de allmänna valen vart fjärde år.
- **Direkt demokrati** – Används till exempel vid en omröstning i en klass – alla röstar och det förslag som får flest röster vinner.

Utskott

Ledamöterna är indelade i 15 arbetsgrupper, så kallade utskott. Varje utskott har hand om ett specifikt område. Utskotten bevakar dessutom det som händer i EU inom sina respektive områden.

Ett utskott ska ha ett udda antal ledamöter, minst 15. Nu är det 17 ledamöter i varje utskott. Platserna fördelas mellan partierna efter storlek. Utskotten har till uppgift att förbereda olika förslag innan riksdagen ska besluta om dessa.

Vad kallas riksdagens utskott som arbetar med;

- Järnvägar och flygtrafik?
- Jakt och fiske?
- Skolan?

Riksdagens 15 utskott

- Arbetsmarknadsutskottet (AU): arbetsmarknadspolitik, jämställdhet och integration.
- Civilutskottet (CU): äktenskap, konsument- och bostadspolitik.
- Finansutskottet (FiU): statens budget och ekonomisk politik.
- Försvarsutskottet (FöU): försvaret, räddningstjänsten och samhällets säkerhet.
- Justitieutskottet (JuU): domstolar, polisen och fängelser
- Konstitutionsutskottet (KU): granskning av regeringen, grundlagar och lagar om radio och tv.
- Kulturutskottet (KrU): kultur, ungdomar och idrott.
- Miljö- och jordbruksutskottet (MJU): jordbruk, skogen, jakt och fiske.
- Näringsutskottet (NU): industri, handel och energipolitik.
- Skatteutskottet (SkU): skatter, konkurser och folkbokföring.
- Socialförsäkringsutskottet (SfU): bidrag, pensioner och invandring.
- Socialutskottet (SoU): omsorg om barn och ungdomar, äldre och funktionshindrade samt hälsopolitik.
- Trafikutskottet (TU): vägtrafik, järnvägar, flygtrafik och IT.
- Utbildningsutskottet (UbU): förskola, skola och universitet.
- Utrikesutskottet (UU): relationer med andra stater och bistånd till andra länder.

Riksdagens 15 utskott

[Så arbetar utskotten](#)

[Riksdagen – en kort vägledning](#)

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Ett utskott är...
- Riksdagens uppgifter är...
- Sverige är en representativ demokrati, det betyder att...
- Jag har lärt mig att...

25. Från förslag till lag

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Riksdagen har flera uppgifter, bland annat att stifta lagar. I detta undervisnings-exempel ska eleverna undersöka hur det går till från ett förslag till att det blir en lag. Eleverna ska även beskriva riksdagens arbete med hjälp av begrepp.

Film

Titta på filmen [Så fungerar lagstiftningen](#) (2,28 min) på riksdagens Youtube-kanal. Skriv gärna ut affischen [”Från förslag till lag”](#) (pdf) som finns på riksdagens webbplats.

Efter filmen ska var och en skapa ett eget flödesschema där de beskriver hur det går till från förslag till lag. Titta på flödesschemat på affischen för inspiration. I ett flödesschema beskrivs händelserna från start till mål.

Läs mer om beslut och lagar på riksdagens webbplats under fliken [Beslutar lagar](#)

Beskriv riksdagens arbete

Dela in eleverna i mindre grupper. Riksdagen har fler uppgifter än att stifta lagar. Använd så många av begreppen nedan som möjligt. Beskriv riksdagens arbete med hjälp av dessa begrepp!

- Demokrati
- Grundlag
- Kammaren
- Lag
- Ledamöter
- Majoritet
- Medborgare
- Ministrar
- Minoritet
- Partier
- Proposition
- Regering
- Riksdagsval
- Röstning
- Statsminister
- Talman
- Utskott

Exit ticket

Skriv svaren på ett löst blad eller i din digitala enhet. Jag lärde mig följande tre saker när vi arbetade med det här undervisningsexemplet:

26. Inflytande och påverkan i skolan

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna tänka kring hur deras drömskola ser ut. Eleverna får skriva och rita sina tankar och reflektioner. Använd metoderna Brainwriting och Mindmapping.

Brainwriting

Dela in eleverna i mindre grupper. Brainwriting innebär att deltagarna får post-it-lappar. Eleverna skriver en idé på sin post-it-lapp. Idén skickas sedan vidare till nästa person på tur som får utveckla idén ytterligare. När lapparna har gått ett varv och kommer tillbaka till den elev som skrev lappen från början får alla redovisa de idéer som står på lapparna.

Mindmapping

Gruppen har nu en god utgångspunkt inför att de ska skapa en Mindmap. Mindmapping handlar om att skriva ner tankar och idéer i ett flöde. I mitten av ett stort pappersark kan eleverna skriva "VÅR DRÖMSKOLA". Sedan får idéer stråla ut i olika riktningar, kartan kan vara i form av en sol med solstrålar eller ett träd med stam, grenar och blad. Anteckningarna i kartan kan vara ord, symboler, färger, bilder, skisser som sedan sammankopplas med linjer och pilar.

Vår drömskola

Hur ser elevernas drömskola ut? Eleverna gör en Mindmap, ritar och skriver vilka visioner de har för en drömskola.

Vad kan vara möjligt att förändra?

Med utgångspunkt från visionen får eleverna tänka vidare på den skola de går i nu, vad kan vara rimligt, och även möjligt, att genomföra för att få en ännu bättre skola utifrån rådande förutsättningar? Diskutera vad som är möjligt att påverka.

- Vad kan eleverna påverka i en skola?
- Får de vara med och påverka vilken mat som serveras i skolans eller vad som finns på skolgården?
- Vilka saker kan eleverna inte påverka?

Gruppen skriver ner tre förslag på åtgärder/aktiviteter som skulle kunna genomföras på deras skola.

Sveriges riksdag har tagit fram [kostnadsfria studiematerial](#) om demokrati och hur det går till om man vill förändra något. Materialet kan beställas i klassuppsättningar och hålls ständigt aktuellt.

Presentera

Varje grupp får presentera sin Mindmap över sin drömskola. De får även redogöra för om de kom på några konkreta åtgärder/aktiviteter som direkt kan genomföras. Sätt upp alla grupperns bilder på väggen.

Vem har makten?

Arbeta vidare i mindre grupper. Titta på varandras bilder av drömskolan och diskutera möjliga åtgärder/aktiviteter för att kunna påverka. Vem är det som bestämmer över olika frågor?

Makthavare

- Rektor/skolledning
- Lärare
- Kommunpolitiker
- Riksdag
- Elevråd/elevkår
- Matråd
- Elevskyddsombud
- Elever
- Vårdnadshavare
- Skolverket
- Klassråd
- Region
- EU
- Övrigt

Varje grupp får ett antal lappar. Sätt en lapp med den som bestämmer över frågan på bildens olika delar. Kommunen/huvudmannen, rektor med mera.

Hur kan man påverka?

Låt eleverna välja två frågor/visioner per grupp som de tycker är viktiga att uppnå. Kom sedan fram till tre steg som de kan ta för att påverka frågan i rätt riktning. Även om det är en fråga som eleverna inte kan påverka på egen hand ska de komma fram till hur de ska gå tillväga för att göra sina röster hörda.

Förslag

Samtala med skolledningen, elevkåren/elevrådet, skriv insändare, kontakta kommunpolitiker etcetera.

”Det finns en åldersgräns för att rösta men inte för att ha inflytande” noteras i ”Handbok för klassråd”.

Om det inte finns tydlig information om hur kommunen arbetar med ungdomsinflytande på sin hemsida, kontakta kommunen och fråga. Vem ansvarar för demokratiutveckling eller ungdomspolitik i kommunen? På vilket sätt kan ungdomar vara med och påverka i kommunen?

Agera

Eleverna har lokaliserat behov och har undersökt vem/vilka som har mandat att besluta i frågan. Nästa steg är att agera och göra en konkret handling för att komma närmare drömskolan. Skriv upp alla förslag som eleverna har.

Använd metoden pluppning som passar bra när en grupp behöver prioritera frågor. Varje deltagare får tio pluppar, vilka kan utgöras av klisterlappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med. På den åtgärd/aktivitet eleven anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

Det slutgiltiga resultatet, den åtgärd eller aktivitet som har fått flest pluppar, blir den fråga som klassen ska agera kring. Klassen ska nu gemensamt besluta hur de går vidare i frågan.

Tips!

Sveriges ungdomsråd!

Sveriges Ungdomsråd har lokalföreningar runt om i Sverige och de arbetar för att ungdomar ska få möjlighet att påverka sin vardag.

Läs mer på www.sverigesungdomsrad.se.

Exit ticket

Avsluta följande meningar;

- I skolan får jag vara med och besluta om...
- Jag skulle vilja bestämma över...
- I min drömskola har...

27. Vem har makt i Sverige?

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten att vara med och bestämma. I Sverige finns rättigheterna angivna i grundlagen. Där står det att all offentlig makt utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare.

I en demokrati delas makten mellan människor, organisationer, företag, myndigheter och politiska församlingar.

Fördelar och nackdelar

- Vilka fördelar och nackdelar finns det med att makten är fördelad på detta sätt?
- Vem/vilka har makt i Sverige idag?
- Vilken betydelse har maktodelningsprincipen för den svenska demokratin?

Eleverna får besvara frågorna kortfattat och enskilt under tre till fem minuter. Det räcker med att de skriver stödord i sina svar.

Utbyt tankar och sök efter information

Eleverna diskuterar sina svar i mindre grupper. Sök även efter mer information om vem som har makt i Sverige och hur detta är synligt i vardagen. Vilka källor används för att få reda på denna information? Eleverna utvecklar sina svar och skriver även vilka källor de använder för att få tag på information.

Enskild skrivövning

I en demokrati krävs det att medborgarna engagerar sig och röstar för att göra sin röst hörd. Att rösta är en rättighet. Vad talar för att det bör vara en medborgerlig skyldighet att utnyttja sin rösträtt i en demokrati? Vad talar emot att det bör vara en medborgerlig skyldighet att utnyttja sin rösträtt i en demokrati?

Exit ticket

Avsluta följande meningar;

- Idag lärde jag mig att...
- Jag vill lära mig mer om...
- Makt är...

28. Beslutsfattande – vägar för påverkan

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Detta exempel passar bra att genomföra efter undervisningsexemplet ”Beslutsnivåer”.

Att lära för demokrati i skolan handlar om att få verktyg att delta i det demokratiska samtalet, att få verktyg att analysera diskussioner och debatter och att själv kunna delta aktivt. Det kan handla om att påverka vad människor och grupper tycker i en sakfråga eller hur de agerar.

Vilka frågor är viktiga för unga och för just de elever du har framför dig? Hur går man tillväga om man vill påverka och förändra?

Även till detta undervisningsexempel, precis som i undervisningsexemplet om beslutsnivåer, passar det bra att starta med filmen [”Beslutsnivåer”](#) (12,11 min.) från UR Play.

Titta även på filmen [”Så fungerar lagstiftningen”](#) (2,28 min.) från Sveriges riksdag. På riksdagens webbplats finns information om beslutsvägen från förslag till lag.

Fakta

Från förslag till lag

- De flesta lagar börjar med att regeringen lämnar ett förslag till riksdagen, en proposition. Riksdagsledamöterna kan också lämna förslag till riksdagen. Ledamöternas förslag kallas motioner.
- När ett lagförslag har kommit till riksdagen meddelar talmannen det i kammaren. Förslaget skickas sedan till ett av riksdagens olika utskott. Utskottet fördjupar sig i förslaget och lämnar i sin tur ett förslag till hur det tycker riksdagen ska besluta.
- Sedan blir det debatt i kammaren där ledamöter från de olika riksdagspartierna talar om vad de tycker om utskottets förslag till riksdagsbeslut.
- Riksdagens 349 ledamöter tar därefter ställning till utskottets förslag till beslut. De kan rösta ja eller nej eller avstå. För att förslaget ska gå igenom krävs att en majoritet av de som röstar säger ja till förslaget.

Påverka i din kommun!

Hur går man tillväga om man vill påverka i sin kommun? Det är dags att fundera, diskutera sedan agera tillsammans. Finns något som ni skulle vilja förändra i er kommun? Vilka frågor är till exempel angelägna för unga i kommunen?

Brainstorming

Dela in eleverna i mindre grupper. Låt de olika grupperna brainstorma om frågor som de vill påverka i sin hemkommun.

Exempel på frågor:

- En förbättrad skolmiljö.
- Minska antalet elever i klasserna.
- Fler fritidsverksamheter.
- Lagliga graffitiväggar.
- Områden för spontanidrott.
- Fler gatlyktor för tryggare miljöer.
- Bättre kommunikationer.
- Sommarjobbsgaranti för unga.
- Närodlad skolmat.

Fakta

Arbetsgång för att påverka

Genom att ge eleverna praktiska verktyg och sätt att handla genom olika faser stöttas elevernas demokratiarbete i skolan. Beskriv följande faser för eleverna och låt eleverna själva fylla faser med innehåll.

Insamlingsfas: Samla in fakta kring de frågor eleverna vill vara med och påverka. Vilka frågor kan tas via elevråd och vilka i undervisning?

Analysfas: Finns det problem/motstånd att ta hänsyn till? Aktiviteter som påverkar ordinarie schema, kostnader med mera.

Förhandlingsfas: Vem/vilka måste ni förhandla med? Rektor, ansvariga lärare för olika ämnen, elevråd, kommunen med flera. Måste någon kampanj bedrivas och vad vill ni framföra i kampanjen?

Protestfas: Vad ska ni göra om ni inte blir lyssnade till? Hur får ni fram ert budskap? Vilka olika former av demokratiska protestaktioner finns det? Boka möte, samtala, hänvisa till styrdokument och hävda att skolans uppdrag överensstämmer med det arbete som ska göras och så vidare.

Utredningsfas: Om ni fortfarande inte får gehör för era åsikter och idéer kanske ni behöver arbeta mer med ert förslag. Hur gör ni det? Vad kan utvecklas?

Rösta, förhandla och bilda grupper

Med utgångspunkt från de frågor som de listat ska eleverna välja ut vilka förslag de vill fortsätta att arbeta med. Detta kan göras genom pluppningsmetoden.

Alla elever får tre klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpenna att ”pluppa” med. De sätter plupparna vid den fråga som de vill fortsätta arbeta med. De tre plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på tre. De aktiviteter som får flest pluppar är de som eleverna väljer att arbeta vidare med.

Några frågor kanske överensstämmer med varandra, sätt ihop olika förslag om eleverna tycker att det är okej. Till exempel kan förslaget om ”fler fritidsverksamheter” höra ihop med förslaget om ”områden för spontanidrott”.

Klassen kommer fram till ett antal frågor som de vill arbeta vidare med.

Bilda grupper

Klassen har till exempel röstat fram fyra olika frågor de vill arbeta vidare med. Dela in klassen i fyra olika grupper efter elevernas intresseområden. Inom gruppen kan eleverna agera inom ramen för frågan på olika sätt. De olika grupperna kan därmed vara olika stora.

Exempel:

- Sommarjobbsgaranti (beslut inom detta område tas på kommunnivå).
- Fler gatlyktor för tryggare miljöer (beslut inom detta område tas på kommunnivå).
- Bättre kollektivtrafik (beslut inom detta område tas på regionnivå).
- Närodlad skolmat (beslut inom detta område tas på kommunnivå eller via styrelsen för friskolor).

Tips!

Läs mer om de olika beslutsnivåerna i bilaga 4!

Vägar för påverkan

Det finns flera sätt att påverka i en demokrati!

Mer formella sätt att påverka i en demokrati är att;

- rösta i allmänna val,
- gå med i ett politiskt parti,
- skriva medborgarförslag.

Andra sätt att påverka är att bilda opinion vilket kan göras genom att;

- Skriva en insändare,
- skriva en debattartikel,
- tipsa journalister om ämnen att ta upp,
- sätta upp affischer,
- blogga,
- samla in namnunderskrifter och göra ett upprop,
- engagera sig i någon organisation eller förening.

Det går även bra att bjuda in politiker till enskilda skolor för att diskutera frågor. Elever och politiker möts därmed i en dialog om aktuella frågor och eleverna får möjlighet att uttrycka sina ståndpunkter.

Ytterligare ett sätt att påverka är att demonstrera, vilket kan göras inför beslut i frågor om till exempel nedskärningar. En känd demonstrations- och helgdag i Sverige är första maj vilket är arbetarrörelsens internationella högtidsdag.

Undersök

Gruppen ska ta reda på vilken beslutsnivå som gruppens aktuella fråga hanteras på samt när och hur beslut i frågan tas. För att göra detta kan följande tillvägagångssätt användas:

- Prata med personal i skolan och med skolledning.
- Kontakta kommunen och fråga efter personer som arbetar med den aktuella frågan.
- Granska kommunens webbplats och protokoll från olika nämnders möten. Detta är offentlig handling.
- Undersök även om det finns möjlighet för eleverna att framföra sina argument för beslutsfattare.

Ta fram budskap

Låt eleverna ta fram egna budskap till en bestämd målgrupp, till exempel elever, lärare eller kommunpolitiker där de förklarar behovet och bakgrunden till varför de vill ha förändring.

Eleverna kan skriva upp och kanske illustrera de olika budskapen på stora papper som sätts upp i klassrummet eller i korridoren. Avsluta genom att i storgrupp diskutera hur eleverna tror att vi påverkas av budskap. Vilka budskap nås vi av under vårt liv och hur påverkar det hur vi som människor fattar beslut i våra liv?

Agera

Nu är det dags för gruppen att besluta vilka olika sätt de vill agera på och vilka de ska kontakta för att kunna påverka. Beslutet kan tas via diskussion och konsensus eller omröstning.

Exempel:

Att skriva medborgarförslag är en möjlighet som medborgare har att direkt lämna förbättringsförslag till den kommunala verksamheten och politikerna om man tycker att något ska förändras. Alla som är folkbokförda eller skrivna i kommunen får, oavsett ålder och medborgarskap, skriva och lämna in medborgarförslag. Det innebär att även barn och personer med utländsk bakgrund som saknar rösträtt får lämna medborgarförslag.

Förslaget kan gälla allt som rör kommunens verksamhet och som kommunen ansvarar för. Det kan till exempel handla om skola, kultur- och fritidsverksamhet, äldre- och handikappomsorg, parker, idrottsanläggningar, gång- och cykelvägar.

För lärare: Enligt SKR har cirka 200 av Sveriges 290 kommuner infört medborgarförslag (siffror 2024). På er kommuns webbplats kan ni ta reda på om er kommun är en av dem. Där kan ni också se vad ett medborgarförslag ska innehålla för att kommunen ska kunna ta ställning till det.

Diskussion

- Vilka sätt har varit mest framgångsrika att agera och nå ut med ert budskap på?

Om eleverna valde att agera genom att skriva medborgarförslag är detta en process som tar tid att följa. Processen är viktig då det är ett tillvägagångssätt för att utöva samt aktivt praktisera demokrati.

- Varför tar vissa frågor längre tid att besluta om än andra?
- Hur ser beslutsgången ut från förslag till lag?

Låt eleverna repetera detta i par eller i mindre grupper. Använd sökfunktioner på internet för att se hur beslutsgången går till i er kommun.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det bästa sättet att påverka i samhället är att...
- Om jag vill förändra något i kommunen vänder jag mig till...
- Det är viktigt att lyssna på unga för att...

29. Broar och murar

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I den här övningen ska eleverna granska sin egen vardag och se vilka demokratistärkande aktiviteter de kan genomföra i sitt närområde. De förslag som arbetas fram ska vara möjliga att arbeta med inom skolarbetet, antingen via undervisningen eller via skolans elevråd/elevkår. Rektor är ytterst ansvarig för skolans verksamhet med de aktiviteter som skolan inleder med aktörer utanför skolan, därmed behöver skolledningen med rektor få kännedom om, samt ta ställning till, de arbeten som önskas genomföras. För eleverna gäller det därmed att ta fram goda argument för att kunna driva sitt arbete vidare.

Detta exempel går även bra att arbeta med under mentorstiden!

Fundera och reflektera

Enskilt arbete. Eleverna ska lokalisera ett antal demokratistärkande aktiviteter.

- Vilka olika grupper finns det i samhället och i skolan? Till exempel olika åldersgrupperingar.
- Vilka grupper tillhör eleverna? Fotbollslaget, klassen, franskgruppen, ett kompisgäng.

Skriv ner de olika svaren i en lista.

Diskutera

Dela in eleverna i mindre grupper. Använd deliberativa samtal som arbetsmetod. Instruktioner för detta finns i introduktionen. Presentera listorna för varandra och diskutera följande frågeställningar;

- Finns det murar, alltså något som separerar grupperna i samhället eller broar, det vill säga grupper som samverkar och har förståelse för varandra?
- Vad krävs för att öka toleransen mellan grupperna?
- Hur kan ni arbeta för att riva murarna och bygga fler broar?
- Vilka förutsättningar krävs för att detta ska vara möjligt?

Gruppen ska komma överens om tre olika förslag på aktiviteter de kan göra för att stärka demokratin och samarbetet i samhället.

Exempel på aktiviteter

Låt eleverna komma i kontakt med olika yrkesgrupper som polis, politiker och butiksägare. Inled samarbeten med förskolor och grund- och gymnasieskolor, alternativt samarbeten med kommunens äldreboenden. Möten över generationsgränser kan vara av stor betydelse för många elever som inte har naturliga mötesplatser för detta. Samarbetet kan leda till en större acceptans, tolerans och förståelse för varandra.

Presentera

Gruppen förbereder en tre till fem minuter lång presentation där de sammanfattar sina resonemang och berättar vilka behov de ser samt hur de vill arbeta vidare för att öka samarbetet i samhället och stärka demokratin. I presentationen ska det även framgå vem/vilka som kan arbeta vidare med förslagen. De själva inom ramen undervisningen? Elevrådet/elevkåren? Hela skolan? Kommunen?

Diskussion

Eleverna har lokaliserat behov och har presenterat olika förslag på vem/vilka som ska arbeta vidare med frågan. Vilket är nästa steg? Samtal med skolledning, kontakta kommunen, lämna över materialet till skolans elevråd? Kom gemensamt fram till nästa steg i arbetet för att stärka samarbetet och demokratin.

Exit ticket

Skriv ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i din digitala enhet som du har lärt dig under lektionen. Finns det något som du vill lära dig mer om?

30. Idéverkstad

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna lista vilka olika intressen de har och sedan undersöka saker de vill förändra i samhället i sin hemkommun. Övningen syftar till att få fram frågor som eleverna vill arbeta vidare med och även att de får möjlighet att lyfta frågorna med verkliga mottagare.

Tips!

Samarbeta med skolans studie- och yrkesvägledare!

Övningen passar bra att göra tillsammans med skolans studie- och yrkesvägledare då den handlar om att stärka elevernas självkännedom, vilket är en fråga studie- och yrkesvägledare arbetar med.

Börja med att göra två spalter på tavlan med rubrikerna ”Intresse” och ”Saker vi vill förändra”. Dela sedan in eleverna i mindre grupper.

Idéverkstad

Eleverna diskuterar vilka olika intressen de har och lyfter sedan saker de vill förändra i kommunen.

Tips!

Använd någon brainstormingmetod för att komma igång!

Om eleverna har svårt att komma igång passar det bra att använda någon av de metoder för brainstorming som finns i introduktionen.

Varje grupp får redogöra för ett antal intressen och saker de vill förändra. Förslagen skrivs upp på tavlan i två spalter med rubrikerna intresse, respektive saker vi vill förändra.

Exempel

Intresse:

- Ridning
- Cirkus och teater
- Läs böcker
- Mat och bakning
- Musik och körsång
- Gå på bio
- Djur och miljö
- Politik

Saker vi vill förändra

- Fler sportaktiviteter för unga som inte kostar så mycket pengar.
- Utomhusbio och konserter i kommunen på somrarna.
- Ökade öppettider på bibliotek.
- Fler aktiviteter där barn och unga får lära sig om djur.

Dra streck mellan spalterna

Fortsätt diskussionen i mindre grupper. Finns det några intressen som hör ihop med saker som de vill förändra? I exemplet ovan kan exempelvis intresset musik kombineras med önskemålet utomhuskonserter.

Eleverna har nu ett antal exempel på saker de vill förändra i sin hemkommun.

Skarpa förslag!

Det är viktigt för kommunpolitiker, föreningar och andra verksamheter i en kommun att få ta del av ungas önskemål och behov. Om det dessutom finns intresse hos unga att vara med och driva olika frågor är det bra att bjuda in representanter till skolan så att eleverna får presentera de förslag som de har arbetat fram.

Kontakta lokala föreningar, politiker i kulturnämnden, politiska ungdomsförbund eller ledare inom idrottsföreningar och presentera idéerna. Bjud in representanter till ett dialogcafé där unga får diskutera med företrädare från olika verksamheter.

Tips!

Samarbeta med olika branscher för ökade nätverk!

Samarbete med olika branscher i en kommun kan bidra till ökade kontakter mellan unga och arbetsmarknaden, möjlighet för elever att få prao- och APL-platser, sommar- eller extrajobb.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Något som jag skulle vilja förändra i samhället är...
- För att göra detta kan jag...

31. Termometern om politik

Ämne: Samhällskunskap

Introduktion

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra och där det är möjligt att ställa sig längs med en linje och på så sätt gradera sitt svar.

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Dra gärna upp en verklig linje som går mellan två väggar i rummet genom att lägga ut ett band på golvet, någonstans i mitten märker du ut noll. De olika sidorna av rummet representerar plus och minus. Som på en termometer så går det en gradering mellan de olika sidorna, och utefter den kan eleverna ställa sig för att gradera sitt svar.
- Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att hålla dig själv neutral och inte lägga in dina egna värderingar i övningen.
- Du läser upp ett påstående och hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd på gliringar och taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen.
- Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Välj ut de påståenden som du som lärare tycker passar bäst för din klass.
Ha alltid några i reserv om det skulle gå snabbare än du tänkt.

Låt eleverna arbeta fram olika påståenden att ta ställning till!

Förslag på påståenden

- Kan unga påverka politikerna? absolut/inte alls
- Känner du dig representerad av de politiker som sitter i kommunfullmäktige? absolut/inte alls
- Politik är viktigt/... .. oviktigt
- Information på internet litar jag helt på/... .. inte alls på
- Samhällsfrågor är... .. viktigt/.... oviktigt

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...

SKOLVAL – FÖRE, UNDER OCH EFTER

Ämnen

S Sv E

S H

S Sv

Undervisningsexempel

- 32 Fakta om partier** – Eleverna skriver om olika partier, skapar affischer och sprider informationen till andra. (S, Sv, E)
- 33 Demokratins framväxt i Sverige** – Eleverna får själva fundera över frågeställningar om demokrati och ta fram argument för sin åsikt. Sedan diskutera i par för att till sist diskutera i helklass. (S, H)
- 34 Granska partiernas informationsmaterial** – Eleverna får samla in så mycket informationsmaterial som de kan om partierna och sedan granska den fakta som presenteras. (S, Sv)

S
Samhällskunskap

Sv
Svenska, svenska
som andraspråk,
andra språkämnen

H
Historia

Introduktion

Undervisning i demokrati handlar inte bara om att undervisa om vad demokrati är utan också om att visa vad det är i praktiken konstaterar Skolverket.

Skolval behöver förberedas, genomföras och efterarbetas. Aktiviteter, som exempelvis debatter och bokbord, som genomförs i samband med Skolval, ska stärka lärandeprocessen kring politisk information. I denna del finns aktiviteter för att få en hela-skolan-ansats och ett gemensamt arbete, men även ett flertal undervisningsexempel inom ramen för specifika ämnen.

Skolval innebär en konkret, demokratisk handling. Inför Skolval och inför mötet med politiska företrädare är det viktigt att eleverna, inom ramen för undervisningen, har fått öva på att ta ställning i olika frågor, argumentera och även kritiskt granska.

Tips!

Lättläst och anpassat material!

- www.allavaljare.se, är en del av webbplatsen www.8sidor.se som är en lättläst nyhetssajt. Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, ansvarar för utgivningen av 8 Sidor.
- ["Mitt Val"](#) är ett studiematerial för personer med intellektuell funktionsvariation. Materialet är producerat av Studieförbundet Vuxenskolan och är tänkt att användas i studiecirkelformat.
- [Valmyndigheten, Lättläst information](#)
- Till Skolval 2018 togs en film om demokrati fram av föreningen FUB. Den vänder sig till elever i den anpassade skolan och heter ["Min Röst, vårt val"](#) (15 min).
- [Sveriges riksdag, har en sida med lättläst information om EU-valet.](#)
- Europeiska unionen, ["Elev- och lärarhörnan"](#), undervisningsmaterial på något av EU:s officiella språk (svenska är ett av språken).

Tips!

Rollspel för undervisningen om demokrati och Skolval!

I "[Demokrativerkstaden i klassrummet](#)" från Sveriges riksdag får eleverna pröva på uppdraget som riksdagspolitiker och fatta beslut i viktiga samhällsfrågor. Genom att eleverna själva får söka fakta, diskutera, förhandla och fatta beslut får eleverna öva beslutsvägar och ta del av demokratiska processer. Spelet gör det lättare att förstå hur politik på riksplanet fungerar.

Det går även bra att göra ett [virtuellt studiebesök](#) i Sveriges riksdag.

På sidan "[Det levande valet](#)" hittar du två olika rollspel framtaget för Skolval av Sveriges Elevråd, SVEA och Spelhobbyförbundet Sverok:

- "[Republiken och skolan – Ett rollspel om demokratifrågor och riksdagsvalet](#)" (pdf)
- "[Rådet – ett rollspel om demokratifrågor och Europaparlamentsvalet](#)" (pdf)
- "[Kollektivet – ett spel om inflytande](#)" (pdf)

Rollspelet konkretiserar EU-frågorna och sätter in frågorna i relevanta samhällsperspektiv. Eleverna är medlemmar i ett kollektiv som får lösa problem och göra aktiva ställningstaganden. Deltagarna i kollektivet ska komma fram till regler om till exempel in- och utflytt, rökning och städning. Deltagarna röstar och spelet liknas vid förhållanden mellan länder inom EU.

Lär om EU-demokrati med rollspel

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium

En återkommande övning i demokratisk kompetens är Gislaveds gymnasiums årliga EU-rollspel där cirka 150 elever från olika program deltar.

Genom att agera Europaparlamentariker med uppdrag att besluta i en viss fråga lär sig eleverna dels om den europeiska demokratin och vilka frågor som är aktuella på denna nivå och dels att argumentera och respektera varandras åsikter.

I samband med själva rollspelet lånar vi sessionssalen i kommunhuset och låter en kommunpolitiker agera Europaparlamentets talman. Detta i ett försök att göra eleverna medvetna om att de lokala politikerna inte är "så långt borta" och att de faktiskt är "vanliga människor".

Gemensamma aktiviteter för hela skolan

Undervisning om olika partier, besök i valstugor eller temadagar om politik kan få igång samtal och engagemang kring aktuella frågor under ett valår. För att kunna delta i Skolval behöver skolan först och främst anmäla sig till det aktuella Skolvalet. När detta är gjort får skolan nödvändigt material, som exempelvis valsedlar och kuvert. Läs mer om Skolval på följande webbplats för att få inspiration: <https://www.mucf.se/skolval>

Se ”Tips på lättläst och anpassat material!” där det både finns förslag på lättläst material och film på sidan 111.

I undervisningen bör samtliga klasser läsa om val och politiska partier inom ramen för samhällskunskapsundervisningen, medan andra ämnen kan fånga upp frågor från samhällsdebatten som är mer ämnesspecifika för deras ämnen.

Ett förslag på en gemensam start för skolans arbete med Skolval är att samla en årskurs eller ett program i taget. Lärare kan gå igenom vad Skolval är, vilka politiska partier som finns, berätta om aktuella samhällsfrågor och gå igenom att demokrati bland annat handlar om att göra sin röst hörd och att få vara med och påverka. Här är det viktigt att belysa skillnaden mellan att avstå från att rösta i valet, det vill säga att avstå sin rätt att påverka och vara med i den demokratiska processen, eller att rösta blankt, vilket betyder att eleven röstar men att det inte finns något parti som överensstämmer med elevens åsikter och värderingar. Detta kan visualiseras genom rollspel där lärare visar och presenterar hur valet går till och även går igenom vad som händer om man inte röstar. En efterföljande diskussion i klassrummet efter en sådan genomgång kan till exempel handla om frågorna:

- Är det viktigt att rösta?
- Vad betyder min röst?
- Vad händer om jag inte röstar? Hur påverkar det mig, samhället, demokratin?

Denna gemensamma stund/introduktion för- och efterarbetas inom ramen för undervisningen. Förslagsvis kan elever fördjupa sig inom någon fråga som de finner intressant, som miljö eller jämställdhet. De kan även få ta fram information om samtliga partier och sätta upp denna information runt om i skolan.

Skolval i olika ämnen

Alla ämnen har tillhörighet i olika samhällsfrågor. Eleverna kan förbereda frågor om miljö eller hälsa och sedan få i uppdrag att besöka valstugor. Det går även bra att ta del av politiska debatter och nyheter inom det aktuella området.

Tips!

Politiska debatter!

Webbplatsen 8 Sidor har följande information, filmer och texter om [politiska debatter](#), som förklarar innehållet i debatter.

- Studiebesök: besök valstugor, alternativt kontakta politiska partier via partiernas webbplatser och ställ frågor kring olika ämnen och områden.
- Ta del av nyheter och följ med i politiska debatter. Använd gärna materialet från 8 Sidor.
- Skapa ett nyhets- eller informationsquiz och sätt upp runt om i skolan. Frågorna kan bestå av frågor om olika partier, bilder på partiledare och symboler.
- Skapa utställningar om partier och bjud in andra elever på skolan för att ta del av utställningarna.
- Besök Sveriges riksdag digitalt, "[Följ med på digital resa i riksdagen!](#)"
- Besök Europahuset eller Kulturhuset i Stockholm, alternativt kontakta EuropaDirekt kontor runt om i landet för att få mer information om EU.

Tips!

Undersök möjligheterna att studera och arbeta i Europa!

En bra ingång till samtal om EU är att eleverna undersöker möjligheter till studier och arbete inom Europa. Här finns en naturlig ingång för samarbete med studie- och yrkesvägledare om studier och arbetsmöjligheter utomlands. Använd <https://www.riksdagen.se/sv/sa-fungerar-riksdagen/sa-fungerar-eu/dina-rattigheter/> och https://european-union.europa.eu/live-work-study_sv

Värderingsövningar

Inför värderingsövningar, Skolval, och eventuella möten med politiska företrädare, är det bra att komma överens om gemensamma regler och förhållningssätt. Ta fram dessa tillsammans med eleverna, det blir ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande och eleverna blir även med stor sannolikhet mer motiverade att följa reglerna om de har varit med och tagit fram dessa.

Förslag på regler för värderingsövningar:

- Respektera varandras åsikter. Det innebär bland annat att inte hoppa på någon för vad den tycker utan lyssna på vad personen säger. Försök istället att formulera dina egna tankar.

- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå de andra deltagarna och deras argument.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra uppfattning! Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med en diskussion är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.

Tips!

Så här kan du samarbeta med skolbiblioteket!

I anslutning till Skolval 2019 till Europaparlamentet skrev eleverna på gymnasieskolan Agneberg i Uddevalla artiklar om de frågor som engagerade dem som mest när det gäller EU. Ämnena varierade stort med miljö, jämställdhet, arbetstillfällen, Brexit, invandring och ekonomi. Eleverna skapade en utställning med posters och planscher som lockade nyfikna läsare genom stora rubriker och färgglada bilder. På planscherna fanns även QR-koder som gjorde att man kom till elevernas olika artiklar. Läraren som ledde arbetet såg hur engagemanget och intresset för EU och för politik ökade på skolan. Ingen kunde missa att det närmade sig ett val.

Allt material sattes upp i skolbiblioteket och när tidpunkten för Skolval närmade sig flyttade hela utställningen till matsalskorridoren för att nå så många elever som möjligt. Rubriker och bilder lockade till läsning och skolans elever fick ta del av EU-information inom flera olika intressanta områden. Med skolbibliotekets hjälp tog man även fram veckans nyheter från EU och lät detta rulla på bibliotekets informations-TV.

Utställningen blev ett samarbete om EU mellan flera ämnen som språk, estetisk verksamhet och samhällskunskap, men även samarbeten mellan flera lärare och med skolbiblioteket, vilka gemensamt kunde vara med i förberedelserna inför valet.

För att få fler att engagera sig i aktiviteter kring Skolvalet kan olika ämnen eller gymnasieprogram arrangera aktiviteter i anslutning till valet. Valvaka, idrottsturneringar, frågesport/quiz eller liknande.

Samarbeta med skolbiblioteket. Ställ ut information om olika partier och låt eleverna inom ramen för ämnena bild, språk, samhällskunskap, biologi etcetera skriva om aktuella politiska frågor som ingår i skolans ämnen.

Bokbord

Ett alternativ till debatt är att bjuda in politiska partier för att stå vid bokbord. Här kan det vara bra att skolan passar på att använda bokborden som en resurs för undervisningen. Eleverna kan få uppgifter i olika ämnen där de måste leta upp information eller prata med politikerna för att lösa uppgiften.

Genomförande av Skolval

Det kommande valet har förarbetats i undervisning, eventuellt har valstugor besökts, politiska debatter i både undervisning och på skolan har genomförts och nu har valdagen kommit!

Checklista före valet

- Bestäm dag för valet.
- Boka lokal. Se till att den är tillgänglig för alla elever på skolan.
- Informera alla på skolan.
- Bestäm röstmottagare och rösträknare.
- Fixa valskärmar.
- Ta emot valpaket med valsedlar.
- Kolla så att ni har fått rätt antal valsedlar och valkuvert.
- Förbered röstlängd, till exempel klasslistor.

Det är bra att hålla ett klassrum öppet under ett antal timmar, eller en hel dag. En lärare och ett antal elever ser till att valet går rätt till. Elever som ska rösta tar valsedlar och kuvert och går in i ett bås för att lägga ner en av valsedlarna i kuvertet. När valet är gjort får eleven gå fram till valurnan där det sitter två till tre elever, förslagsvis från skolans elevråd/elevkår, alternativt elever som har anmält sig till att vara röstmottagare. De elever som tar emot röster har både klasslistor och skolkatalog/någon bild på eleverna så att det tydligt framgår att rätt person står framför dem. Eleven som röstar blir avprickad på en klasslista och kuvertet med rösten läggs i valurnan.

Film [”Min röst vårt val”](#) (15 min) Fubtv, anpassad gymnasieskola. Varje enskild röst är viktig i ett val, våra röster avgör framtiden. Filmen handlar om vad demokrati innebär, om varför du ska rösta, hur det går till och är främst riktad till förstagångsväljare i anpassad gymnasieskola. Den innehåller berättelser och reflektioner om varför det är viktigt att rösta, varvade med fakta om hur röstning går till i Sverige. Filmen har spelats in tillsammans med elever på S:t Eriks anpassade gymnasieskola i Stockholm.

Följande filmer som tagits fram av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF visar hur arbetet kring Skolval går till. Filmerna är bra att titta på inför att skolvalet ska genomföras.

- [”Att rösta”](#) (1, 44 min)
- [”Skolval – enligt eleverna själva”](#) (2,36 min)
- [”Ta emot röster”](#) (3,33 min)
- [”Räkna röster”](#) (6,51 min)

För att få ett högt valdeltagande är det viktigt att lärare kommit överens om när olika klasser ska rösta och om elever ska kunna rösta under tiden de har rast. Det är oerhört viktigt att elever inte tvingas att rösta om de inte vill.

Fakta

Inbjudan politiska partier

Från och med den 1 januari 2018 gäller en bestämmelse i skollagen som tydliggör vad som gäller när en skola ska bjuda in politiska partier. Bestämmelsen anger att en skola får begränsa antalet partier som bjuds in om det görs på objektiv grund.

["Politisk information i skolan", information från Skolverket.](#)

Efterarbete

Lägg tid på att utvärdera! Det finns många sätt att utvärdera på och det finns olika syften bakom utvärderingen. Dels att få information om vad som kan bli bättre och göras annorlunda till nästa gång för att skapa en känsla av gemenskap och ägande. Alla blir delaktiga då deras åsikter tas tillvara, detta är en viktig del av det individuella lärandet.

Efter Skolvalets genomförande kan eleverna utvärdera den undervisning de har fått genom att besvara:

- Jag vill prata mer om ...
- Det bästa med undervisningen inför Skolvalet var...
- Detta kan utvecklas...

Uppmuntra eleverna till att även komma med förslag på förbättringsområden! Lärare får därmed möjlighet till en snabb överblick av hur läget är och vad som kan förändras. Återkoppla till eleverna. Exempelvis genom att säga "Det var många som ville fortsätta diskutera mer om feminismen, därför tänkte jag att vi inleder med att göra det innan vi fortsätter."

Dela in eleverna i mindre grupper. Ge grupperna ett större papper där de kan rita upp tre kolumner, alternativt illustrera kolumnerna med ett trafikljus (grönt ljus, gult ljus, rött ljus). I den vänstra kolumnen skriver de "sluta", i den mellersta "fortsätt" och i den högra "börja".

Grupperna diskuterar och skriver ner vad de tycker är bra och önskar fortsätta med, grönt ljus. Vad som inte har fungerat bra och som de önskar sluta med, rött ljus. Sedan får de också formulera vad de saknat och vad de vill att ni ska börja göra, arbeten som ännu inte har startat men som står på vänt, detta illustrerar det gula ljuset.

Diskutera resultatet från Skolvalet

Om det har varit ett Skolval på er skola så är det bra att diskutera valresultatet. Det kan leda till diskussioner om hur demokratin fungerar, olika ämnesområden som varit viktiga när eleverna tagit ställning och också om samtal om ungas roll i en demokrati.

Tänk på! Valhemligheten innebär att elever, i en diskussion om Skolvalet, inte ska behöva avslöja vilket parti de röstat på. Det kan vara bra att tillsammans med eleverna gå igenom skolvalsresultatet, både från er skola och från hela landet.

Exempel på frågor

- Hur många röstade och vad gjorde att eleverna röstade i valet?
- Var det lätt eller svårt att bestämma vad man skulle rösta på? Varför?
- Känns det viktigt att rösta i Skolvalet? Varför/varför inte?
- Vad har de lärt sig genom att delta i Skolvalet?
- Vilka frågor har varit viktiga för dem när de bestämt vilket parti de röstat på? Varför var just de frågorna avgörande?
- Vilka frågor tror de unga människor tycker är viktiga?
- Vilka frågor tycker de själva är viktiga? Varför?
- Visa också eleverna hur valresultatet i det riktiga valet blev, om det samtidigt varit ett sådant, i er kommun, i er region och i riksdagen.
- Vad finns det för skillnader och likheter mellan skolvalsresultatet och det riktiga valets resultat?
- Vad kan de skillnaderna bero på?
- Spelar det någon roll att Skolvalet inte är ett riktigt val, hade man röstat annorlunda i det riktiga valet?
- Hur skiljer sig resultatet i er kommun från resultatet i riksdagsvalet? Varför då?
- Vilka frågor tror eleverna är viktiga för vuxna när de beslutar vilket parti de ska rösta på? Skiljer det sig från det de själv tycker är viktigt?
- Är det viktigt att rösta?
- Finns det andra sätt att påverka?

Tips!

Använd skolvalsresultaten i till exempel matematik och geografi!

Undersök mönster för deltagande, studera statistik, jämför landsbygd och storstad och om resultaten skiljer sig åt mellan olika val eller under olika år. Visa också eleverna hur valresultatet i det riktiga valet blev i er kommun, i er region, i riksdagen eller i EU.

Intyg

Efter genomfört Skolval kan elever som är med och arrangerar valet få intyg. Intygen kan användas till elevernas CV och om de söker sommarjobb. Förslaget nedan kommer från Stiftelsen Viktor Rydbergs skola i Sundbyberg som medverkade i Skolval 2019 till Europaparlamentet. Skolans rektor Lisa Dahlberg delade ut intygen under högtidliga former på skolavslutningen. Det här innehöll deras intyg:

Intyg för Skolval 2019

NAMN PÅ ELEV

Stiftelsen Viktor Rydbergs skola, Sundbyberg

- Du har visat ett stort engagemang och ansvarstagande i skolans genomförande av Skolval 2019.
- Du har tagit del av samt genomfört demokratiska processer.
- På ett föredömligt sätt har du förberett, instruerat och mottagit röster från skolans samtliga elever.
- I processen har du tagit ansvar för rättssäkerhet och visat stor förståelse för det demokratiska samhällets strukturer.
- Arbetet har inneburit genomförande av Skolval, samt för- och efterarbete, inklusive rösträkning samt presentation av valresultat.

Rektors och lärarens underskrifter

Här finns ytterligare undervisningsexempel om demokrati, beslutsnivåer och om möjligheter att påverka. Nedan finns ett antal utvalda undervisningsexempel som passar bra i anslutning till Skolval.

UNDERVISNINGSEXEMPEL

Tips!

Här kan du också använda det tidigare övningsexemplet!

- "5. Para ihop politiska partier och symboler" på sid 36.

32. Fakta om partier

Ämnen: Estetisk verksamhet, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

I detta undervisningsexempel ska eleverna skriva om olika partier, skapa affischer och sprida informationen till andra. Under arbetets gång ska de fylla i en mall.

Fylla i en mall

Eleverna ska samla in fakta om ett parti. Detta kan ske enskilt eller i par. Förslagsvis lottas partierna ut till eleverna. Några elever/elevpar kommer att få samma parti. De kan då hjälpa varandra under arbetets gång. Utgå till exempel från de partier som finns i riksdagen idag. [På riksdagens hemsida "Ledamöter & partier" hittar ni partisymbolerna och länkar till de olika partierna.](#)

Lägg in följande information om partiet på en sida:

- Namn
- Förkortning
- Symbol
- Ledare
- Tre viktiga frågor som partiet arbetar mycket med, motivera!
- Något om partiet tycker är extra viktigt att lyfta fram.
- Vilka andra partier brukar ditt utvalda parti samarbeta med?
- Det här tycker jag om partiets politik!

Kritisk granskning

Studera de källkritiska principerna, ytterligare information om källkritik finns i introduktionsdelen. Gå igenom begreppen, är det något som är svårt att förstå?

Gå igenom vad som menas med begreppen äkthet, tidssamband, oberoende och opartiskhet. Vem som står bakom källan och varför källan är skapad, och skriv upp de resultat ni kommer fram till.

- Går det att lita på all information som finns om parti enbart genom att ta fram information från partiets egen webbplats?
- Vilka andra källor kan eleverna söka information ifrån?

Skapa en affisch

De elever som har sökt fakta om samma parti delas in i mindre grupper. Varje grupp får i uppdrag att skapa ett collage eller affisch om partiet. Gruppen ska även leta efter information om vad partiet har för huvudfrågor. Till exempel Miljöpartiet har miljöfrågor i fokus. Partiets huvudbudskap eller en av partiets viktigaste frågor ska framkomma på affischen.

Följande information ska finnas på affischen:

- Namn på partiet.
- Partiets symbol.
- Partiledare.
- Vilken/vilka viktiga frågor driver partiet.
- Någon bild eller illustration.

Jämför affischen med partiets egna valaffischer. Använd internet och sök på ordet ”valaffischer”.

Sprida informationen

Sätt upp alla affischer och collage bredvid varandra och skapa en utställning. Grupperna får berätta om det parti de har undersökt. Bjud även in andra klasser till utställningen så att fler får ta del av informationen.

Tips!

Använd QR-koder!

Grupperna kan skriva texter om de olika partierna. På affischen passar det bra att sätta en QR-kod. När koden skannas av kan man komma till elevernas längre text om partiet.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...
- När jag söker efter information från olika källor måste jag tänka på att...

33. Demokratins framväxt i Sverige

Ämnen: Historia, samhällskunskap

Introduktion

Skolval är en konkret och praktisk demokratisk handling. Genom åren har denna rätt, att få rösta, inte varit möjlig för stora delar av den svenska befolkningen. Titta på materialet och filmen [”Utforska demokratin förr, nu och i framtiden”](#) som finns på riksdagens webbplats.

Tips!

Film om riksdagens arbete!

Sveriges riksdag har en [Youtube-kanal](#) där det finns flera olika filmer. Filmerna visar riksdagens arbete, hur svensk demokrati fungerar, hur en lag blir till och vad de 349 ledamöterna gör i riksdagen.

Studera tidslinjen

Dela in eleverna i par eller i mindre grupper. Studera tidslinjen över demokratins utveckling i Sverige. [Materialet finns på riksdagens webbplats.](#)
[Demokratikort till tidslinjen.](#)

- På vilket sätt har demokratin utvecklats?
- Vilka händelser anser ni har varit viktiga?

Enskilt, Par, Alla

Använd metoden EPA, Enskilt, Par, Alla. Eleverna får först och främst fundera själva över frågeställningarna och ta fram argument för sin åsikt. Sedan diskutera i par, för att till sist diskutera i helklass.

- I en demokrati krävs det att medborgarna engagerar sig och röstar för att göra sin röst hörd. Att rösta är en rättighet. Vad talar för att det bör vara en medborgerlig skyldighet att utnyttja sin rösträtt i en demokrati?
- Vad talar emot att det bör vara en medborgerlig skyldighet att utnyttja sin rösträtt i en demokrati?
- Är det viktigt att representationen av politiker i kommunen, regionen, riksdagen och inom EU speglar befolkningen och hela samhället? Kan det påverka valresultatet, varför/varför inte?

”Att spegla samhället” innebär till exempel att politiker har olika utbildnings- och yrkesbakgrund, ålder, kön, etnicitet etcetera så att hela befolkningen känner att de är representerade.

Exit ticket

Avsluta följande meningar:

- Skillnaden på rättigheter och skyldigheter är...
- Under lektionen lärde jag mig att...
- Jag skulle vilja lära mig mer om...

34. Granska partiernas informationsmaterial

Ämnen: Samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk och andra språkämnen

Introduktion

Vid tidpunkten för val passar det bra att granska valaffischer och informationsfoldrar från olika politiska partier. Det finns även mycket information på partiernas webbplatser. Eleverna får samla in så mycket material som de kan och sedan granska den fakta som presenteras.

Använd metoden EPA, Enskilt, Par, Alla. Eleverna ska först fundera enskilt kring frågeställningarna, de ska sedan diskutera i par och slutligen i helklass.

Tips!

Använd skolbiblioteket vid källkritik!

Skolbiblioteket kan vara en stor källa för inspiration i arbetet med källkritik och värdering av källor. I detta exempel passar det därmed utmärkt att samarbeta med skolbibliotekarien!

Enskilt, Par, Alla

Eleverna skriver enskilt ner stödord kring frågeställningarna.

- Är det som står i informationsmaterialet sant? Hur vet jag det?
- Vilka fakta lyfts fram? Finns det något som inte sägs?
- Vilka huvudfrågor lyfter partierna fram? Miljö, skola, jobb etcetera.
- Hur tror ni att de som ser affischerna eller nås av partiernas information tänker?
- Hur påverkas du av informationen? Litar du på vad som står?
- Vad får det för konsekvenser om partierna sprider halvsanningar, lögner eller överdrifter?
- Är det viktigt att ställa krav på att det som sägs ska vara sant? Varför? Varför inte? Eller, är det okej att affischer och partimaterial innehåller överdrifter och halvsanningar?

Diskutera sedan frågeställningarna i par och därefter i helklass.

Titta på faktarutan ”Källkritiska principer” som finns på sidan 144.

Exit ticket

- Har du lärt dig något nytt under lektionen?
- Vad tar du med dig från övningen?

Skriv ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i din digitala enhet.

Utvärdering av undervisning

Sluta – börja – fortsätt

Elevinflytande genom att lyssna ordentligt

Magnus Granath, lärare på Konradsbergsskolan, Stockholm

Elevinflytandet blir tydligt i samarbetet med eleverna. Att vara lyhörd och inlyssnande är avgörande. Visst ska man göra olika utvärderingar av ett arbetsområde men inte enbart det. Jag anser att diskussioner med elever under tiden som undervisningen pågår är väldigt viktigt. I sådana samtal brukar elevernas önskemål framkomma på ett tydligt sätt.

Denna metod kan användas när man ska planera framåt eller när ett arbetsområde eller lektion ska utvärderas. För att se bra saker som gruppen gör och vill fortsätta med, eller lyfta fram det gruppen tycker är mindre bra och vill sluta med. Eleverna får dels fundera enskilt och sedan samtala med varandra. För att skapa förståelse mellan den som pratar och den som lyssnar är det viktigt att låta den som lyssnar ställa frågor.

Ta fram tre papper, med rubrikerna:

- Fortsätta
- Börja
- Sluta

Låt varje elev tänka själv i några minuter. Besvara frågorna:

- Det här gör vi bra och vill fortsätta med!
- Vad kan vi börja med?
- Har vi en idé som vi vill genomföra?
- Vad ska vi sluta med?
- Vad vill vi ta bort?
- Vad är vi inte nöjda med?

Var och en skriver sedan ner ett första utkast på vad de tycker på post-it-lappar.

Vad ska vi ta vidare?

Dela in eleverna i mindre grupper och informera dem om att en elev i taget ska få redogöra för sina tankar och åsikter för de övriga gruppmedlemmarna.

Tips!

För den som ska lyssna!

- Fokusera på den som pratar. Lämna dina egna värderingar och åsikter åt sidan.
- Försök förstå, uppmuntra personen som talar att utveckla sitt resonemang, ställ frågor som - hur menar du då?
- Bekräfta och visa att du lyssnar, detta kan göras genom att nicka instämmande.
- Ställ öppna frågor, undvik ja och nej-frågor. Hur, vad, varför, på vilket sätt, är bra frågeord.
- Sammanfatta. Återberätta vad du har förstått av det du hört och fråga om du uppfattat rätt.
- Kroppsspråk. Visa med ögon, ansikte, hela kroppen att du lyssnar.
- Ta inte över, kom inte med kritik, råd eller egna lösningar utan att ha blivit tillfrågad.

Tips!

Tips på förhållningsregler vid samtal!

- Alla får tala till punkt.
- Alla ges möjlighet till lika stort utrymme.
- Alla ska lyssna och delta.
- Vi får aldrig kränka eller förolämpa varandra.
- Det är okej att känslor kommer fram.
- Vi väljer själva vad och hur mycket vi vill dela med andra.
- Ingenting som sägs och framförs under övningarna får användas emot personen i andra sammanhang.
- Vi kan kritisera idéer eller åsikter – inte människor.
- Vi respekterar att vi har olika åsikter.
- Alla frågor är bra frågor.

När samtalet i de mindre grupperna är avslutat är det dags för eleverna att fundera enskilt.

- Vill jag ändra något som jag skrev på mina lappar från början?

Sätt upp de slutgiltiga lapparna under respektive rubrik, Fortsätta, Börja, Sluta på bladen.

Nu har ni ett bra utvärderingsunderlag för det fortsatta arbetet med demokrati och Skolval, lycka till!

Röster om Skolval

Eleverna håller EU-debatt i skolan

Per-Olof Särnhammar, Himmelstalunds utbildningscentrum, Norrköping

Eleverna tycker att det är kul att delta i Skolval, det är uppskattat. Det bästa är om eleverna själva kan hålla i debatten.

En elev är konferencier och håller ihop allt. Välkomnar alla i aulan, håller tider, byter teman.

Ett nytt tema inleds med en PPT och en kort information om Sveriges ekonomi, arbetslösheten, gängbrottsligheten, segregationen etcetera, så att alla i rummet är med på vad som ska diskuteras under de följande tio max femton minuterna. Det är inte helt lätt för alla elever att direkt nappa på vad ett abstrakt ord står för om de inte följer nyheterna noga.

Inbjudna politiker får dela på två mickar, som skickas emellan (rätt bra, för då pratar de inte i munnen på varandra) och konferencieren får försöka fördela ordet så jämt det går.

Debatten kan hålla på i 60 minuter. Mot slutet eller lite på övertid bjuds eleverna in att ställa frågor. Det är nog lite olika – våra elever kan vara ganska blyga och behöva en lång uppstart. Andra elevgrupper kanske vill komma in under varje tema med frågor. Efter 90 minuter är det nog dags att bryta.

Konferencieren avslutar, tackar alla och meddelar att politikerna dröjer sig kvar, har bokbord, etcetera så att elever kan söka upp dem och ställa frågor.

Debatt med ungdomspolitiker i samband med EU-valet

Gunilla Ståhlfors, lärare vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka

I samband med EU-valet arrangerade en debatt på en och en halv timme och möjlighet att prata vidare med politikerna i ytterligare en och en halv timme. Nio ungdomspolitiker från nio ungdomsförbund deltog i debatten och alla skolans elever var välkomna.

Vi gjorde ett [Facebook-event](#) mest för att vi ska håll koll på vad som sker och för att kunna skicka till förbunden.

Därefter bjöd vi in lokala politiker som fanns tillgängliga i skolans café för vidare frågestunder. Eleverna hade förberett med frågor i sin undervisning innan debatten.

Samarbetet med EuropaDirekt var fantastiskt, det hade näst intill varit omöjligt för mig att hitta kontakter och samla ihop så många partier till en debatt för skolans alla elever.

Skolvalet är oerhört viktigt att prata om. Alla elever har olika livsstilar och alla har inte tillgång till den kunskap och erfarenhet som ett Skolval erbjuder.

Vikten av att flera involveras i skolval

Stina Hultén, skolchef och rektor, prisbelönt i skolutvecklingsfrågor

Det är viktigt att medverka i Skolval. Faran är att det blir något som sker utöver, en happening. Vi såg vid de senaste valen att vissa klasser hade gjort mycket, andra knappt något. Vi har en EU-ambassadör på skolan och att ha en ansvarig gav skjuts. Andra professioner som socialpedagoger hjälper till i arbetet, men många frågor brottas med enskilda eldsjälar, det blir inte rättssäkert. Det är viktigt att ha grupper som äger frågor.

Aktiviteter för stärkt samhällsengagemang

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium

Den anpassade gymnasieskolan samlar regelbundet in pengar till ett barnhem i Indien. Detta stärker elevernas samhällsengagemang, förståelse och vilja att hjälpa.

Dessa klasser anordnar även olika sorters evenemang, till exempel försäljning av nybakat, våffelförsäljning, försäljning av olika föremål. Deras aktiva deltagande och ansvar gör att många självförtroende ökar och därmed modet att delta i verkliga demokratiska uppgifter och procedurer. Därtill är det flera av anpassade gymnasieskolans elever som driver UF-företag.

Hur man skapar ett mer tillåtande samtalsklimat

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium

I samhällskunskaps- och svenskkurserna ingår debatt- och argumentationsteknik. I klasser där jargongen är hård brukar jag ge eleverna ett ämne och en åsikt som de sedan ska argumentera för (ståndpunkten behöver alltså inte överensstämma med elevens egen). Detta är ett sätt som ofta skapar ett mer tillåtande samtalsklimat.

Det är lättare att upprätthålla ordnade diskussioner då eleverna inte behöver känna sig alltför privata och utlämnande. När eleverna letar argument för sin tilldelade åsikt får de även se ett annat perspektiv på frågan än det de brukar möta. I samband med demokratiuppdraget brukar jag också börja med diskussionsfrågor som ligger nära eleverna, som de kan associera till som samtidigt inte är alltför kontroversiella.

Lyssna istället för att döma vid konflikter

Erika Larsson, lärare vid Åva gymnasium i Täby, Stockholm

Om det uppstår konflikter eller någon kontroversiell fråga som behöver hanteras är det alltid viktigt att lyssna in och inte döma. Det är lätt att man tystar elever att inte våga uttrycka sina åsikter ifall man dömer. Bättre att lyssna och mötas i ett respektfullt samtal.

Så tränar vi samarbete

Gunilla Ståhlfors, lärare vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka

Allas synpunkter och övertygelser är viktiga att bemöta. Det gör jag genom att föra dialoger med eleverna. De får tillsammans träna på att finna olika lösningar på eventuella situationer. Vi tränar flitigt på samarbete, vilket även är en del i arbetet med UF där vi till exempel använder behovsmöten.

Reagera direkt på kränkning

Magnus Granath, lärare på Konradsbergsskolan i Stockholm

Om det förekommer skällsord i och utanför undervisningen i skolan är det av stor vikt att reagera varje gång. En del elever tänker inte på att det kan vara nedvärderande för andra, det är dock viktigt att mitt bemötande som lärare inte är dömande. Dialog är alltid det bästa.

Givande jobbskuggning genom Erasmus+

Gunilla Ståhlfors, lärare vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka

Vi har drivit projekt via Erasmus+. Intentionen var att genom jobbskuggning möta annan kultur, förvärva ny kunskap och dela erfarenheter.

Vi fick förmånen att skugga Skottlands utveckling och samarbete med hela världen vad gäller barn och unga vuxna med funktionsnedsättningar. Vi delade kunskaper, metoder och erfarenheter och fick en gemensam insikt om vikten att lära av varandra.

Projektet gav möjlighet till internationell samverkan och tankar om hur vi på bästa sätt kan utveckla och förbättra det dagliga arbetet för vår målgrupp. Visionen är att tillsammans med våra nya kontakter i Edinburgh skapa mötesplatser via eTwinning mellan våra elever.

Vikten av att genomföra en praktisk demokratisk handling

Emelie Hahn, lärare på Gränbyskolan i Uppsala kommun och eTwinningambassadör för Universitets- och högskolerådet, UHR

Det är jätteviktigt att genomföra Skolval. Skolval ger eleverna möjlighet att genomföra en praktisk demokratisk handling och det är lärorikt inför framtiden, då eleverna förhoppningsvis kommer att fortsätta att nyttja sina demokratiska rättigheter.

Genom Skolval får de lära sig hur det går till i praktiken och inte bara i teorin. Det är viktigt och skapar en känsla av autenticitet. Det känns mer "på riktigt" och ökar elevernas förståelse för hur ett val faktiskt går till.

Förarbetet handlar mycket om att försöka bygga upp ett intresse och engagemang som eleverna kan ta med sig genom livet. Att de får insikt i hur det politiska systemet är uppbyggt, vad man som medborgare har för rättigheter och skyldigheter. Hur man som medborgare kan påverka genom att nyttja sin rösträtt, samt varför det är så viktigt att genomföra denna demokratiska handling.

Under arbetets gång använde vi oss mycket av Riksdagens material. Eleverna fick sätta sig in i de olika partierna och deras ståndpunkter i olika frågor och göra jämförelser. Vi arbetade mycket genom diskussioner för att eleverna, bland annat inför Skolvalet skulle få möjlighet att komma fram till hur de själva tyckte i olika frågor och för att träna på att debattera.

Vi hängde med i nyheterna och arbetade med nutidsfrågor. Verkliga möten med politiker och beslutsfattare engagerade. Efteråt diskuterade vi resultatet, både i Skolvalet och i val till riksdag, kommun och region. Vi arbetade på liknande sätt före, under och efter EU-valet. Före-, under- och efterarbetet fungerade bra och ett intresse skapades hos många elever.

Hela skolan var engagerad och involverad genom att alla elever arbetade med valet och genomförde Skolvalet. Det skulle kunna utvecklas än mer inför nästa val så att det blir mer av en hela-skolan-ansats. Som det hittills varit har det mesta kring Skolvalet legat på oss SO-lärare.

Många tips på aktiviteter kring skolvalen

Therese Johansson, Lärare vid Gislaveds gymnasium

Gislaveds gymnasium deltog i båda Skolvalen (riksdags- och EU-valet). För att uppmärksamma valen och väcka engagemang hos eleverna arrangerade skolan debatter och workshops.

Vid EU-valet anordnades, med hjälp av Gislaved kommun en halvdagsaktivitet med panelsamtal, frågestund och workshops. Representanter från Europaparlamentets informationskontor, det regionala EuropaDirekt-kontoret och en av Europaparlamentets ungdomsrepresentanter bjöds in för att berätta om de möjligheter man har som EU-medborgare.

I workshops fick eleverna sedan, i små grupper reflektera och ta ställning till olika påståenden. Denna aktivitet riktade sig främst till de yrkesförberedande programmen och fokus låg på sådana frågor som påverkar eleverna i deras vardag.

Utöver detta gjorde en grupp elever en utställning på skolan där de svenska politiker som kandiderade till parlamentet presenterades med bild och prioriterade EU-frågor. Några elever gjorde även en kort film som sändes på skolans tv-skärmar.

Ett par dagar innan valet hade vi, i skolans café, ett quiz med frågor om EU-valet. Om eleverna varit uppmärksamma på den information som omgett dem under veckan klarade de quizet utan större problem.

Vid riksdagsvalet bjöds representanter från riksdagspartiernas ungdomsförbund in och en debatt hölls. Partierna hade även bokbord på skolan.

Den anpassade gymnasieskolan och Skolvalen

Några gymnasieelever i årskurs tre var ansvariga för Skolvalen. För att nå den anpassade gymnasieskolans elever fick eleverna som ansvarade för valet hålla i en kort föreläsning för dem med olika övningar och workshops. Detta blev en "win-win-situation".

Eleverna som informerade behövde verkligen vara pålästa för att kunna förklara relativt komplicerade saker på ett lättförståeligt sätt. Samtidigt uppskattades detta av den anpassade gymnasieskolans elever och valdeltagandet bland dem var mycket högt.

Skolval – en konkret övning i demokrati

Karin Turegård, tidigare skolledare på den anpassade gymnasieskolan i Stockholm och Uppsala

Alla elever lär sig om demokrati i skolan men hur det rent konkret går till att påverka via val är något som Skolval kan visa.

Skolval måste sanktioneras av skolledningen och genomföras under skoltid. Det kan vara skolans elevråd, en lärare som med sin klass håller i valet, eller flera lärare som inom sina ämnen deltar aktivt i Skolvalet. Viktigt är att alla ska kunna delta på något sätt och alla elever ska kunna rösta. Det är en fördel att fördela arbetet så att eleverna känner sig involverade och bekväma.

För att få elever inom yrkesprogram med lägre deltagande i Skolval att engagera sig, måste de få äga frågan och själva, med stöttning, bestämma hur deras resurser kan tas till vara. Det kan vara en fördel att mixa elever från olika program till samma uppgifter, som marknadsföring av Skolval, iordningställande av vallokal, vakter i och utanför vallokal, avprickning av röstande, sammanräkning med mera.

Skolvalet, precis som det ordinarie valet, ska också förberedas genom att eleverna tar reda på vad de olika partier står för, vilken ideologi partiet vilar på samt vilka frågor partiet driver i valet. Detta kan man göra genom att besöka valstugor, bjuda in partierna till valinformation i form av klassbesök, bokbord, valdebatt etcetera. Dessa uppgifter kan eleverna sköta tillsammans och med stöd av lärare.

Väl förberett kommer Skolvalet att på ett pedagogiskt sätt ge eleverna kunskap och verktyg till att bli aktiva samhällsmedborgare.

Äldre elever lär de yngre

Magnus Granath, lärare på Konradsbergsskolan i Stockholm

Hela skolan deltog både i valet till Europaparlamentet och till Riksdagen. Elevrådet arrangerade Skolvalet och var även röstmottagare och rösträknare. Inför riksdagsvalet fick de äldre eleverna fördjupa sig i de olika partierna och undersöka deras viktigaste frågor. De äldre eleverna fick sedan redovisa detta för de yngre eleverna. De yngre eleverna jobbade med begreppet demokrati, vad det innebär, hur det yttrar sig i samhället samt hur ett val går till.

REFERENS- OCH LITTERATURLISTA

Elektroniska källor, webbplatser

- [8 Sidor, "Alla väljare – Om politik på lätt svenska"](#)
- [Amnesty International](#)
- [Arbetsförmedlingen](#)
- [Barnrätt för alla](#)
- [Barnombudsmannen, "Barnkonventionen på olika språk", affischer om barnkonventionen \(svenska, dari, arabiska, tigriska, somaliska, engelska\)](#)
- [Barnombudsmannen, "Mina rättigheter"](#)
- [Classroomscreen](#)
- [Europarådet, "Undervisa om kontroversiella frågor" \(pdf\)](#)
- [Europarådet, "Hantera kontroversiella frågor" \(pdf\)](#)
- [Europeiska unionen](#)
- [Forum för levande historia](#)
- [Forum för levande historia, RFSU Ungdom, "Bryt! – ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet" \(pdf\)](#)
- [Forum för levande historia, "11 saker du bör veta om mänskliga rättigheter" \(pdf\)](#)
- [Framtid.se](#)
- [GR-utbildning, "Kollektivet – ett spel om EU" \(pdf\)](#)
- [Konsumentverket, "Helt rätt"](#)
- [Länsstyrelsen, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket, "Informationsverige.se, guiden till svenska samhället"](#)
- [Länsstyrelsen i Dalarna, "Jämställt hela tiden och En väg in - metoder och övningar för jämställdhets- och integrationsarbete" \(2018\) \(pdf\)](#)
- [Länsstyrelsen Värmland, Region Värmland, film "Varför jämställdhet?" \(4,55 min\)](#)
- [Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, MUCF, Attityd och värderingsstudie, Unga med attityd: del 1: "Samhällsfrågor och demokrati", del 2, "Arbete och arbetsmarknad", del 3, "Hälsa, fritid och framtid" \(2019\)](#)
- [Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, MUCF, "Fokus 19 – Det vore ju kul om de frågade oss nån gång" \(2019\) \(pdf\)](#)
- [Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, MUCF, "Prata politik!" \(2018\) \(pdf\)](#)
- [Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor, Skolval vid allmänna val](#)
- [OECD, "Envisioning the future of education and jobs"](#)
- [Raoul Wallenberg Academy, "100 sätt att förändra och påverka"](#)

- [Raoul Wallenberg Academy, "FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, undervisningsmaterial för gymnasieskolan" \(pdf\)](#)
- [Regeringskansliet](#)
- [Regeringskansliet, SOU 2016:5 "Låt fler forma framtiden!"](#)
- [Rädda Barnen](#)
- [Rädda Barnen, "Barnkonventionen - kort version"](#)
- [Skolinspektionen, "Skolbiblioteket som pedagogisk resurs" \(2018\) \(pdf\)](#)
- [Skolinspektionen, "Skolornas arbete med demokrati och värdegrund" \(2012:9\) \(pdf\)](#)
- [Skolinspektionen, "Studie- och yrkesvägledning i undervisningen på yrkesprogram i gymnasieskolan" \(2019\) \(pdf\)](#)
- [Skolinspektionen, "Undervisning om källkritiskt förhållningssätt i svenska och samhällskunskap" \(2018\) \(pdf\)](#)
- [Skollag 2010:800](#)
- [Skolverket, "Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder" \(2013\) \(pdf\)](#)
- [Skolverket, "Gymnasiesärskolan - Uppföljning och analys av 2013 års reform", rapport 435 \(2016\) \(pdf\)](#)
- [Skolverket, "I mötet mellan gymnasiesärskola och gymnasieskolan - En rapport om samläsning", rapport 462 \(2017\) \(pdf\)](#)
- [Skolverket, "ICCS, Kunskaper, värderingar och engagemang i medborgar-, demokrati- och samhällsfrågor hos svenska 14-åringar i ett internationellt perspektiv"](#)
- [Skolverket, "Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet"](#)
- [Skolverket, "Läroplan, program och ämnen i gymnasieskolan"](#)
- [Skolverket, "Läroplan, program och ämnen i den anpassade gymnasieskolan"](#)
- [Skolverket, "Morgondagens medborgare, ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning" \(pdf\)](#)
- [Skolverket, "PISA 2018, 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap" \(pdf\)](#)
- [Skolverket, "Politisk information i skolan"](#)
- [Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM](#)
- [Statistikmyndigheten, SCB](#)
- [Studieförbundet Vuxenskolan, "Mitt val - För mer demokrati" \(pdf\)](#)
- [Svenska FN-förbundet, "Rätt åt alla - Kortspel om mänskliga rättigheter" \(pdf\)](#)
- [Sveriges Elevråd, SVEA och Sverok – Spelhobbyförbundet, Det levande valet – två rollspel om politiska val](#)
- [Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, "EU i lokalpolitiken" \(pdf\)](#)
- [Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, "Öva barnkonventionen med kortlek"](#)
- [Sveriges riksdag](#)
- [Sveriges riksdag, "Så fungerar EU"](#)
- [Sveriges ungdomsråd](#)

- [Södertörns högskola, "Lärarytbildningens interkulturella profil"](#) (pdf)
- [Unicef](#)
- [Unicef, "Barnkonventionen - kort version"](#) (pdf)
- [UR Play](#)
- [Valmyndigheten, "Lättläst"](#)
- [YouTube](#)

Litteratur

- Almgren, E. "Att fostra demokrater", Uppsala universitet. (2006)
- Amnå, Ekström, Stattin "Ungdomars politiska utveckling: slutrapport från ett forskningsprogram" (2016)
- Barnombudsmannen "Jag vill säga något!Handledning för dig som vill arbeta med barns och ungas rättigheter" (2009)
- Biesta, G. J. J. "God utbildning i mätningens tidevarv", Liber (2016)
- Demokratiakademin, "Handbok för klassråd" (2015)
- Granath, C. "Demokratiuppdraget i skolan", Sanoma Utbildning (2017)
- Granath, C. "Digital kompetens och källkritik i praktiken", Sanoma Utbildning (2020)
- Granath, C. "Studie- och yrkesvägledning hela skolans ansvar", Sanoma Utbildning (2019)
- Hess D. E. "Controversy in the classroom: the democratic power of discussion", Routledge, London. (2009)
- Nygren, T. "Fakta, fejk och fiktion källkritik, ämnesdidaktik, digital kompetens", Natur & Kultur (2019)
- Ljunggren C. Unemar Öst I., Englund T. "Kontroversiella frågor: Om kunskap och politik i samhällsundervisningen", Gleerups (2015)
- Långström och Virta "Samhällskunskapsdidaktik: utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande" (2016)
- Sandahl "Medborgarbildning i gymnasiet", Stockholm: Centrum för de humanistiska ämnenas didaktik, Stockholms universitet (2015)
- Stradling R., Noctor M. & Baines B. "Teaching controversial issues", Edward Arnold, London (1984)
- Thurén T. "Källkritik" (2013)

BILAGOR

1. Filmer och arbetsmaterial om demokrati, EU och mänskliga rättigheter

Filmserien "Vem bestämmer vad? – på lätt svenska" från UR Play har fyra avsnitt:

- EU
- Riksdagen
- Kommunen
- Landstinget (Obs! Landsting heter numera region)

Filmserien "Fatta Sveriges demokrati" från UR Play har åtta avsnitt med tillhörande arbetsmaterial och övningar.

Ett enkelt lektionsupplägg om demokrati kan innehålla film och arbete med tillhörande frågor i arbetsmaterialet. Frågorna kan besvaras enskilt eller i par. Avslutningsvis kan diskussion ske i helgrupp där eleverna får möjlighet att diskutera det aktuella temat.

Eleverna kan även söka efter nyheter från den senaste veckan som handlar om det tema som filmen tar upp, till exempel välfärd eller monarki.

- Demokrati eller diktatur
- Beslutsnivåer
- Velfärden
- Yttrandefrihet
- Parlamentarism
- Monarki eller republik
- Ideologi
- Fyraprocentspärren
-

Filmserien "Perspektiv på världen" från UR Play har 22 avsnitt med tillhörande arbetsblad och lärarhandledning. Programmen är indelade i åtta olika teman som knyter nära an till kursplanen i samhällskunskap (Lgy11).

Miljö

- Hotet mot miljön
- Kampen för miljön
- Solenergi

Ekonomi

- Pengar, makten och demokratin
- Global ekonomi

Mänskliga rättigheter

- När de mänskliga rättigheterna kränks
- Hbtq – rättigheter
- Hbtq – hatbrott

Konflikter

- Krigets offer
- Terrorism

Statsskick

- Viral påverkan
- Demokrati till varje pris?
- Världens största demokrati

Samhälle

- Högerextremism
- Sverige, ett extremland
- Hijras, Indiens tredje kön
- Kvotering

Resurser

- Människovärde
- Bistånd

Sverige och världen

- EU
- Nato

2. Facit till undervisningsexemplet "När hände vad?"

1. 1947: Första kvinnan i regeringen Karin Kock. Konsultativt statsråd (minister utan portfölj) 1947–48, folkhushållningsminister 1948–49.
 2. 1999: Lag som förbjöd köp av sexuella tjänster.
 3. 2009: Ny diskrimineringslag, en diskrimineringsmyndighet.
 4. 1958: Kvinnor får rätt att bli präster. 1957 hölls kyrkomöte varvid frågan om prästvigning av kvinnor kom upp. Kyrkomötet avlog förslaget. Regeringen påminde då kyrkan om att dess anställda var statsanställda och att någon könsdiskriminering inte kunde förekomma. Våren 1958 antog riksdagen en lag om kvinnliga präster.
 5. 1981: Kvinnor tilläts åka Vasaloppet. Första kvinnan deltog 1923 och året därpå förbjöds kvinnor. Först 1979 fick kvinnor åter tillträde till loppet. Fast då fick de nöja sig med det "öppna spåret". Riktigt rumsrena i denna klassiska skidtävling blev de först 1981. 1988 fick kvinnor en egen tävlingsklass, Tjejvasan (30 km, vanliga vasaloppet 90 km).
 6. 1974: Föräldraförsäkringen infördes. Den moderskapsförsäkring som existerade fram till 1974 omfattade 180 dagar. År 1974 infördes föräldraförsäkringen. Föräldraförsäkringen är ett samlingsbegrepp för flera socialpolitiska åtgärder för föräldrar. Den består av föräldrapenning, tillfällig föräldrapenning, mammaledighet, pappaledighet och rätt till förkortad arbetstid.
 7. 1921: Allmän rösträtt. Åldersgränsen sattes till 23 år vid val till riksdagen och kommunala val. Dessutom skulle man ha betalat kommunalskatt under ett av de tre år som föregick valet. Man fick inte heller vara försatt i konkurs, inte vara förklarad omyndig eller under längre period fått understöd av fattigvården, eller förlorat sin rätt genom straffrätten. 1921 hölls de första valen till andra kammaren där kvinnor deltog, beslutat 24 maj 1919. Endast drygt 20 % av den vuxna manliga befolkningen hade rösträtt 1866, men på grund av ökande inkomster, hade andelen ökat till ca 60 % 1908.
 8. 1998: Första året för damhockey i OS. Ishockey för damer infördes på det olympiska programmet i Nagano 1998.
 9. 1982: Ny namnlag. Vid giftermål får kvinnan och mannen välja vems efternamn de vill.
 10. 1960: Lagen om lika lön för lika arbete för kvinnor och män.
 11. 1994: Riksdagsbeslut om jämställdhetspolitiska mål.
 12. 1985: Sveriges första kvinnliga partiledare för ett riksdagsparti. Karin Söder (Centerpartiet) var Sveriges första kvinnliga utrikesminister 1976–1978. Sveriges första kvinnliga partiordförande för ett riksdagsparti 1986–1987. Hon tvingades avgå från partiledarposten på grund av sjukdom (t.f. partiledare 1985–1986).
- ("Jämställt hela tiden och En väg in")

3. Facit till undervisningsexemplet "Vad betyder begreppen?"

Jämlikhet = Alla individers lika värde.

Jämställdhet = Samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter för kvinnor och män.

Mångfald = En variation av sociala kategorier eller egenskaper hos individerna i en grupp.

Normer = Föreställningar, idéer och oskrivna regler. Det önskvärda eller godtagna i en grupp.

Normkritik = Verktyg för att upptäcka rådande normer och ojämställdhet.

4. Så styrs Sverige – slutsnivåer

Den lokala nivån - kommuner

Sverige är indelat i 290 kommuner. I varje kommun finns en folkvald församling, kommunfullmäktige, som beslutar om kommunens egna frågor. Kommunfullmäktige utser i sin tur kommunstyrelsen, som leder kommunens verksamhet.

Kommunfullmäktige fattar beslut inom ett stort antal områden, till exempel;

- grund- och gymnasieskola,
- förskoleverksamhet,
- äldreomsorg,
- vägar,
- vatten- och avloppsfrågor och
- energifrågor.

Kommunerna utfärdar också olika typer av tillstånd, till exempel bygglov och utskänkningstillstånd.

Verksamheten finansieras genom;

- kommunalskatter,
- statsbidrag och
- avgifter.

Andra viktiga lagar för kommunerna är;

- socialtjänstlagen,
- plan- och bygglagen och
- skollagen.

Kommunfullmäktige sammanträder vanligtvis en gång i månaden. Sammanträdena är offentliga liksom protokollen från mötena, vilket är mycket viktigt i en demokrati och för en undervisning där elever ska söka fakta kring vilka beslut som tas på olika nivåer. Det går att överklaga kommunala beslut genom antingen laglighetsprövning eller förvaltningsbesvär.

[Lerums kommun skriver tydligt vad betydelserna av laglighetsprövning och förvaltningsbesvär är på sin webbplats "Överklaga beslut".](#)

Kommunstyrelsen är det centrala förvaltningsorganet i kommunen. Det parti, eller de partier, som har majoritet i fullmäktige får också majoritet i kommunstyrelsen. För att kunna genomföra kommunens uppgifter tillsätter kommunfullmäktige nämnder som ansvarar för olika frågor och områden. Nämnderna ansvarar för genomförande av de beslut som tas i fullmäktige och att de har ett ansvar för den löpande verksamheten. Nämnderna bereder också ärenden som ska avgöras av fullmäktige. Vanligt förekommande nämnder i en kommun är utbildningsnämnd och socialnämnd. Till varje nämnd hör ofta också en förvaltningsorganisation. Till socialnämnden hör ett socialkontor och så vidare.

Den regionala nivån - län och region

På regional nivå är Sverige indelat i 21 län. De politiska uppgifterna på denna nivå sköts dels av regionerna och dels av länsstyrelserna.

Länsstyrelserna

ska verka för att nationella mål får genomslag i länet,

- samtidigt som hänsyn ska tas till regionala förhållanden och förutsättningar,
- samordna olika samhällsintressen och statliga myndigheters insatser,
- främja länets utveckling,
- följa tillståndet i länet och
- hålla regeringen informerad om händelser som inträffat i länet.

Varje länsstyrelse leds av en landshövding som utses av regeringen.

[Länsstyrelsens webbplats](#)

Regionerna

Det viktigaste ansvarsområdet för regionerna är hälso- och sjukvården som står för omkring 80 procent av utgifterna.

Andra vanliga områden är:

- folktandvården,
- utbildning (framför allt vårdutbildning),
- kultur och stöd till länets näringsliv och
- ansvaret för kollektivtrafiken i ett län som ofta delas mellan kommunerna och regionerna.

Regionernas verksamhet finansieras genom statsbidrag, regionsskatter och avgifter och regleras bland annat i kommunallagen.

Regionernas politiska beslut fattas av en folkvald församling, regionfullmäktige. Regionfullmäktige utser en regionstyrelse som leder och samordnar arbetet. Det finns även ett antal nämnder som har till uppgift att behandla olika ärenden som ska tas upp i fullmäktige. Nämnderna ska också verkställa de beslut som fattas.

[Sveriges Kommuner och Regioners webbplats](#)

Den nationella nivån – riksdag och regering

Riksdagen beslutar om nya lagar och ändringar i gamla lagar. Det är oftast regeringen som tar initiativ till nya lagar, men också som verkställer riksdagens beslut.

Riksdagens viktigaste uppgifter är:

- att stifta lagar,
- besluta om statens finanser och
- kontrollera regeringens arbete.

Motion: Ett lagförslag som läggs fram av en riksdagsman eller ett parti kallas motion.

Proposition: Ett förslag från regeringen kallas proposition.

Innan riksdagen röstar om ett lagförslag förbereds frågan i något av riksdagens utskott. Utskotten är arbetsgrupper med ansvar för olika politikområden där alla riksdagspartierna finns representerade. Exempel på utskott är Finansutskottet och Arbetsmarknadsutskottet.

[Sveriges riksdags webbplats](#)

[Sveriges riksdag. ”Från förslag till lag”, affisch \(pdf\).](#)

Regeringen

Regeringens uppgift är att styra Sverige och regeringen är drivande i arbetet med att förändra våra lagar.

Det parti eller det block av partier som fått flest röster i valet till riksdagen bildar regering. Talmannen föreslår statsminister för den nyvalda riksdagen, som sedan väljer statsminister (regeringschef). Statsministern i sin tur utser övriga ministrar (statsråd) i regeringen.

Regeringen är ansvarig inför riksdagen och måste ha riksdagens stöd för att kunna genomföra sin politik.

[Regeringskansliets webbplats](#)

Statliga myndigheter och bolag

I Sverige finns år 2020, 221 centrala myndigheter och statliga bolag som lyder under regeringen och är sorterade under de olika departementen. Deras uppgift är att praktiskt genomföra de beslut som riksdag och regering har fattat.

[Regeringskansliet ”Myndigheter med flera”, hel eller delägda företag](#)

Den europeiska nivån – EU

EU är ett ekonomiskt och politiskt partnerskap mellan 27 europeiska länder. Sverige blev medlemsland i EU 1995. Medlemskapet innebär bland annat att vissa beslut, som tidigare fattades i Sveriges riksdag, numera fattas gemensamt tillsammans med övriga EU-länder. Det gäller till exempel regler för handel med länder utanför EU, regler för stöd till jordbruk och landsbygdsutveckling och kvoter för hur mycket fisk som får fiskas i Östersjön varje år. Övergripande frågor som länderna samarbetar kring är bland annat fri rörlighet för varor, tjänster, kapital och människor, miljöskydd och säkerhets- och försvarsfrågor. Flera av medlemsländerna har infört den gemensamma valutan euro, dock inte Sverige. EU-medlemskapet innebär att Sverige är delaktigt i EU:s arbete. Därmed kan Sverige påverka besluten som fattas.

[”Så funkar EU”, en film från riksdagens EU-information](#) (2,54 min)

EU:s institutioner

- EU har tre viktiga institutioner som tillsammans stiftar lagar,
- Europeiska kommissionen,
- Europaparlamentet och
- Ministerrådet.

Alla tre finns i Belgiens huvudstad Bryssel, i den franska staden Strasbourg och i landet Luxemburg.

Medlemsländerna samarbetar på tre olika sätt:

Överstatlig nivå

Beslut som alla medlemsländer måste följa. Hit räknas de lagar som EU stiftar. EU:s lagstiftning står över ett medlemslands egna lagar. Många lagar som beslutas ska göra det lättare att göra affärer, resa och arbeta inom EU. Det finns en egen domstol för EU-lagstiftningen. Den heter EU-domstolen och ligger i Luxemburg.

Mellanstatlig nivå

Frivilligt samarbete mellan medlemsländerna, utan lagstiftning. När EU till exempel beslutar om utrikespolitik och militära insatser görs det på mellanstatlig nivå.

Nationell nivå

Varje medlemsland har rätt att bestämma över sig självt. Men alla lagar och bestämmelser som länderna beslutar ska gälla måste stämma med vad som sägs i de lagar och bestämmelser som finns på den överstatliga nivån.

Områden som EU verkar på

EU verkar på en rad olika områden – från mänskliga rättigheter till transport och handel. [På sidan "EU:s politikområden" får du en överblick över vad EU gör på området.](#) Där finns också länkar till myndigheter, lagstiftning och handlingar.

- Energi
- Folkhälsa
- Näringsliv och industri
- Forskning och innovation
- Handel
- Humanitärt bistånd och civilskydd
- Inre marknad
- Jordbruk
- Konkurrens
- Kultur
- Mänskliga rättigheter och demokrati
- Miljö
- Rättsliga frågor och grundläggande rättigheter
- Regionalpolitik
- Säkra livsmedel
- Skatter
- Sysselsättning och socialpolitik
- Transporter
- Tullar
- Utbildning och ungdomsfrågor
- Utrikes- och säkerhetspolitik
- Utveckling och samarbete

5. Strategier och metoder för hanterandet av kontroversiella frågor i olika ämnen

Skolverket lyfter fram fyra kommunikationsstrategier som lärare kan använda sig av för att hantera kontroversiella frågor. De fyra typerna: debattledaren, normförmedlaren, fostraren och avvisaren kan illustrera olika sätt att förhålla sig som lärare när en elev lyfter en kontroversiell fråga i klassrummet. Läs igenom beskrivningarna av de olika kommunikationsstrategierna nedan.

Debattledaren

En debattledare låter elever motivera sina åsikter och ger övriga i gruppen chansen att kommentera. Debattledaren ger sedan själv, så objektivt som möjligt, sin syn på saken i en diskussion och låter eleverna pröva olika argument och själva ta ställning. Debatten kan sluta med att deltagarna tycker olika.

Förslag är här att arbeta med källkritik och att eleverna kritiskt granskar olika åsikter och ståndpunkter, även utifrån olika perspektiv.

Fakta

Vad är källkritik?

Vid samtliga lektioner är det viktigt att ha ett källkritiskt förhållnings-sätt då eleverna söker efter information till materialets olika övningar. Källkritik är en metod för att granska information från olika källor. Metoden hjälper eleverna att ta reda på om informationen går att lita på och om den är användbar för deras arbete.

Att utveckla den kritiska förmågan och att ta upp frågor kring källkritik finns inskrivet i kursplanerna för samhällskunskap, historia och svenska. Behoven styr vilka källor eleverna kan använda då de söker information i olika sakfrågor.

Fyra källkritiska principer:

Äkthet – Kontrollera om källan är tillförlitlig.

Tidssamband – Ta reda på när källan skapades. En samtida källa är generellt sett trovärdigare än en källa som skapats långt efter en händelse. Till exempel så förändras vårt minne ju längre tiden går.

Oberoende – Undersök om källan är beroende av andra källor, till exempel om den har blivit påverkad av rykten.

Opartiskhet – Granska om källan är förvrängd på grund av personliga, ekonomiska eller politiska intressen.

Normförmedlaren

Enligt denna kommunikationsstrategi öppnar läraren för diskussion samt gör en tydlig markering om vad hen reagerar på i elevens uttalande. Normförmedlaren hänvisar till samhälleliga normer och eventuell lagstiftning och förmedlar på så sätt de normer eleverna bör bejaka och hur de bör ta ställning.

Fostraren

Enligt en fostrande kommunikationsstrategi låter läraren inte yttrandet leda till en diskussion i klassrummet eftersom en sådan diskussion skulle störa undervisningen. Fostraren vill undvika att alla elever blir indragna i diskussionen och diskuterar istället med den enskilda eleven efter lektionen. Eftersom det inte blir någon diskussion i klassrummet får eleverna inte möjlighet att pröva sina argument eller ta ställning till yttrandet.

Avvisaren

Enligt denna kommunikationsstrategi förhindras dialog och avvisaren markerar med en kort motivering sitt avståndstagande. Avvisaren tillåter inte fortsatt diskussion och skulle eleven, eller någon annan elev, fortsätta att framföra liknande yttranden avvisar läraren dessa elever från klassrummet och den ordinarie undervisningen kan fortsätta. (Skolverket 2010)

- Vilken eller vilka strategier har du själv använt dig av och varför?
- Vad ledde de till i olika situationer?

Rasism och främlingsfientlighet är frågor som kan blossa upp i en skola och som kan ta sig uttryck på olika sätt. Skolledare och lärare behöver anamma olika former av antirasistiska handlingar och undervisningsalternativ. Något som forskarna Emma Arneback och Jan Jämte, båda verksamma vid Örebro universitet, framhåller är att det inte finns någon färdig paketslösning eller quick fix som går att importera eller applicera i alla lägen. Insatser som sätts in vid olika former av antirasistiska handlingar, vid hanterande av fördomar och attityder, dominerande och utestängande normsystem med mera, behöver vara anpassade till den specifika problembilden. Den kontext och lokala omständigheter som präglar den egna skolan. (Jämte 2012, Arneback 2014)

Läraryrket innebär ett flertal komplexa didaktiska val. Arneback och Jämte lyfter fram fem undervisningsalternativ som avser att skapa pedagogiska processer för att motverka rasistiska föreställningar, praktiker och strukturer.

Gå igenom de fem olika metoderna och fundera över om du använder dig av dessa och när du i så fall gör det?

En dialogisk undervisning – syftar till att utmana rasistiska föreställningar genom olika former av diskussioner och demokratiska samtal. Eleverna får fram olika synsätt för att låta olika åsikter mötas och prövas mot varandra. Tanken bakom denna form av undervisning är att först när ett rasistiskt uttryck blir utmanat finns möjlighet till förändring.

Inom denna form av undervisning finns en föreställning om att ensidig och isolerad kommunikation är en bakomliggande orsak till rasism.

En kunskapsförmedlande undervisning – syftar till att utmana rasistiska föreställningar genom kunskap. Eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om till exempel etniska minoriteters kultur och historia, för att motverka stereotypa föreställningar.

Tanken bakom den kunskapsförmedlande undervisningen baseras på att kunskapsbrist är den bakomliggande orsaken till rasism.

En värdeförmedlande undervisning – syftar till att gestalta, förmedla och förankra specifika värden i undervisningen. Inom denna undervisning får eleverna delta i undervisning som får dem att utveckla önskvärda värden genom att förhålla sig till laddade situationer i nutid och dåtid. Att eleverna för samtal om betydelsen av olika värden.

Den värdeförmedlande undervisningen baseras på föreställningen att en önskad socialisation av värden är en grund för rasism.

Ett förslag på arbetssätt och metod i undervisningen avseende en värdeförmedlande undervisning är rollspel.

En normkritisk undervisning – synliggör hur normer, privilegier och diskriminering har verkat historiskt och i nutid. Eleverna får möjlighet att få syn på strukturella mönster, till exempel system av inkludering, exkludering, exploatering vilket gör det möjligt att utmana förtryckande föreställningar, ojämlika strukturer och privilegiesystem i samhället och skolan.

Den normkritiska undervisningen baseras på föreställningen om att grundläggande maktstrukturer och dominerande normsystem i samhället är en bakomliggande orsak till rasism.

Ett förslag på moment kopplat till en normkritisk undervisning är att arbeta med historiebruk.

En relationell undervisning – bygger på tanken att läraren skapar goda relationer i klassrummet. Eleverna ska ges möjlighet att bli en del av en positiv miljö.

En grundläggande tanke är att om en elev upplevt omsorg, respekt, solidaritet och medkänsla kommer att bära dessa ideal i framtida möten med medmänniskor.

Den relationella undervisningen baseras på föreställningen om att en negativ självrelation är en bakomliggande orsak till rasism. ("Kontroversiella frågor", s. 53–54)

6. Kontroversiella frågor i olika ämnen

Europarådet har listat ett antal kontroversiella frågor som ett visst ämne har särskilda förutsättningar att ge förståelse för. (Europarådet, ”Hantera kontroversiella frågor”, s. 26–27)

- Litteratur – förståelse för personliga frågor, till exempel sexualitet, och sociala frågor, rasism och likabehandling eller attitydförändringar över tid.
- Språk – förståelse för olika länder och kulturer, kulturförbindelser och attityder.
- Historia – olika perspektiv på det förflutna. Historiebruk lyfts i undervisningsexemplen.
- Islamofobins ursprung – synen på kön, sexualitet och funktionsnedsättning under historien.
- Naturkunskap – utvecklingsläran, klimatförändringar, djurförsök, stamcells forskning eller genetiskt modifierade livsmedel.
- Religion – religiös mångfald, tolkningar av religiösa texter, användning av religiösa symboler som krucifix och hijab.
- Sex- och samlevnadsundervisning – sexuell läggning, hbtq-rättigheter, abort eller narkotikaanvändning.
- Matematik – olika talsystem, användning och missbruk av statistik, till exempel när det gäller brott och invandring.
- Samhällskunskap – olika politiska system, politiska partier, politik och ideologier.
- Idrott – kulturella attityder till idrott, könsrelaterade mönster inom idrotten, kontroversiella frågor som dopning.
- Bild – kulturella attityder till konst, konst som propaganda och protest, användning av konst för informationsändamål.
- Informations- och kommunikationsteknik - unga människors radikaliserings via sociala medier, pornografi, personlig integritet på internet, e-demokrati och onlinekampanjer.
- Geografi – lokala frågor, till exempel uppförande av kyrkor och moskéer, rennärings, exploatering av naturskyddade områden, trafikplanering och segregering, eller globala frågor, till exempel rättvis handel, migration, klimatförändringar och etisk turism.
- Musik – kulturella attityder till musik, musik som propaganda och protest, rasistiska och sexistiska texter i musik.

7. Rollspel

Svenska FN-förbundets rollspel

I Svenska FN-förbundets inspirationsmaterial och rollspel om mänskliga rättigheter och rasism får elever en inblick i hur FN arbetar med att granska staters efterlevnad av de mänskliga rättigheterna. Deltagarna i rollspelet får veta hur civilsamhället bidrar till FN:s granskning och stärker skyddet för de mänskliga rättigheterna.

[Se hur det går till att arrangera ett FN-rollspel på sidan "Arrangera FN-rollspel".](#)

[Rollspelet "FN-rollspel Agenda 2030 – Mål 16: fredliga och inkluderande samhällen" \(pdf\) berör hur och varför fredliga samhällen är en förutsättning för utveckling. Här får eleverna en inblick i och förståelse för den unika och komplexa process som ledde fram till utformningen av målen genom att gestalta ett tematiskt möte i FN:s öppna arbetsgrupp.](#)

[I rollspelet "Förutfattat – Stick hål på dina fördomar" \(pdf\) får deltagarna veta hur civilsamhället bidrar till FN:s granskning, upprätthållande och stärkande av de mänskliga rättigheterna. Rollspelet handlar om diskriminering.](#)

[Rollspelet "Barn på flykt" \(pdf\) handlar om hur vi ska säkra tryggheten. Vilket ansvar har omvärlden? Hur resonerar olika länder i pågående flyktingkriser?](#)

Rollspel för undervisningen om demokrati och Skolval

[På riksdagens sida "Demokrativerkstaden i klassrummet" presenteras en övning där eleverna får pröva på uppdraget som riksdagspolitiker och fatta beslut i viktiga samhällsfrågor. Genom att eleverna själva får söka fakta, diskutera, förhandla och fatta beslut får eleverna öva beslutsvägar och ta del av demokratiska processer. Spelet gör det lättare att förstå hur politik på riksplanet fungerar.](#)

[På riksdagens sida "Upplev riksdagen" kan man göra ett virtuellt studiebesök i Sveriges riksdag.](#)

[På sidan "Det levande valet" finns två olika rollspel framtaget för Skolval av Sveriges elevråd SVEA och Sverok, spelhobbyförbundet.](#)

- Republiken och skolan – Ett rollspel om demokratifrågor och riksdagsvalet
- Rådet – ett rollspel om demokratifrågor och Europaparlamentsvalet

[Rollspelet "Kollektivet - ett spel om EU" \(pdf\) från Universitets- och högskolerådet, UHR konkretiserar EU-frågorna och sätter in frågorna i relevanta samhällsperspektiv. Eleverna är medlemmar i ett kollektiv som får lösa problem och göra aktiva ställningstaganden. Deltagarna i kollektivet ska komma fram till regler om till exempel in- och utflytt, rökning och städning. Deltagarna röstar och spelet liknas vid förhållanden mellan länder inom EU. \(GR-utbildning\)](#)

8. Ordlista med begrepp och förklaringar

Allmän rösträtt Allmän rösträtt betyder att alla vuxna har rätt att rösta. Man behöver vara 18 år, svensk medborgare och folkbokförd i Sverige. I val till kommuner och region räcker det att vara över 18 år, vara folkbokförd i kommunen eller regionen samt ha bott i Sverige i tre år. Kommer man från ett annat EU-land behöver man inte ha bott i Sverige i tre år, utan får rösträtt till kommuner och regioner direkt.

Demokrati – Demokrati betyder folkmakt eller folkstyre. Det finns inte bara en form av demokrati, utan det är många som tänker på olika sätt om detta. Till exempel så har Sverige och USA helt olika sätt att styra sina länder, men båda är demokratier. Grunden för demokrati är att de som är medborgare i landet ska kunna ha tillräckligt mycket friheter och rättigheter för att kunna påverka sitt eget liv på olika sätt. Val och rösträtt samt rätt att säga och tycka vad man vill är också en grund för demokrati.

Demokratiska rättigheter – Som medborgare i Sverige så har vi vissa rättigheter eftersom Sverige är en demokrati. Ibland kallas detta även grundläggande fri- och rättigheter. En del av dessa står det om i grundlagarna, och de är bland annat att vi har rätt att rösta, vi har rätt att säga vad vi tycker och tänker samt har rätt till att välja vår religion. Andra rättigheter är att inte kunna bli dömd till dödsstraff och att inte bli torterad.

Demokratiska skyldigheter – Eftersom vi har demokratiska rättigheter, saker vi får göra, så har vi även vissa skyldigheter. En sådan skyldighet är att rösta, även om det inte är något tvång. Rösta är något vi bör göra eftersom vi har den möjligheten. Röstar ingen har vi inte längre en demokrati. En annan skyldighet är att följa de lagar som vi har.

Folkomröstning – Folkomröstning kan ske på nationell nivå och kommunal nivå. Alla röstberättigade medborgare får delta vid folkomröstningar. Folkomröstningar i Sverige är rådgivande, vilket betyder att riksdagen inte är tvungen att följa resultatet. De länder som styrs på detta sätt, nämligen att alla får rösta vid beslut, har direkt demokrati. I Sverige har vi representativ demokrati, vilket betyder att vi har valt representanter till riksdagen som tar besluten.

Grundlagar – Grundlagar är regler för landets statsskick, det vill säga hur landet ska styras, och de står över andra lagar. Det krävs mycket för att ändra på en grundlag jämfört med en vanlig lag. Vi har fyra grundlagar i Sverige:

- regeringsformen,
- successionsordningen,
- tryckfrihetsförordningen och
- yttrandefrihetsgrundlagen.

Kommun – Ett avgränsat geografiskt område som kan innehålla städer, byar och naturområden. Att dela in landet i kommuner gör det lättare att styra landet. Varje kommun har ett visst mått av självstyre och ansvarar för verksamheter som till exempel skola och omsorg.

Kommunfullmäktige – Den grupp personer som styr i en kommun.

Kommunstyrelsen – Den grupp personer i en kommun som ser till att det som kommunfullmäktige har beslutat blir genomfört.

Konsensus – Överenskommelse. I en grupp där det finns skilda åsikter om en fråga kan gruppen ändå enas om ett gemensamt förslag, komma överens.

Ledamot – Ledamot är ett ord för en medlem i en grupp som ofta har rätt att besluta något. Till exempel har riksdagen 349 ledamöter.

Majoritet – Om över 50 %, hälften av en grupp, har samma åsikt så är de i majoritet. När det gäller politik brukar man säga att beslut måste fattas med majoritet. Det betyder att om man kan rösta ja eller nej kommer den sida som har mer än hälften av rösterna att vara i majoritet och vinna omröstningen. Motsatsen till majoritet är minoritet.

Maktfördelning – Maktfördelning handlar om hur man delar upp makten mellan olika grupper, eller mellan de delar som styr landet. Till exempel så finns det en maktfördelning mellan regeringen och riksdagen. Riksdagen får göra vissa saker som regeringen inte får göra, och tvärtom.

Medborgarskap – Varje land får bestämma vem de tycker är medborgare, det vill säga har medborgarskap. Det har ändå blivit så att de flesta länder följer ungefär samma bestämmelser. Man kan bli medborgare genom att födas i landet, ha föräldrar som är födda i landet eller genom att ansöka om det. Att vara medborgare innebär ett antal rättigheter, som till exempel rösträtt, rätt att bo i landet, rätt att åka in och ut ur landet, rätt att arbeta i landet med mera. Men det innebär också ett antal skyldigheter, som till exempel att betala skatt. Det ser olika ut i olika länder.

Minister – Minister, även kallat statsråd, är de som ingår i regeringen. De har alla ansvar för olika områden, till exempel utrikesministern och finansministern.

Motion – En motion är ett förslag som lämnas till riksdagen från en eller flera riksdagsledamöter.

Myndighet – En myndighet är en del av statens och kommunernas förvaltning. Förvaltningen är de myndigheter som genomför och ansvarar för det som riksdag och regering har bestämt. Polisen är en myndighet och även Försäkringskassan som bland annat betalar ut barnbidrag.

Nämnd – En mindre grupp personer som utsetts för att genomföra beslut tagna av kommunfullmäktige eller kommunstyrelsen. De förbereder även frågor som sedan tas upp i kommunfullmäktige. Nämnderna får också fatta egna beslut inom sitt område, till exempel får gymnasienämnden ta beslut som rör gymnasieskolorna.

Parlamentarisk demokrati – I en parlamentarisk demokrati finns ett parlament, en styrande grupp av människor. I Sverige heter parlamentet riksdagen. Det parti eller de partier som får majoritet i riksdagen får bilda en regering. Det partiet eller de partierna får sedan ge förslag till en statsminister. Om en majoritet av riksdagen inte har förtroende för statsministern och regeringen kan de ha en omröstning och bestämma om regeringen måste avgå. Om statsministern och regeringen avgår blir det nytt val.

Parti – Ett parti är en grupp människor som har liknande åsikter i många frågor. För att kunna påverka i de frågorna man tycker är viktiga så samarbetar gruppen av människorna för att nå resultat. Målen som gruppen vill uppnå står oftast i ett partiprogram.

Partigrupp – En partigrupp är en grupp av ledamöter som har valts in i riksdagen från samma parti.

Proposition – En proposition är ett förslag från regeringen till riksdagen.

Regering – Regeringen är landets högsta verkställande myndighet som leds av statsministern. [Regeringskansliet sidan "Sveriges regering"](#).

Riksdag – I riksdagen arbetar totalt 349 personer som politiker och de har valts in i riksdagen. Riksdagen har många uppgifter, till exempel att skapa nya lagar och se till att regeringen gör sitt jobb. Det är riksdagen tillsammans med regeringen som styr Sverige. [Sveriges riksdags webbplats](#).

Röstlängd – För att en person ska få rösta måste den personen finnas med i röstlängden. Då har den personen rätt att rösta i valet.

Samhälle – Ordet samhälle har flera betydelser. Det kan vara en plats eller ett område där människor bor. Men samhälle kan även betyda en större eller mindre grupp människor som lever tillsammans och som till exempel har ett gemensamt språk, gemensam kultur och gemensamma traditioner. Man kan kalla Sverige för ett samhälle även om inte alla som bor i Sverige delar exakt samma språk, kultur och traditioner. Sverige är ett geografiskt avgränsat område och har lagar som gäller för alla som bor här.

Staten – Ett avgränsat område eller land, till exempel Sverige, som är självständigt mot andra länder. Staten styr till exempel landets ekonomi och har hand om försvaret av landets gränser mot andra länder.

Talmannen – Talmannen leder riksdagen i dess arbete och är riksdagens ordförande. Talmannen ska vara neutral, vilket innebär att talmannen inte får delta i sakfrågor som debatteras och beslutas.

Valmyndigheten – Valmyndigheten är den myndighet som planerar och genomför allmänna val och folkomröstningar.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Författare: Charlotta Granath

Manusbearbetning och uppdatering MUCF.

Grafisk form: Länge Leve Kommunikation AB

Omslagsfoto: Ermolaev Alexandr/Adobe Stock

ISBN: 978-91-89027-34-3

Kontaktuppgifter MUCF:

Telefon: 010-160 10 00

E-post: info@mucf.se

Webbplats: www.mucf.se

HOS OSS VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.